T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

Yahya AYDIN

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ÇALIKUŞU, ACIMAK, YEŞİL GECE, KAN DAVASI ROMANLARINDA ÖĞRETMEN TİPLERİ VE TOPLUMUN ÖĞRETMEN ALGILAMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Latife KILIÇ

ERZURUM-2006

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	**II**
ÖZET	**VII**
ABSTRACT	**IX**
ÖNSÖZ	**XI**
BİRİNCİBÖLÜM	**1**
1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	**1**
1.1. Problemin Durumu	**1**
1.2. Problem Cümlesi	**2**
1.2.1. Alt problemler	**2**
1.3. Sayıltılar	**2**
1.4. Sınırlılık	**2**
1.5. Tanımlar	**2**
1.6. İlgili Araştırmalar	**4**
İKİNCİ BÖLÜM	**5**
2. SINIFTA ÖĞRETMEN DAVRANIŞLARI	**5**
2.1. Eğitimin Tanımı	**5**
2.2. Öğretme ve Öğrenme	**6**
2.2.1.Öğrenme ve öğretmede öğretmenin yeri ve rolü	**7**
2.2.1.1. Otoriter tutum	**8**
2.2.1.2.Demokratik tutum	**9**
2.2.1.3.Baskıcı tutum	**9**
2.3. Sınıf Yönetimi	**9**
2.3.1. Tepkisel model	**10**
2.3.2. Önlemsel model	**11**
2.3.3. Gelişimsel model	**11**
2.3.4. Önlemsel model	**12**
2.4. Sınıf yönetiminde Bazı Öğretmen Davranışları	**12**
2.4.1. Sınıfın fiziki ortamının düzenlenmesi	**13**
2.4.1.1. Gürültü	**13**
2.4.2. Sınıfta ilişki yönetimi	**14**
2.4.2.1 Tanışma	**14**

2.4.2.2. Öğretmenin örnek olması 15
2.4.2.3. Sınıfta güç ilişkisi 16
2.4.2.4. Demokratik ortam 16
2.4.2.5. Sınıfta öğretmen öğrenci iletişimi 17
2.4.2.6. Sınıfta korku, kaygı yaratma yerine güven verme 18
2.4.3. Davranış Yönetimi 18
2.4.3.1. Pekiştireç 19
2.4.3.1.1.Olumlu pekiştireç 19
2.4.3.1.1.1. Sosyal pekiştireç 19
2.4.3.1.2.Olumsuz pekiştireç 20
2.4.3.2. Ödül ve ceza 20
2.4.3.3. Sorumluluk vermek 21
2.4.3.4. Uyarmak 21
2.4.3.5. Okul yönetimi ve aileyle konuşmak 21
2.4.3.6. Öğrenciyle konuşmak 22
2.4.3.7. Hoşgörülü olmak 23
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 24
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ 24
3.1. Araştırmanın Modeli 24
3.2. Evren 24
3.3. Veri Toplama Araçları ve Verilerin toplanması 24
3.4.Verilerin Çözümü ve Yorumlanması 24
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 25
4. REŞAT NURİ GÜNTEKİN 25
4.1. Reşat Nuri'nin Yaşam Öyküsü 25
4.2. Reşat Nuri'nin Yazarlığı 25
4.3. Reşat Nuri'nin Eser Verdiği Alanlar 26
4.4. Reşat Nuri'nin Romancılığı 27
BEŞİNCİ BÖLÜM 35
5. REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARINDA ÖĞRETMEN TİPLERİ 35
5.1. Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Öğretmen Tipleri 42
5.1.1. Yetiştikleri okullara göre öğretmen tipleri 42
5.1.1.1.Yabancı okullardan yetişen öğretmenler 44
5.1.1.2. Hem yabancı hem yerli okullardan yetişenler 46

5.1.1.3. Yerli okullardan yetişenler (Medrese ve Darülmuallimin'den yetişenler) 47
5.1.2. Öğretmenliği kabul ediş amaçlarına göre 50
5.1.2.1. Bir ideale kendini adayıp öğretmen olanlar 50
5.1.2.2. Öğretmenliği bir geçim vasıtası olarak görenler 52
5.1.2.2.1. Yeşil Gece'de Darülmuallimin çevresi 53
5.1.2.2.1.1. Yeşil Gece'de Sarıova ve Çevresi 53
5.1.2.2.1.2. Acımak'ta bir ilkokul öğretmeni 53
5.1.2.3. Olayların kaçınılmaz sonucu olarak öğretmenlik mesleğini kabul edenler 54
5.1.3. Öğretmen-öğrenci ilişkileri açısından öğretmen tipleri 55
5.1.3.1. Yardımsever olanlar 55
5.1.3.2. Eşitlikçi olanlar 57
5.1.3.3. Hoşgörülü olanlar 58
5.1.3.4. Duygulara ve sezgilere önem verenler 59
5.1.3.5. Doğruluk, disiplin ve ahlaki kurallara bağlı olanlar 60
5.1.4. Öğretmenler arası ilişkiler açısından öğretmen tipleri 62
5.1.4.1. Kıskanç ve iftiracı olanlar 63
5.1.4.2. Bürokratik hilelere başvuranlar 64
5.1.4.3. Takdir edici olanlar 65
5.1.4.4.Doğruluk yanlısı olanlar 66
5.1.5. Eğitimde kullandıkları yöntemler açısından öğretmen tipleri 67
5.1.5.1. Geleneksel eğitim tarzını benimseyenler 67
5.1.5.1.1. Sınıf yönetimi ve sınıfın fiziksel düzenini sağlama yönünden 67
5.1.5.1.2. Öğretme-öğrenme sürecinde kullandıkları yöntemler yönünden 68
5.1.5.2. Yenilikçi ve değişim yanlısı olanlar 71
5.1.5.2.1. Feride Zeyniler Köyü Vakıf Okulu'nda 71
5.1.5.2.1.1.Öğretmenin örnek olması 71
5.1.5.2.1.2.Sınıfın fiziki düzenini sağlamak 72
5.1.5.2.1.3. Öğrencilere hoş kelimelerle hitap etmek 73
5.1.5.2.1.4. Sınıfta zaman yönetimi 74

5.1.5.2.1.5. Öğrencilere yaşama sevinci aşılamaya çalışmak 74
5.1.5.2.2. Feride B…'deki Darülmuallimat'ta 75
5.1.5.2.2. 1. Öğrencilerinden bir şey isterken nazik ifadeler kullanmak 75
5.1.5.2.2. 2. Öğrencilerin oyunlarına katılmak 75
5.1.5.2.2. 3. Öğrencilerinin duygularına saygı göstermek 76
5.1.5.2.3. Feride Çanakkale Rüştiyesi'nde 76
5.1.5.2.3.1. Dönüt almak 77
5.1.5.2.4. Kuşadası ilköğretim okulu'nda 77
5.1.6. İnandıkları Değerler Açısından Öğretmen Tipleri 78
5.1.6.1. Milliyetçiler (Dil vb. konularda) 78
5.1.6.2. İnkılâpçı öğretmen tipi 79
5.1.6.3.İdealist öğretmenler 79
5.1.6.4.İttihat ve terakki yanlısı olanlar 81
5.1.6.5.Avrupa'nın değerlerini benimseyenler 81
ALTINCI BÖLÜM 83
6.REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARINDA TOPLUMUN ÖĞRETMEN ALGILAMASI 83
6.1.Kadınlar 84
6.1.1.Öğretmeni olumlu bir tip olarak görenler 84
6.1.2. Öğretmeni gelinlik kız olarak görenler 84
6.1.3.Öğretmeni sırdaş ve arkadaş olarak görenler 85
6.1.4. Güç ve zor bir durum karşısında öğretmeni kurtarıcı gibi görenler 85
6.2.Erkekler 86
6.2.1. Halktan erkekler 86
6.2.1.1. Öğretmeni cinsel bir nesne olarak görenler 86
6.2.1.2. Öğretmeni kusursuz bir kişi olarak görenler 87
6.2.1.3.Öğretmeni taşıdığı özellikler bakımından asker olarak görenler 87
6.2.2.Doktorlar 88
6.2.2.1. Öğretmeni kendi çocuğu olarak görenler 88
6.2.2.2. Öğretmeni olağanüstü bir kişi olarak görenler 88

6.2.3.Avukatlar **89**

6.2.3.1.Öğretmenleri inandıkları değerlerin temsilcisi olarak görenler **89**

6.2.4. Subaylar **89**

6.2.4.1.Öğretmeni kötü emellerine alet edecekleri bir kadın gibi görenler **89**

6.2.4.2. Öğretmeni ideal bir eş olarak görenler **90**

6.2.4.3. Öğretmeni toplumsal bir güç olarak görenler **90**

6.2.5.Medreseliler ve taraftarları **91**

6.2.5.1. Öğretmeni tehdit olarak görenler **91**

6.2.5.2. Öğretmeni vatan haini gibi görenler **92**

Sonuç **94**

Kaynakça **96**

Özgeçmiş **99**

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ÇALIKUŞU, ACIMAK, YEŞİL GECE, KAN DAVASI ROMANLARINDA ÖĞRETMEN TİPLERİ VE TOPLUMUN ÖĞRETMEN ALGILAMASI

Yahya AYDIN

Danışman: Yard. Doç. Dr. Latife KIRBAŞOĞLU KILIÇ

2007- Sayfa :XI + 99

Jüri: Yard. Doç. Dr. Latife KIRBAŞOĞLU KILIÇ
Doç.Dr. Osman GÜNDÜZ
Yard. Doç. Dr. Şükrü ADA

Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu, Acımak, Yeşil Gece, Kan Davası romanlarında ülkenin içinde bulunduğu eğitim sorunlarına ve bunlardan kaynaklanan meselelere değindiği ve bu sorunlara çözüm bulmaya çalıştığı görülebilir. Bu çalışmayla Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında, sorunların çözümü için kullandığı öğretmenlerin nitelikleri, çevresindeki şahıslarla ilişkileri ve toplumun onları nasıl algıladığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde ilgili araştırmada problem cümlesi, alt problemler, sınırlılık, sayıltılar, tanımlar ve ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

İkinci bölümde sınıfta öğretmen davranışlarını belirlemek amacıyla farklı eğitim tanımları, öğretme ve öğrenmenin ne olduğu, öğretme ve öğrenmede öğretmenin rolü, öğretmenlerin öğretim sürecinde benimsedikleri tutumların öğrenmeye etkileri, sınıf yönetimi ve sınıf yönetimi yaklaşımları, sınıf yönetimiyle ilgili bazı öğretmen davranışları üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde araştırmanın modeli, araştırmanın evren ve örneklemi, veri toplama teknikleri ve verilerin analizine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde Reşat Nuri Güntekin'in yaşamı, yazarlığı, verdiği eserler ve romancılığı üzerinde durulmuştur.

Beşinci bölümde, Çalıkuşu, Acımak, Yeşil Gece, Kan Davası romanlarının özeti ile başlanmış ve giriş bölümünde edebiyat ile hayat arasındaki ilişkiye değinilmiştir. Sözü edilen romanlarda öğretmen tipleri incelenirken yetiştikleri okullar, öğretmenliği kabul ediş amaçları, öğretmen ve öğrenciler arası ilişkiler, öğretmenler arası ilişkiler, eğitimde kullandıkları yöntemler, inandıkları değerler göz önünde bulundurulmuştur.

Son bölümde ise romanlarda toplumun öğretmen algılaması ilk önce kadın ve erkekler şeklinde ikiye ayrılmış ve daha sonra kadın ve erkeklerin sahip oldukları meslek ve niteliklere göre inceleme yoluna gidilmiştir.

Çalışma sonunda; romanlardaki öğretmenler içinde ideal öğretmene en yakın davranışları Feride'nin sergilediği, Ali Şahin'in militan, milliyetçi ve inkılâpçı özelliklerinin ön plana çıktığı, Zehra'nın katı ahlakçı bir tutumu benimsediği, Ömer'in öğretmen kimliğinden çok askerlik vasıflarının ön plana çıktığı görülmüştür. Toplumun, öğretmeni cinsel bir obje, arkadaş, kurtarıcı, tehdit, fikirlerinin temsilcisi vb. olarak gördüğü belirlenmiştir.

ABSTRACT

MASTER THESIS

TYPES OF TEACHER AND TEACHER İMAGE OF THE SOCİETY IN THE NOVELS OF THE REŞAT NURI GUNTEKIN ÇALIKUŞU, ACIMAK, YEŞIL GECE, KAN DAVASI

Yahya AYDIN

Supervısar: Asist.Prof.Dr. Latife KIRBAŞOĞLU KILIÇ

Assoc. Prof.Dr. Osman GÜNDÜZ

Asist.Prof.Dr. Şükrü ADA

It appears that Reşat Nuri Güntekin has addressed educational issues and related problems and attampted to propose solutions in his novels including Çalıkuşu, Acımak, Yeşil Gece, and Kan Davası. Qualifications of teachers, their relationships with other people, and teacher-perception of the society, were some of the solutions proposed by Reşat Nuri Güntekin in his novels, were elucidated in this study.

The first part deals with determination and classification of educational proplems, constraints, validity and objectiveness of the resources, some definitions, and summary of related studies.

The second part covers different definitions of education including teaching and learning, the roles of teachers in teaching and learning, the effects of tearchers' attitudes on learning, class management, preferential handling, and existence and evaluation of responses of teachers during class management to picturize teachers' behaviors.

The third part defines design, population, and sampling of the study, data collection techniques, and data analyses.

The fourth part focuses on biography of Reşat Nuri Güntekin, as a writer, novelist, as well as his publications.

The fifth part summarizes Çalıkuşu, Acımak, Yeşil Gece, Kan Davası and illustrates the relationship between literature and life. Schools from which teachers graduated, why they preffered this profesion, realtionship between teachers and students, techniques that they used, and values that they had, were facilitated to determine the type of teachers in these novels

The last part explains teacher-perception of the society by gender and then evaluates profession and qualification of females and males.

In conclusion, Feride presented behaviors closest to expected ideal behaviors among teachers in novels. Patriotic, nationalist, and revolutionist characters were predominant in Ali Şahin. Zehra was very conservative on moralist attitude, whereas Ömer exhibited more military profile than teacher profile. Society considered teachers as an sexual object, friend, savior, threat, pioneer of ideas, and so on.

ÖN SÖZ

Roman, toplumsal hayatın gerçeğe yakın bir kurmaca düzen içerisinde dile getirildiği bir türdür. Romancı da eserini oluştururken büyük oranda gerçek hayattan beslenir. Bunun yanında romancı, olaylara ve problemlere getirdiği farklı yorumlar ve çözüm önerileriyle eserini gerçeğe yakın bir kurmacaya dönüştürür.

Cumhuriyet dönemi Türk romancıları arasında eserleri en çok yayınlanan ve okunan yazarlardan biri olan ve Memleket Edebiyatı çerçevesinde eserler veren Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında eğildiği belli başlı toplumsal meseleler Anadolu'nun geri kalmışlığı, yoksulluğu, Türk insanının eğitimsizliği ve bunun sonucu toplumu saran ve etkisi altına alan yanlış inanışlar, bürokrasinin sebep olduğu olumsuzluklar ve kokuşmuşluk durumu sayılabilir.

Kendisi de bir eğitimci olan Reşat Nuri, Çalıkuşu, Acımak, Yeşil Gece, Kan Davası romanlarında Anadolu'daki eğitim sorunlarına eğilir. Bu romanlarda ana karakter olarak öğretmenleri kullanır. Birey ve daha geniş anlamda toplumların eğitiminde öğretmenlerin taşıdığı değer sanıldığından fazladır. Öğretmenin öğretme ve öğrenme sürecinde uyguladığı yöntemler ve sahip olduğu öğretmenlik becerileri hem öğretimin niteliğini belirler hem de yetişecek öğrenciyi çeşitli yönlerden etkiler.

Öğretmen bir aydın olarak taşradan kasabaya görev yaptığı yerlerde birtakım yenilik değişmelerin temsilcisi ve uygulayıcısıdır. Ama halkın benimsediği değer yargılarının değişmesi güç olduğundan öğretmen farklı tepkilerle karşılaşabilir. İşte bundan dolayı bu tezin amacı Çalıkuşu, Acımak, Yeşil Gece, Kan Davası romanlarında öğretmen tipleriyle ve halkın öğretmeni nasıl algıladığını belirleyerek yapılacak çalışmalara ışık tutmaktır.

Bu çalışmada bana yardımcı olan danışmanım Yard.Doç.Dr.Latife Kırbaşoğlu Kılıç'a teşekkür ederim.

Erzurum-2006

Yahya AYDIN

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Birinci bölümde ilgili araştırmada problem cümlesi, alt problemler, sınırlılık, sayıltılar, tanımlar ve ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

İnsanın kişiliğine toplum çeşitli yönlerden katkı yapar. Bu aynı zamanda toplumun kendi özelliklerini yeni kuşaklara aktarmasını sağlar. Bu karşılıklı etkileşim sürecinde birey içinde yaşadığı toplum aracılığıyla yeni davranış özellikleri kazanır ve yeni davranışlar edinir. Buna kültürleme denilir. Kültürleme bireyin toplumla etkileşimi sırasında bilinçli ve bilinç dışı öğrenmeleri kapsar. Bu öğrenmelerin en büyük özelliği kendiliğinden meydana gelmesidir. Kültürlemenin belli bir amaca yönelik yapılan kısmına eğitim denir. (Demirel,2005,s,3)

Eğitimin planlı ve amaçlı bir etkinlik olması eğitim işini profesyonel bir şekilde yerine getiren öğretmenlerin varlığını zorunlu kılmıştır. Çünkü öğretmen eğitim işine dahil olunca tesadüflerin önüne geçilecektir. Öğretme öğrenme etkinliğini yerine getirecek olan öğretmenin bazı özellikleri taşıması önemlidir. Bunlar arasında zamanı iyi kullanma, öğrenci davranışlarını yönetme, sınıf yönetimi, öğretimi değerlendirme, öğrencilere dönüt verme bunlar arasında sayılabilir. (Özyürek,2001,s,1)

Etkili bir öğretim etkili bir sınıf yönetimine bağlıdır. Sınıf, öğretim amaçları için ne kadar iyi düzenlenirse öğretimin niteliği o kadar artar. Öğretmenin sınıf yönetimiyle ilgili yaptığı fiziksel düzenlemeler, ilişki yönetimi, davranış yönetimi büyük ölçüde öğretme öğrenme sürecine etki eder.

Eğitilecek öğrencilerin hepsinin aynı düzeye sahip olmaması yani bireysel farklılıklarının bulunması öğretmenin davranışının yönünü belirleyen bir etkendir. Öğretmenin bu konuda yeterlilik taşıması ve öğretim için kullanacağı yöntem ve tekniklerin yapılacak öğretimin niteliğini büyük ölçüde belirleyeceği bir gerçektir.

Yeni kurulmuş ve bu kuruluşta en büyük görev ve sorumluluğu eğitimcilere yüklemiş olan devletin onlardan büyük beklentileri vardır. Kendisi de bir eğitimci olan Reşat Nuri Güntekin, yazdığı romanlarda genellikle ülkenin geri kalmışlığı, bu geri kalışın nedenleri ve bu geri kalmışlığın ancak eğitimle önüne geçilebileceği konusu üzerinde durur. Reşat Nuri Güntekin, Çalıkuşu, Acımak, Yeşil Gece, Kan Davası romanlarında kullandığı öğretmen karakterlerle ülkenin hem eğitim hem de sosyal problemlerine eğilir ve var olan sorunları öğretmen karakterler yoluyla çözmeye çalışır.

Bu görüşlerden hareketle Çalıkuşu, Acımak, Yeşil Gece, Kan Davası romanlarında var olan öğretmen nitelikleri ve toplumun öğretmeni nasıl algıladığının belirlenmesi ihtiyacı oluşmuştur.

1.2.Problem Cümlesi

Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu, Acımak, Yeşil Gece, Kan Davası romanlarında öğretmen tipleri nelerdir ve toplumun öğretmeni algılayışı nasıldır?

1.2.1.Alt problemler

1- Eğitim ve öğretim kelimelerin birbirinin yerine kullanılmasından kaynaklanan problemler nelerdir?

2- Öğretmenin öğretim sürecinde kullandığı yöntemler nelerdir?

3- Öğretmenlerin sınıf yönetiminde sergiledikleri davranışların sebep olduğu sorunlar nelerdir?

4- Öğretmen öğrenci iletişiminde ortaya çıkan problemler nelerdir?

5- Davranış yönetimiyle ilgili olarak karşılaşılan öğretmen problemleri nelerdir?

6- Öğretmenlerin meslektaşlarıyla ilişkilerinden kaynaklanan problemler nelerdir?

7- Öğretmenlerin sahip oldukları inanç ve değerlerin eğitim ve öğretime etkileri nelerdir?

8- Toplumun öğretmeni algılayış şekli nasıldır ve öğretmen toplum ilişkisinden kaynaklanan problemler nelerdir?

1.3. Sayıltılar

1. Değerlendirmelerin objektif yapıldığı varsayılmıştır.
2. Kurum ve kaynaklardan edinilen bilgilerin geçerli olduğu kabul edilmiştir.

1.4. Sınırlılık

1. Daha kapsamlı bir araştırma için daha uzun bir zamana ihtiyaç duyulmuştur.
2. Konuyla ilgili ulaşılabilen kaynaklarla yetinilmiştir.

1.5. Tanımlar

Eğitim: " Bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değiştirme meydana getirme süreci." (Ertürk,1994,s,12)

" Bireyin içinde yaşadığı toplumda davranış biçimleri edindiği süreçler toplamıdır**.** " (Varış,1996,s,13)

“ Seçilmiş ve kontrollü bir çevrenin etkisi altında sosyal yeterlik ve optimum bireysel gelişmeyi sağlayan sosyal bir süreç.” (Fidan,1996,s,13)

“ Eğitim, tabiatımızın mükemmelliğine yaklaşmak için gerek kendimizin gerekse diğer insanların bizim için yaptıkları şeylerin tümüdür.” (C.Savard,1976,s,6)

“ Yeni kuşakların toplum yaşayışında yerlerini almak için hazırlanırken gerekli bilgi, beceri ve anlayışlar elde etmelerine ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme etkinliği.” (Oğuzkan,1981,s,57)

“Eğitim, bireyde kendi yaşantısı ve kasıtlı kültürleme yoluyla istenilen davranış değişikliğini meydana getirme sürecidir.” (Demirel,2005,s,6)

Öğretme: “Öğretme, davranış değişikliğinin okulda plânlı ve programlı bir şekilde yapılması sürecidir.” (Demirel,2005,s,9)

“Herhangi bir öğrenmeyi kılavuzlama veya sağlama faaliyetidir.” (Ertürk,1994,s,83)

“Öğrenmenin gerçekleşmesi ve bireyde istenen davranışların gelişmesi için uygulanan süreçlerin tümü.” (Varış,1991,s,18)

“ Öğretim, bir öğretme, öğretmeye dönük faaliyetler manzumesi veya kurumsallaşmış öğretmeler topluluğudur.” Fidan,1996,s,12)

Öğrenme: “Belli bilgi, beceri ve anlayışlar edinme.” (Oğuzkan,1981,s,18)

“Bireyin olgunlaşma düzeyine göre, yaşantıları aracılıyla ya da çevresiyle etkileşimi sonucunda yeni davranışlar kazanması ya da eski davranışlarını değiştirme sürecidir.” (Büyükkaragöz,1998,s,17)

“ Öğrenme, yaşama (Experience) ve öğretim (Training) yoluyla davranışlarda bir değişiklik husule gelmesi demektir.” (Arthur I. Gates, T.R.Me Connell,1975,s,216)

Sınıf yönetimi: “ Verilen süre içinde yer alan etkinliklerde bir grup öğrencinin işbirliğinin kurulması ve sürdürülmesi.” (Açıkgöz,2005,ss,130,131)

“Dersin amaçlarının öğrencilerde gerçekleşmesi için öğrencilerin tahtaya bakma, öğretmenlerini dinleme, ders çalışma ve ödev yapma gibi dersin ve okulun normlarına göre öğrencilerin davranmalarını sağlamaya zemin hazırlayacak şekilde öğrenci davranışlarını düzenleme ve denetleme işi.” (Özyürek,2001,s,4)

“Öğretim etkinliklerinin gerçekleştirildiği bir çevrenin oluşturulabilmesi için gerekli olanak ve süreçlerin, öğrenme düzeninin, öğrenme ortamının ve öğrenme kurallarının sağlanması ve sürdürülmesidir.” (Gürsel,2005,s,63)

Pekiştireç: “Pekiştireç, bir davranışın olma sıklığını arttıran uyarıcılardır.” (Demirel,2005,s,124)

Olumlu Pekiştireç: "Davranışları olumlu olayların izlemesi ve bu davranışların ileride olma olasılıklarının artması sürecine olumlu pekiştirme denilmekledir." (Özyürek,2001,s,41)

Olumsuz Pekiştireç: "İstenmeyen durumların ortaya çıkmasını engelleyen davranışların sıklıklarında artış olması olumsuz pekiştirmedir." (Özyürek,2001,s,41)

1.6. İlgili Araştırmalar

Birol Emil, Reşat Nuri'nin bütün romanlarındaki şahısları "Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası I-II" adlı çalışmasında incelemiştir. Şahıslar incelenirken durum ve mekan da göz önünde bulundurulmuştur.

Hüseyin Çelik ise "Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Sosyal Tenkit Unsurları" adlı çalışmasında romanlardaki Reşat Nuri'nin çeşitli odaklara ve sistemlere yönelttiği eleştirileri tespit etmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SINIFTA ÖĞRETMEN DAVRANIŞLARI

2.1. Eğitimin Tanımı

Bugüne kadar üzerinde en çok durulan ve fikir belirtilen kelimelerden birisi eğitim kelimesidir. Eğitim kelimesine hemen hemen bütün eğitimcilerden farklı tanımlamalar getirilmesi bu durumun sebeplerinden birisi olarak gösterilebilir. Aynı zamanda eğitim kelimesinin içerdiği öğretme ve öğrenme süreçlerinin çeşitliliği ve uzunluğu da bu duruma yol açan etkenlerden biridir.

Genel olarak bugün kabul görmüş eğitim tanımlarından birisi olan ve ders kitaplarında da sıkça kullanılan eğitim tanımına göre eğitim " Bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değiştirme meydana getirme süreci…" (Ertürk,1994,s,12) olarak ifade edilir. Bu tanımlamada eğitimin bir süreç olduğu fikri üzerinde durulurken aynı zamanda bir davranış kazandırmanın amaçlandığı görülür. Ama bu davranış değişikliğinin kimler tarafından istendiğinin de tam açık olmadığı görülebilir.

Varış'a göre eğitim " Bireyin içinde yaşadığı toplumda davranış biçimleri edindiği süreçler toplamıdır**.** " (Varış,1996,s,13) Bu tanımda Ertürk'ün tanımından faklı olarak eğitimin amaçladığı davranış değişikliğinin niteliği belirtilmediği görülebilir.

Bir başka eğitimci ise eğitimin tanımını yaparken eğitimin okulda gerçekleştirilen yönü üzerinde durmuş ve amaçlanan hedefi de açıkça belirtmiştir. Eğitim " Seçilmiş ve kontrollü bir çevrenin etkisi altında sosyal yeterlik ve optimum bireysel gelişmeyi sağlayan sosyal bir süreç." (Fidan,1996,s,8) olarak tanımlanmıştır.

Savard'a göre " Eğitim, tabiatımızın mükemmelliğine yaklaşmak için gerek kendimizin gerekse diğer insanların bizim için yaptıkları şeylerin tümüdür."(C. Savard,1976,s,12) şeklinde tanımlanarak eğitimin amacının mükemmellik olduğu ve eğitim sürecinin bireysel çabalar yanında karşılıklı etkileşimi de içerdiği üzerinde durmuştur.

Bütün bu tanımların yanında eğitimin toplumsal yaşantıyı düzenleyen yanını ortaya çıkaran tanımlara da rastlamak mümkündür. Oğuzkan'a göre eğitim, " Yeni kuşakların toplum yaşayışında yerlerini almak için hazırlanırken gerekli bilgi, beceri ve anlayışlar elde etmelerine ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme etkinliği." (0ğuzkan,1981,s,57)şeklinde tanımlanır. Aynı zamanda bu tanımlamadan eğitimin kişilik gelişiminde bireylere rehberlik görevi sunduğu da anlaşılabilir.

Demirel ise eğitimin tanımını "Eğitim, bireyde kendi yaşantısı ve kasıtlı kültürleme yoluyla istenilen davranış değişikliğini meydana getirme sürecidir." (Demirel,2005,s,6) şeklinde yaparak önceki eğitimcilerin tanımlarına yakın bir eğitim tanımı ortaya koymuştur.

Görüldüğü gibi eğitim kelimesine eğitimciler farklı açılardan yaklaşmışlar ve sonuçta eğitimin farklı tanımları ortaya çıkmıştır. Ama bunun yanı sıra " Eğitimin eni, boyu ve kapsamı konusunda ayrılıklar olmakla birlikte eğitimin yönü konusunda bir kuşku yoktur. Bir ulus olarak, eğitimin ömür boyu süren bir iş olduğunu kararlaştırmış bulunuyoruz." (Binbaşıoğlu,2004,s,17) Görüldüğü gibi eğitimin eğitimciler tarafından birbirinden farklı tanımları yapılmıştır. Ama bütün bu görüşlerin ortak noktası eğitimin bir süreç olduğu fikridir.

Eğitimin kendi içinde gerçekleştirildiği yerler temel alınmak şartıyla ikiye ayrıldığı söylenebilir. Eğitimin okul dışındaki kısmını kapsayan ve bireyin içinde yaşadığı toplumda kültürleme yoluyla gerçekleşen ve belli bir plan ve uygulamanın söz konusu olmadığı aynı zamanda "doğal eğitim" de denilen çeşidine informal eğitim denilmektedir. (Demirel ve Kaya,2005,s,9)

Formal eğitim ise informal eğitimin aksine okullarda gerçekleştirilir ve öğretmenin de dahil olduğu belli amaçları olan belli kural ve uygulamalara göre düzenlenir. Formal eğitime aynı zamanda biçimsel eğitim de denilmektedir. (Demirel ve Kaya,2005,s,10)

2.2. Öğretme ve Öğrenme

Eğitim ve öğretim kelimelerinin çoğu kez aynı anlama gelecek şekilde ve birbirinin yerine kullanılan kavramlar olduğuna dikkati çeken Demirel, öğrenmenin tanımını "Öğretme, davranış değişikliğinin okulda plânlı ve programlı bir şekilde yapılması sürecidir." Demirel,2005,s,9) şeklinde yaparak öğretmenin gerçekleşmesi için okul, plan ve programın önemli öğeler olduğunun altını çizer.

Ertürk, öğretimi "Herhangi bir öğrenmeyi kılavuzlama veya sağlama faaliyetidir." Ertürk,1994,s,83) diye tanımlar. Varış'a göre ise öğretim "Öğrenmenin gerçekleşmesi ve bireyde istenen davranışların gelişmesi için uygulanan süreçlerin tümü." dür.(Varış,1991,s,18) Bir başka eğitimciye göre öğretim, " Bir öğretme, öğretmeye dönük faaliyetler manzumesi veya kurumsallaşmış öğretmeler topluluğudur." (Fidan,1996,s,12) Burada öğretim faaliyetinin birbirinden bağımsız olmadığının altı da çizilmiştir.

Oğuzkan, öğrenmeyi "Belli bilgi, beceri ve anlayışlar edinme." (Oğuzkan,1981,s,18) şeklinde tanımlarken bir başka eğitimcimiz ise öğrenmeyi , "Bireyin olgunlaşma düzeyine göre, yaşantıları aracılığıyla ya da çevresiyle etkileşimi sonucunda yeni davranışlar kazanması

ya da eski davranışlarını değiştirme sürecidir." (Büyükkaragöz,1998,s,17) şeklinde tanımlar. Burada, öğrenmenin sonucunda bir kazanımın gerçekleştiği ve bu kazanımın da bir davranış değişmesi ve farklılaşmasının olması gerektiği belirtilir.

Öğretme ve öğrenme tanımlarının çeşitlilik göstermesinin yanında bütün eğitimcilerin birleştiği nokta öğretimin belli davranışları kazandırmak için uygulanan süreç, öğrenmenin ise bu süreç içerisinde kazandırılacak bilgi, beceri ve davranışlar olduğudur.

2.2.1.Öğrenme ve öğretmede öğretmenin yeri ve rolü

Eğitim ve öğretim süreçlerinin düzenleyicisi ve yöneticisi olarak öğretmenin taşıdığı değer sanıldığından fazladır. Eğitimciler tarafından bir sistem olarak ele alınan eğitimin olmazsa olmaz üç basamağı vardır. Bunlar öğrenci, öğretmen ve eğitim programlarıdır. Demirel'e göre bunların arasında en önemli öğe diğerlerini etkileme oranı daha fazla olan öğretmendir. Çünkü öğrenci, öğrenme sırasında öğrenme faaliyetini yürüten öğretmen ve onun şekil verdiği çevreyle daha fazla etkileşim içine girer. (Demirel ve Kaya,2005,s,337)

Öğretme işinin ilk ve en önemli sorumlusu olan öğretmenin, öğrenci başarısını sağlaması için bazı özellikleri taşıması gerektiği bilinmektedir. Kısacası iyi öğretmen özellikleri olarak sıralanabilecek bu özellikleri Demirel şöyle sıralar: "İyi öğretmen olma, eğitim öğretimde başarıdan zevk alma, stres dolu okul ortamına karşı dayanıklı olma, hem okul içinde hem de okul dışında başkalarıyla iletişim kurabilme, eğitim sorunlarını çözebilme, güç eğitim koşullarının yerine getirilmesinde öğrencilere ve anne-babalarına önerilerde bulunma, sorumlu ve tutarlı olma anlamındadır. İyi öğretmen olma, meslek hakkında düşünme, sürekli olarak kendini mükemmel yapma, yansıtıcı bir eğitimci olma ve iyi bir öğretmen olma arzusunu taşıma demektir." (Demirel ve Kaya,2005,s,338) Burada öğretmenin sahip olması gereken özellikleri mesleki, şahsi ve profesyonel özellikler adı altında toplamak mümkündür.

Başaran ise öğretmeni "karakter, toplumsal uyum ve öğretim" yönünden üç yönden değerlendirmiş ve öğretim yönünden öğretmenin sahip olması gereken nitelikleri şöyle değerlendirmiştir.

"1-.Çalışmalarını dikkatle planlar;

2-. Öğrenmenin, her öğrencinin yaratıcı çabaları ile gerçekleşeceğini bilir;

3- Gerçekleri öğrencilerine sunmaktan çekinmez;

4- Öğrenme ilkelerini anlar ve kullanır;

5- Anlamaya önem verir;

6- İşlerini süresi içinde ve düzenli yapar;

7- Öğrencilerine ayrı ayrı yardım eder;

8- Öğrencilerin düşüncelerini dersinde kullanır;

9- Konularını öğrencilerinin ilgilerine ve yaşamlarına bağlar;

10- Öğrencilerinin düşüncelerini ortaya koymasına olanak hazırlar;

11- Öğrencilerinin öğrenme güçlüklerini tanımaya çalışır;

12- Disiplin bozuklukları ortaya çıkmadan önlemler alır;

13- Yapıcı bir disiplin uygular;

14- Kendini yetiştirmeye karşı derin ilgisi ve hevesi vardır;

15- Toplumsal etkinliklere katılır;

16- Akıcı bir konuşmaya sahiptir;

17- Çevre kaynaklarından yararlanır;

18- Öğretici araçlardan yararlanır." (Başaran,1978,s,204)

Başarılı öğretmenlerin sahip olduğu nitelikleri Karakaya ise şöyle ifade eder. "Genel olarak başarılı öğretmenlerin istekli, ideal sahibi, iyi organize olan, doğru ve disiplinli, personeli ve öğrencileri iyi bilen ve öğrencilerin problemleri ile ilgilenenler oldukları ifade edilir." (Karakaya,2005,s,5) Burada da öğretmenin kişisel ve mesleki olarak sahip olması gereken yeterlilikleri üzerinde durulmuştur.

Öğretmenin, öğretme ve öğrenme süreci içerisinde mutlaka öğrenciyle iletişim kurması beklenir. Bu ilişkinin niteliğinin az çok öğretme ve öğretme sürecinin kalitesine etki yaptığı bilinmektedir. Bu ilişki sürecinde öğretmenlerin takındığı tutumların da öğrenci başarısı üzerinde etkisi olduğu söylenebilir. Öğretmenlerin sınıf içinde benimsedikleri tutumları otoriter, demokrat ve baskıcı olmak üzere üçe ayırmak mümkündür.

2.2.1.1. Otoriter tutum

Otoriter ve kontrollü bir tutuma sahip öğretmenlerin belirli kuralları uygulamada sıkı ve sert bir yol takip ettiği bilinmektedir. Bu tutumu benimseyen öğretmenlerin en belirgin özelliği " Yakın takip ve sıkı kontroldür. Bu öğretmenler sınıfta yapılan her etkinliği ve davranışı kontrol etme ihtiyacı duyarlar, bir dizi kurala sıkı sıkıya uyarlar ve çalışmalarını aşama aşama yapılandırırlar. Sınıfta öğrencilerin atacağı her adım dikte ettirilir. Ortam her açıdan yapılandırıldığı için rutin dışı davranışlara izin verilmez." (Karip,2000,s,17) Görüldüğü gibi otoriter öğretmenlerin sınıflarında özgürlükler öğretmen tarafından kısıtlandığı gibi öğrenci yaratıcılığının önüne bir engel konulmuş olur.

Sınıflarda öğrenci davranışlarının kontrolünde otoriter tutumun öğretmen öğrenci arasındaki ilişkinin niteliğini negatif yönde etkilediği " Hoşnutsuzluğu ve kaygıyı artırdığı,

öğretmen-öğrenci ilişkisini olumsuzlaştırdığı, derse ve öğretmene karşı oluşacak hoşnutsuzluk ve kaygının motiveyi azaltacağı düşünülmelidir."(Başar,2000,s,95) Otoriter tutum, öğrenciyi baskı ve stres altına sokar. Dolayısıyla öğretme ve öğrenmeyi olumsuz şekilde etkiler. Ders öncesinde öğrencinin öğretmene karşı olumsuz önyargılar geliştirmesine sebep olur.

2.2.1.2. Demokratik tutum

Demokratik kişiliğe sahip öğretmenlerin sınıflarındaki en önemli özelliğin öğrencinin sınıfta daha özgür hareket edebilmesi olduğu söylenebilir. Böyle bir sınıfta öğrencilerin yaratıcılığına fırsat tanındığı söylenebilir. " Bu sınıflarda öğretmenin yakın takibi değil öğrencilerin otokontrolü ön plandadır. Yapılacak etkinlik ya da davranışlar konusunda öğrencilere gerekli açıklamalar yapılır ve ortam düzenlenir. Etkinliklerin icra edilmesinde öğrencilere maksimum özgürlük tanınır. Öğretmen destekleyici ve cesaretlendiricidir." (Karip,2000,s,17) Yapılacak etkinliklerde öğrencinin görüşünün alınması öğrenci katılımını ve aynı zamanda başarıyı arttıracaktır.

Demokratik öğretmen davranışlarının olumlu bir öğrenme ortamı sağladığı bilinmektedir. Demokratik bir sınıf ortamında " Öğretmen, ne yetkeci, ne de serbest bırakıcı olmamalıdır. Öğrenci, sınıf kurallarının belirlenmesinde söz hakkına sahip olmalı, ödül veya ceza nedeniyle değil, işini yapmanın gerçek yararlarını bilerek ve bunun süreçlerine katılarak işine güdülenmelidir. (Başar,2000,s,67) Böylece niçin ve neden öğrenmesi gerektiğini bilen öğrenci de daha istekli ve arzulu bir şekilde öğretme ve öğrenme faaliyetine katılacaktır.

2.2.1.3. Baskıcı tutum

Baskıcı bir tutum benimseyen öğretmenlerin gösterdikleri tipik davranış sadece kendi fikirlerinin önemli olduğudur. Dolayısıyla öğretme ve öğrenme sürecinde sağlıksız olan bu tutumdan kaynaklanan bazı yanlış uygulamaların doğması kaçınılmazdır. Bu tip öğretmenler öğrenme- öğretme faaliyetleri ile ilgili bir konu hakkında "Öğrencilerinin görüşlerini, deneyimlerini, yaşantılarını, dikkate almadan karar verirler." (Karip,2000,s,17) Bu süreçte öğrenci görüş ve deneyimlerini dikkate almamak belirlenen sınıf kurallarının uyulma sıklığını azaltmanın yanında derste amaçlanan başarının yakalanamamasına ve dolaylı olarak başarının düşmesine sebep olacaktır.

2.3. Sınıf Yönetimi

Sınıf yönetimi kavramı ile ilgili olarak pek çok tanımlamalar yapılmıştır. Bu tanımların çoğu benzer noktalara dikkati çekmektedir. Doyle, sınıf yönetimini " Verilen süre

içinde yer alan etkinliklerde bir grup öğrencinin işbirliğinin kurulması ve sürdürülmesi" (Açıkgöz,2005,ss,130,131) işi olarak ele almaktadır. Özyürek ise sınıf yönetimini "Dersin amaçlarının öğrencilerde gerçekleşmesi için öğrencilerin tahtaya bakma, öğretmenlerini dinleme, ders çalışma ve ödev yapma gibi dersin ve okulun normlarına göre öğrencilerin davranmalarını sağlamaya zemin hazırlayacak şekilde öğrenci davranışlarını düzenleme ve denetleme işi." (Özyürek,2001,s,4) olarak tanımlamaktadır. Görüldüğü gibi her iki tanımda da ortak öğe öğrenci davranışlarının düzenlenmesidir.

Genel anlamda bir öğretmenin "Orkestra şefinin yönettiği gibi bir yönetim" (Özyürek,2001,s,13) olarak tanımlanabilen sınıf yönetimi ile ilgili bir başka tanım da "Öğretim etkinliklerinin gerçekleştirildiği bir çevrenin oluşturulabilmesi için gerekli olanak ve süreçlerin, öğrenme düzeninin, öğrenme ortamının ve öğrenme kurallarının sağlanması ve sürdürülmesidir." (Gürsel,2005,s,63)

Sınıf yönetiminin boyutlarını Başar, beş boyutta ele almaktadır. "Bunlar sınıfın fiziksel ortamının yönetimi, plan-program etkinliklerinin yönetimi, zaman yönetimi, Sınıfta ilişki yönetimi ve davranış yönetimidir." (Başar,2000,ss,13,14)

Öğretmenin sınıfta uygulamak için hazırladığı planlama ve etkinliklerin tam ve eksiksiz uygulayabilmesinin yanında amaca uygun bir şekilde yürütülebilmesi için farklı sınıf yönetimi şekillerine ihtiyaç duyduğu söylenebilir. Sınıf yönetimi anlayışlarının değişen ve gelişen eğitim anlayışlarına paralel olarak "Otoriter anlayıştan demokratik anlayışa, şekil yönelimliden amaç yönelimliye ve öğretmen merkezliden öğrenci merkezliye" (Küçükahmet,2003,s,48) doğru bir yönelim gösterdiği söylenebilir.

Başar, sınıf yönetimi modellerini tepkisel, önlemsel, gelişimsel ve bütünsel olarak gruplarken her modelin kullanımında farklı yöntemler kullanılabileceğini belirtir. (Başar,2000,ss,15,16)

2.3.1. Tepkisel model

Sınıf yönetiminin "klasik modeli" olarak tanımlanabilecek olan tepkisel modelin "İstenmeyen bir düzenleniş sonucuna veya bir davranışa tepki olan sınıf yönetimi modeli" (Başar,2000,s,15) olduğunu belirten Başar'a göre bu modelin kullanılmasının amacı, " İstenmeyen durum veya davranışın değiştirilmesidir." (Başar,2000,s,15) Bu modelin istenmeyen davranışın değiştirilmesine yönelik en sık başvurduğu yöntemin ödül ve ceza olduğu söylenebilir. Bu modeli sıkça kullanmak zorunda kalan öğretmenlerin sınıf yönetimi ile ilgili eksikleri bulunduğu ve bu modelin diğer modelleri hakkıyla kullanamayan öğretmenler tarafından tercih edildiği söylenebilir. (Küçükahmet,2003,s,49)Bu modelin sınıf

yönetiminin diğer modellerine oranla fazla tercih edilmediği genellikle yeni ve tecrübesiz öğretmenler tarafından kullanıldığı görülebilir.

2.3.2. Önlemsel model

Önlemsel model, olumsuz davranışın görülmemesi için davranışın oluşmadan önceki şartları ile ilgilenir. " Önlemsel model, planlama düşüncesine bağlı, geleceği kestirme, istenmeyen davranış ve sonucu olmadan önleme yönelimlidir." (Başar,2000,s,15)Bundan dolayı davranış gerçekleşmeden davranışını ortaya çıkaran etkenlerin nereden ve hangi sebepten kaynaklandığı bu model için önem taşır. Bireyden çok gruba yönelik etkinlikleri içeren bu modelin amacının gerçekleşmesi muhtemel, sınıf ortamını bozacak olumsuz davranışlarının ortaya çıkmasını engellemektir. (Küçükahmet,2003,s,49) Bu modelin etkinliklerinin eğitim öncesi olumlu bir öğrenmenin gerçekleştirilebileceği ortamı düzenleyici etkinlikleri ve olumsuz davranışın ortaya çıkmasını engelleyici kuralları, plan, program hazırlıkları içerdiği söylenebilir.

2.3.3. Gelişimsel model

Sınıf yönetimi modellerinin bir diğeri olan gelişimsel modelin sınıf yönetiminde temel aldığı uygulamalar "Öğrencilerin, fiziksel, duygusal, deneyimsel gelişim düzeyleri" (Başar,2000,s,16) ile ilgili olan esaslardır. Bazı eğitimciler bu modelin dört basamaktan oluştuğu ve öğrencinin hazır olması gerektiğinin önemli olduğunu belirtmektedirler. (Küçükahmet,2003,s,49) "Birinci basamak, onuncu yaşa kadar süren, nasıl öğrenci olunacağının öğrenildiği zamandır, öğretmene çok iş düşer. İkinci basamak, on-on iki yaş arası dönemdir. Sınıf yönetimine verilen ağırlık azalır, öğrenciler olgunlaşma yolunda, sınıf düzenine uymaya, öğretmeni hoşnut etmeye isteklidir. Üçüncü basamak, on iki-on beş yaşları arasıdır. Öğrenciler, zevk ve destek almak için birbirlerine bakarlar, yetke görüntüsü verirler. Öğretmeni sıkıntıya sokmayı seçebilir, bunun sonunda arkadaşlarının beğenisini de kazanabilirler. Sınıf yönetimi kurallarının nedenlerini ararlar. Dördüncü basamak lise yıllarıdır. Öğrenciler, kim olduklarını, nasıl davranmaları gerektiğini anlamaya başlarlar, sosyalleşir, akıllanırlar, yönetim sorunları azalır. Çocukta ana baba ve yetişkinlerin etkisi, yirmi yaş dolaylarına kadar gittikçe azalır, sonra artar. Arkadaşlarının etkisi ise gittikçe artar. Bu iki etkinin kesiştiği on iki yaş dolayı, öğretmen ve ana baba için sıkıntı yıllarıdır." (Başar,2000,s,16) Görüldüğü gibi öğrencinin her yaşta duygu yoğunluğu farklı alanlara kayabilmektedir. Aynı şekilde öğrencinin otokontrolü yaşa göre farklılık göstermektedir. Kimi zaman kurallara uymanın kendine mantıklı bir açıklamasını yapabilirken kimi zaman da

fizyolojik etkilerden dolayı kuralları hiçe saymaktadır ve öğretmenle çeşitli durumlarla karşı karşıya gelebilmektedir.

2.3.4. Bütünsel model

Sınıf yönetimiyle ilgili var olan bütün modellerin uygulamalarını yer, zaman uygun olduğunda ve ihtiyaç duyulduğunda kullanan bütünsel sınıf yönetimi modelinde " Önlemsel sınıf yönetimine öncelik verme, gruba olduğu kadar bireye de yönelme, istenen davranışa ulaşabilmek için, istenmeyenin nedenlerini ortadan kaldırma vardır."(Başar,2000,s,16) Gerçekleşmesi beklenen ve istenen olumlu davranışın ancak uygun ortamlarda oluşabileceği düşüncesiyle ortam düzenlemeye ve istenen davranışı görebilmek için istenmeyenin kaynağını yok etme gibi etkinlikler üzerinde durulur. (Küçükahmet,2003,s,50) Görüldüğü gibi bu model sınıf yönetimini etkileyen tüm unsurların beraberce ele alınmasını öngörür.

Yukarıdaki sınıf yönetimi ilgili modeller incelendiğinde sınıf yönetimiyle amaçlananın sınıfın öğrenme ve öğretme için mümkün olabilecek en üst düzeyde hazırlanması gerektiğidir. Sınıf içinde olumsuz bir davranışla karşılaşıldığında öğrenciyi suçlamaktan kaçınıldığı ve öğrenciye probleminin çözümünde yardımcı olunması gerektiği üzerinde durulur. Aslında bütün modellerin ilk önce amaçladığı şey ise kötü davranışın ortaya çıkmadan engellenmesi gerektiğidir. (Açıkgöz,2005,s,142)

Sınıf yönetiminde öğretmenin önemli bir yere sahip olduğu gerçeğinden yola çıkarak sınıf yönetiminde öğretmenin öğrenme ortamını düzenleme, olumsuz bir davranışla karşılaşıldığında problemi ortadan kaldırma yöntemleri ve davranış düzenleme yöntemleri eğitimcilerin görüşlerinden yola çıkarak açıklanmaya çalışılacaktır. Seçilen başlıklar ise **Çalıkuşu, Yeşil Gece, Acımak ve Kan Davası romanlarındaki** öğretmen davranışlarından hareketle belirlenecektir.

2.4. Sınıf Yönetiminde Bazı Öğretmen Davranışları

Sınıfın öğrenme ve öğretme süreçleri için en iyi şekilde düzenlenmesinden sorumlu olan öğretmenin faaliyetlerini sınıfın fiziki ortamının düzenlenmesi, zaman yönetimi, sınıfta ilişki yönetimi ve davranış yönetimi şeklinde sıralamak mümkündür.(Başar,2000,ss,13,14) "Sınıf yönetiminin değişkenleri, öğrenci, öğretmen, ortam, okul ve eğitim yönetimi, çevre olarak sıralanabilir. Etkili bir sınıf yönetiminin dönümcül (kritik) öğesi öğretmendir, çünkü o diğer öğelerin bütünleştiricisi ve bir dereceye kadar da belirleyicisidir. Öğretmenin yeterlikleri artırılıp, bunların kullanımının temel değişkeni olan mesleğe karşı tutumu olumlulaştırılmadıkça, iyi bir sınıf yönetimi beklenemez." (Başar,2000,s,18) Bir sistem olarak

kabul edilebilecek eğitimin en önemli unsurunun öğretmen olduğu bilinir. Çünkü öğretmenin sınıf yönetimiyle sahip olduğu temel beceriler sınıfın havasını olumlu bir şekilde oluşturmada büyük önem taşır. Eğer öğretmen sınıf yönetimiyle ilgili temel becerilerden yoksunsa ve dolayısıyla iyi bir şekilde yapılandırılamamış sınıfta öğretimin hedeflediği davranışlar kazandırılamaz.

2.4.1. Sınıfın fiziki ortamının düzenlenmesi

İyi düzenlenmiş bir sınıf ortamının öğretme öğrenme etkinliğinin kalitesini olumlu anlamda etkilediği bilinen bir gerçektir. Çünkü iyi düzenlenmiş bir sınıf ortamında öğrencinin dikkatinin dağılması önlenir, yapılacak etkinlikler ve öğrenmenin gerçekleşmesi için öğrencinin motivasyonu sağlanır.

Sınıfın fiziki açıdan öğretimin amaçlarına göre düzenlenmiş olması öğretme öğrenme etkinliği için daha hazır bir öğrenci anlamına geldiğinden önemlidir. "Sınıftaki sıra, masa, dolap, uzaklık, öğrenci gibi fiziksel engeller, öğretmen-öğrenci arasında psikolojik engel de oluşturur. İletişim ve etkileşimi değiştirir. Fiziksel ortama ilişkin her değişken, eğitime destek veya engel olur. Yalnızca ortamda var olanlar değil, bunların düzenlenişi, görünüşü (estetiği) de eğitsel açıdan etkileyicidir. Öğrenci tutum ve davranışının önemli bir etkeninin sınıf düzenlemeleri olduğu, bunun az da olsa başarı ve sözel etkileşimi etkilediği belirlenmiştir." (Başar,2000,s,18) Sınıfın fiziki ortamını oluşturan unsurlar ve bunların düzenlenişi öğrenmeye olumlu katkıda bulunurken aynı zamanda öğretmen ve öğrenci arasında sözel iletişimi de etkilemektedir.

Sınıfın fiziki ortam değişkenleri olarak " Sınıfın öğrenci yoğunluğu açısından büyüklüğü, öğrencilerin yerleşim biçimi, sınıftaki araç-gereçlerin düzenlenmesi, eğitimle ilgili araç-gereçler, ısı, ışık, temizlik, duvarların rengi, gürültü düzeyi" (Kaya,2005,s,70) gibi değişkenler sayılabilir. Bu değişkenlerin hepsi öğretim sürecini etkileyen değişkenlerdir. Bu değişkenlerin belirlenen ölçülere uygun düzenlenmesi sınıftaki öğrenmeyi ve başarıyı arttırabilir.

2.4.1.1. Gürültü

Sınıfın fiziki ortam değişkenlerinden biri olan gürültü öğretme öğrenme sürecini olumsuz yönde etkiler. Bunun yanında gürültü, "Rahatsız edici, işitmeyi engelleyici, dikkati dağıtıcı, fiziksel ve ruhsal sağlığı bozucu bir değişkendir. Sınıf dışından gelen gürültünün engellenmesi daha güçtür, bu iş okul yapımı sürecinde düşünülmelidir. Sınıf içinden kaynaklanan gürültüyü azaltmanın temel yolu, sınıf kurallarının, gürültüyü de içermesi, bu

kurallara özenle uyulmasıdır. Gürültülü bir sınıfta, söyleneni işitemeyen öğrenci, öğretmene söylemekten de çekiniyorsa, eksik, yanlış anlayabilir. Gürültü nedeniyle öğretmenin söylenenleri yinelemek durumunda kalması, zamanın iyi kullanılmasını engeller. Gürültü var diye öğretmen sesini yükseltmemelidir. Bu gürültüyü daha da artırır. Kısa bir süre sessiz kalmak, varlığını hissettirici bir davranış yapmak veya söz söylemek ara sıra rastlanan gürültülü durumlarda yararlı olabilir." (Başar,2000,s,32) Gürültü, yanlış ve eksik anlamaya sebep olacağından dolayı sınıftaki gürültünün mutlaka önüne geçilmesi lazımdır. Çünkü yanlış ve eksik öğrenme, eğitimin amaçlarından sapma anlamına gelir. Öğretmenin gürültü karşısında kontrolünü ve sağduyusunu kaybetmemesi bunun yanında bu olumsuz değişkenin ortadan kaldırılması için uygun bir şekilde hareket etmesi beklenir.

2.4.2. Sınıfta ilişki yönetimi

Sınıf içerisindeki öğretme ve öğrenme etkinliklerinin kimler tarafından ve nasıl yerine getirilecek olması öğretmen ve öğrencilik görevlerinin var olmasını zorunlu kılar. "Görevlerin, görevlilerin, ilişkilerin belirlenmesi olarak tanımlanabilecek olan örgüt yapısının kurulması aşamaları, sınıf yönetimine uygulandığında, öğretmenlik ve öğrencilik görevleri ile bunların kimlerce, nasıl yerine getirileceğinin ders dönemi başında büyük ölçüde belli olduğu görülür. Bu belirlenişin kesinlik kazanması, görev ve görevliler arasındaki ilişkilerin ortaya konulmasıyla olur. Sınıfın ilişki düzeninin amacı, destekleyici ilişkileri, öğrenci katılımını, morali, konuya ilgiyi, akademik yararlılığı arttırmaktır."(Başar,2000,s,53) Görev ve sorumluluklarını bilen bir öğretmen ve öğrenci, öğretme ve öğrenme sürecinde üzerlerine düşen görevi yerine getirmede son derece istekli olabilirler ve bunun sonucunda hedeflenen başarı yakalanabilir.

2.4.2.1. Tanışma

Tanışmak, öğretmen ve öğrencinin birbirinin davranış, huy, mizaç vb. özelliklerinin farkında olmalarını sağlaması bakımından önemlidir. Öğretmen ve öğrenci birbirlerini iyi tanırsa biri diğerinin hangi duruma hangi tepkiyi vereceğini kestirebilir ve böylece olumsuz bir durumun ortaya çıkmasının önüne geçilmiş olur. "Sınıfta öğretmen-öğrenci etkileşiminin iki yönü, öğrencinin niyetini anlamak ve yorumlamak ile onun öğretmenin niyetinden emin olmasını sağlamaktır. Böylece öğretmen ve öğrenci birbirlerine yönelik davranışlarını, sonuçları hakkında yanılgıya düşmeden planlayabilir. Bu karşılıklı etkileşimin ilk basamağı tanışmadır." (Başar,2000,s,56)

Eğitimin, bireysel farklılıklardan yola çıkarak bireye amaçlanan davranışı kazandırmak olduğu göz önünde bulundurulursa tanışmanın önemi daha iyi anlaşılır. "Her insanın başkalarından farklı yanları vardır. Öğretmen, ilk günlerdeki tanışmayı daha sonra geliştirmeli, öğrencinin aile durumu, yeterlilikleri, evde konuşulan dil, öğrenme güçlükleri, sağlığı, yetersizlikleri, ilgileri gereksinimleri, ekonomik ve sosyal çevresi, huyu... hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Bu konuda öğretmenin tutacağı gözlem listeleri yararlı olacaktır." (Başar,2000,s,58) Sınıftaki tanışmadan sonra öğretmenin tanışma işini biraz daha özele indirgemesi, öğrenciyle ilgili her şeyi bilmesi için ve ona göre bir davranış geliştirmesi bakımından önemlidir.

Öğretmenin öğrencisini ve öğrencinin öğretmenini iyi tanıması derse başlamadan önce oluşabilecek ön yargıların giderilmesini sağlarken aynı zamanda iki tarafın da birbirlerinin niyetlerini anlaması bakımından önemlidir. Böylece oluşabilecek olumsuz şartlanmalar da ortadan kalkar ve amaçlanan hedeflere daha kolay ulaşılabilir.

2.4.2.2. Öğretmenin örnek olması

Öğretmenin, bireye yani öğrenciye olumlu davranış örüntüleri kazandırmasında en etkili ve hızlı eylemin ilk önce kendisinin beklenen davranışı sergilemesi olduğu söylenebilir. "Öğretmenin örnek davranışları, öğrencilerin öğrendiklerini pekiştirmelerine de yardımcı olur. Öğrencinin söz kesmeden dinlemesini isteyen öğretmen, başkasının sözünü kesmeden dinleyerek, olumlu örnekler vermelidir. Öğretmen hiçbir durumda öfkelenmemeye çalışmalı, olumsuz duygularını bastırabilmelidir. Yoksa bu duygular diğerlerini de etkiler." (Başar,2000,s,64) Öğretmen, öğrenci için örnek alınacak en uygun ve öğrenciye en yakın kişi olduğu için öğretmenin davranışlarında dikkati ve kontrolü elden bırakmaması gerekir.

Hakkında henüz hiçbir şey bilmediğimiz insanları değerlendirirken göz önüne aldığımız şey giyim tarzlarıdır. Bunun sonucunda o kişi hakkındaki ilk yargımız giyimine göre şekillenir. "Diğer özellikleri kadar olmasa bile, öğretmenin görünüşünün öğrenciler üzerinde etkili olduğu söylenebilir. İyi giyim, öğrencileri daha sıkı ve uzun çalışmaya itebilmektedir. Elbette iyi giyim, ortama ve yapılacak etkinliklere göre farklılaşır. Kirli, bakımsız, özensiz bir giyim, öğrenciyi güdüleyemez. Öğretmenin model olması, davranışta olduğu kadar görünüşte de önemli görülmektedir. İnsanlar hakkında ilk yargımız, dış görünüşlerinden de kaynaklanır." (Başar,2000,s,64) Öğretmenin giyimine özen göstermesi, kendine saygı duyduğu anlamına geldiğinden dolayı öğrencilerinde öğretmene duyduğu saygı artar.

Öğretmenin öğrencilere olumlu bir örnek olabilmesi için ilk önce beklediği davranışı kendisinin sergilemesi gerekir. Aksi takdirde öğretmenin niyeti konusunda öğrenci kuşkuya

düşebilir ve öğretmenin inandırıcılığı azalabilir. Bunun yanında öğretmen kendisine saygı duyulmasını istiyorsa ilk önce kendisi, kendisine saygı duyduğunu göstermelidir. Bunda da giyimin etkisinin azımsanamayacak kadar fazla olduğu söylenebilir.

2.4.2.3. Sınıfta güç ilişkisi

Sınıfta güç ilişkisi bakımından öğretmenin taşıması ve aynı zamanda farkında olması gereken bazı davranış özellikleri vardır."Öğretmen gücünü, öğrencilerle açık, içten, dürüst, yanılabileceğini kabul eden, iyi ilişkiler kurarak, sınıfın havasını sosyal açıdan iyi yapılandırarak kullanmalıdır. Yetkeci ve savunmacı olmadan, öğrencileri ilgiyle dinlemeli, kazanan-yitiren çatışmasına girmemeli, öğrencilere karşı saygılı olmalı, bazen lider, bazen üye rolü oynamalıdır." (Başar,2000,s,66) Öğretmenin öğrencilerle olan ilişkilerinde içten, yapmacıksız bir tutumu benimsemesi ve onlara yakın davranması daha iyi bir sınıf ortamı oluşmasına katkı sağlar. Bunun sonucunda da öğretme öğrenme süreci hızlanır ve başarı artar.

Sınıfta güç ilişkisini uygun bir şekilde düzenlemek isteyenin öğretmenin benimsemesi gereken bir diğer davranış da Glasser' e göre "Patron öğretmen tipini bırakıp, lider öğretmen tipini benimsemesi" (Açıkgöz,2005,s,139) gerektiğidir. Etkili bir sınıf yönetiminde bugün artık öğretmenin arkadaşça bir tutum benimsemesinin sınıfta olumlu bir ilişki düzeni oluşturmak açısından önemi daha iyi anlaşılmış bulunmaktadır.

2.4.2.4. Demokratik ortam

Sınıfın sahip olduğu hava yani ortam, öğrenci yaratıcılığına fırsat tanıyan, onun görüşlerinin de dikkate alındığı ve böylece onun ciddiye alındığını sezdiren bir şekilde yapılandırılmalıdır. Böyle bir ortam demokratik bir ortamdır. "Demokratik bir sınıf ortamında öğretmen, ne yetkeci ne de serbest bırakıcı olmalıdır. Öğrenci, sınıf kurallarının belirlenmesinde söz hakkına sahip olmalı, ödül veya ceza nedeniyle değil, işini yapmanın gerçek yararlarını bilerek ve bunun süreçlerine katılarak işine güdülenmelidir. Demokratik bir lider olarak öğretmen, öğrencilerin görüşlerini alır, yapılacak işler konusunda onlarla uzlaşır, çalışma düzenlerini seçme hakkı tanır. Bir araştırmada, demokratik davranılan gruptaki öğrenciler, arkadaşlarına karşı olumlu tutum geliştirmiş, işlerinden zevk almışlar, grubun başarısı az da olsa artmıştır. Yetkeci davranılan grubun başarısı daha yüksek olmuş, ama öğrencilerin gerilimi artmış, gruba ve öğretmene olumsuz tutum takınmışlardır. Serbest bırakılan grup araştırmadaki en etkisiz ve başarısız grup olmuştur." ((Başar,2000,s,67) Demokratik bir sınıf ortamında öğrenci öğrenmeye daha istekli olur. Aynı şekilde ne için

öğrenmesi gerektiğini bildiğinden dolayı daha iyi motive olmuş durumdadır. Aynı şekilde sınıf kuralları belirlenirken öğrencinin görüşü alındığı için kurallara uyulma sıklığı artar.

Demokratik bir sınıf ortamı oluşturmak için kuralları belirlerken görüşü alınan öğrenci kendisinin dinlendiğini ve görüşü alınacak kadar kendisine değer verildiğini gördükten sonra iç denetimini daha da geliştirecek ve kurallara uyma oranı artacaktır.

2.4.2.5. Sınıfta öğretmen öğrenci iletişimi

İletişimin sözel ve bedensel türleri bilinmektedir. Sözel ifadelerin biraz daha resmiyeti ifade ederken bedensel hareketlerin yakınlığı ve ilgiyi arttırdığı bilinmektedir. " İletişim yalnızca sözle değil, çok daha etkileyici olabilen kısa sürede sonuç getiren, göz teması, el-kol-yüz hareketleri (gülümseme, başla onama, onamama, göz kırpma...) yürüyüş biçimi, öğrenciye yaklaşma, dokunma şekilleriyle de kurulmalıdır. Herkesle göz ilişkisinin kurulması, beklentilerin anlatımında gizli ve en hızlı eylemdir." Bedensel iletişim içerisinde özellikle göz teması çok daha etkileyici ve önemlidir.

Öğrencilerle olan iletişiminde öğretmen, onların fiziki ve duygusal durumlarını göz önüne alarak bir davranış tarzı belirlemelidir. Küçük düşürücü ve hakaret içeren sözlerden kaçınmalıdır. Onlara önemli olduklarını hissettirmelidir. " İletişim yönetimi, öğrencilerin, alay edilmeden, utanıp sıkılmadan, zarara uğramadan, sınıf etkinliklerine gönülden katılmalarını sağlamalıdır. İletişimde, hem neyin, hem de nasıl söylendiği önemlidir. Söylenenler karşılıklı saygı belirtmeli, üzücü, kırıcı, aşağılayıcı olmamalıdır. Öğrenciye verilen önem ve değer, söylenenlere de yansımalıdır. Öğrenciler, öğretmenlerince tembel ve düzensiz olarak nitelendirilmeyi istemezler." (Başar,2000,ss,68,69) Burada dikkat edilmesi gereken öğrencinin öğrenme isteğinin gösterdiği davranış her ne şekilde nitelendirilirse nitelendirilsin öğrencinin bir takım olumsuz sözcüklerle etiketlenmemesidir. Sözel olmayan bir iletişim yolu olan göz temasının " Konuşulduktan sonraki büyülü etkiyi besleyen" (Karakaya,2005,s,76) önemli bir faktör olduğu da unutulmamalı ve öğretmenler de bu gücü dengeli bir şekilde kullanmaya çalışmalıdırlar.

Öğretmenlerin, öğrencilerle olan ilişkileri sağlıklı ve yapıcı bir disiplin bir anlayışla şekillendirilmelidir. Eğitimdeki disiplin kavramı Latincede 'rehberlik ve yardım etme' anlamına geldiğinden öğretmenin buna uygun şekilde hareket etmesi gerekmektedir. Disiplin, öğrencilere davranmada dengeli olmayı içerir. Bu niteliklere sahip öğretmenin, öğrencisine faydalı olacağı son derece açıktır. (Demirel ve Kaya,2006,s,346) Bugünkü eğitim anlayışında öğretmen yalnızca bilgi aktarımını sağlayan kişi değil öğrencinin bilgiye ulaşmasında ona kılavuzluk eden kişidir.

2.4.2.6. Sınıfta korku, kaygı yaratma yerine güven verme

İyi bir öğretmen kurallara uymayı öğrenciyi baskı altına almakla korku salmakla değil öğrencisine güven verebilmekle sağlar. Aynı şekilde "Gerçek disiplin sahibi bir öğretmen öğrencilerine korku değil güven verebilen" (Demirel ve Kaya,2006,s,347) bir öğretmendir. Bu tutum aynı zamanda korku ve kaygının ortaya çıkarabileceği olumsuz durumlara fırsat vermez. Öğretmenine güven duyan öğrenci böylece çeşitli konularda öğretmeniyle daha paylaşımcı bir tutum içerisine girecektir. Sınıfta olumsuz öğrenci davranışlarının ortaya çıkmasına yol açan öğretmen kaynaklı bazı davranışlar vardır. Ada, öğretmenlerin sergilediği ve olumsuz öğrenci davranışlarının ortaya çıkmasına neden olan davranışlarının "Öğrencilerin davranışlarına uygun tepki vermeme, olumlu davranışta bulunan öğrencileri ödüllendirmeme, öğrenci yeteneklerine uygun istek ya da beklenti içinde olmama, öğrencilerin bireyselliklerine uygun yeterince hoşgörülü olmama, istenilen davranışlar için model olamama, olumsuz davranışları genellikle ceza ile kontrol etme" eğilimlerinden kaynaklandığını belirtmektedir. (Kaya,2005,s,243) Görüldüğü gibi olumsuz öğrenci davranışlarının ortaya çıkmasının sebebi olarak öğretmen ve öğrencinin beklenen davranışlara uygun tepki vermemeleri gösterebilir.

"İyi öğretmenin bir iki şaka ile günü hoş yapması, öğrenciye insan olarak davranması, adıyla seslenmesi, görüşlerini ciddiye alması, onu küçümsememesi, dinleyip anlamaya çalışması, güler yüzlü olması, öğrencilerin hata yapabileceklerini kabul etmesi gerektiği belirtilmektedir." (Başar,2000,s,70) Böyle bir durum sınıfta karşılıklı saygı ve sevginin de doğmasına yol açacaktır. Ayrıca kendisine insan olarak davranılan ve görüşleri ciddiye alınan öğrencinin kendine güveni artar ve öğrenci olumlu bir benlik geliştirebilir.

2.4.3. Davranış yönetimi

Sınıf yönetiminde davranış yönetimi, olumlu davranışların devamını olumsuz davranışların da değiştirilmesini amaçlar. Bu geliştirme ve değiştirme sürecinde öğretmen birtakım yöntemlere başvurur. Bu yöntemlerin yerinde, zamanında ve uygun bir şekilde kullanılması istenilen davranış değişiminin amaca uygun gerçekleşmesi için büyük önem taşır. İstenen davranış değişikliği için öğretmenin başvurduğu yöntemleri pekiştireçler, ödül ve ceza, sorumluluk vermek, uyarmak, okul yönetimi ve aileyle konuşmak, öğrenciyle konuşmak, hoşgörülü olmak olarak sayabiliriz.

Başar'a göre "Öğrencilerden alınan dönütlerin düzeltilmesi, içeriğin kazandırılmış olduğu güvencesinin alınması, kalıcı öğrenme sağlamaya yetmez. Kalıcı öğrenmenin

gerçekleşebilmesi için, pekiştirme gerekir." (Başar,2000,s,89) Öğrenmenin kalıcı bir nitelik kazanması için öğretmenin mutlaka pekiştireç kullanması gerekir.

2.4.3.1. Pekiştireç

Öğretmenin sınıfta kullandığı pekiştireçleri olumlu ve olumsuz olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Her iki pekiştireçle amaçlanan, bir davranış değişikliğinin meydana gelmesi ve bu değişikliğin ileride de devam etmesidir. "Pekiştireç, bir davranışın olma sıklığını arttıran uyarıcılardır. Sınıf içinde pekiştireçlerin kullanımı düzeylere göre farklılık göstermelidir. Öğrenme kuramlarının çoğu öğrenmenin pekiştirme ile birlikte olması halinde etkili olduğu görüşünde birleşmektedir. Pekiştiricilerin sıklığı ve kullanılma yerinin her öğrencinin ihtiyacına göre belirlenmesinde ve bireysel farklılıklar dikkate alınarak verilmesinde yarar görülmektedir." (Demirel,2005,s, 124,125) Pekiştireçlerin gelişi güzel kullanılmaması, amaçlanan davranış değişikliğinin gerçekten istendiğinin anlaşılmasında büyük önem taşır. Ayrıca kullanılan pekiştireçlerin iyi seçilmesi de lazımdır.

2.4.3.1.1. Olumlu pekiştireç

Pekiştireç türlerinden biri olan olumlu pekiştireçle amaçlanan, davranışın ileride oluşma sıklığının artmasıdır. Oluşma sıklığının artması, istenen davranışın olumlu ve beklenen bir davranış olduğu anlamına gelir. "En temel ve yaygın davranış ilkesi, olumlu pekiştirmedir. Davranışı, uyaran izler ve bu uyaran, davranışın ileride oluşum sıklığını arttırırsa olumlu pekiştirme olur. Onaylama olumlu pekiştireçtir. Örnek olarak ' Çocuğun bağımsız oynaması pekiştirilmektedir.' denildiğinde, çocuk kendi başına oynarken ana ve babasının dikkat ettiği ve onayladığı anlaşılmalıdır. Ya da çocuğun kendi başına oynamasının ana-babasının dikkati ve ödülleriyle sonuçlandığı ve oynamasının arttığı anlaşılmalıdır**."**(Özyürek,2001,s,42) Aynı şekilde onaylama, onaylanan kişiye cesaret ve doyum verdiğinden dolayı ileride davranışın görülme sıklığının arttığı söylenebilir.

2.4.3.1.1.1. Sosyal pekiştireç

Olumlu pekiştireç türleri arasında sayılan sosyal pekiştireçler öğretmen ve öğrenci arasındaki sıcaklığı, ilgiyi, yakınlığı arttırır. "Sosyal pekiştireçler ses tonu, ödül sözcükleri, dikkat etme, tebessüm etme, dokunma ve yakınında bulunma gibi öğretmen davranışlarını kapsar. Öğrencilerin sınıfa uygun davranışlarını öğretmenin sözel ödülleri, dikkat etme ve dokunma gibi sosyal pekiştireçler izlediğinde, öğrenciler sınıfa uygun davranışlar gösterir. Öğretmenin sınıfı yönetmesi kolaylaşır." (Özyürek,2001,s,46) Sosyal pekiştireçler

öğretmenin sınıf yönetiminde kullanabileceği ve etkisi kısa sürede görülebilen pekiştireçlerdir.

Sosyal pekiştireçler arasında öğretmenin kullandığı onay ve ödül sözcüklerinin yanı sıra yüz ifadeleri**,** sıcaklığı ve ilgiyi sağlamak için yakın olma, öğrencilerle beraber yürüme, teneffüslerde öğrencilerle vakit geçirme, çocukların yemeklerine katılma, öğrencilerinin grubunda oturma, bedensel iletişimi sağlayan temas (dokunma, başını, omzunu ve arkasını sıvazlama, kucaklama, kucağına alma, elini sıkma, elini tutma, kolunu okşama) sayılabilir. (Özyürek,2001,s,82)

2.4.3.1.2. Olumsuz pekiştireç

Pekiştireç türlerinden bir diğeri olan olumsuz pekiştirme, istenmeyen bir davranışın ileride oluşma sıklığını azaltmak için kullanılır. Amaç istenmeyen ve beklenmeyen davranışın bir daha oluşmasını engellemektir. " Tepkiyi izleyen uyaran olaylarına son veren davranışın ileride oluşum sıklığı artarsa, bu olumsuz, pekiştirme ilkesidir. Örneğin sınıfta istenmeyen davranışları (maskaralık) yapan öğrencinin koridora gönderilmesi, sınıfta bulunmaya son veren maskaralık yapmasını arttırmaktadır. Maskaralık yapma sınıfta bulunmayı engellediğinden, maskaralık yapma olumsuz pekiştirmeyi örnekler. Öğrencinin maskaralık yapması onu, hoş olmayan sınıf ortamından kurtarmaktadır." (Özyürek,2001,s,42)

2.4.3.2. Ödül ve ceza

Davranış değişikliğini sağlamanın yollarından biri de eğitimde ölçülü bir şekilde ceza kullanmaktır. Ama bu ancak dersin işlenme olasılığı ortadan kalktığı zaman olmalıdır. "Ceza, istenmeyen davranışlara karşı en son başvurulabilir olmalı, diğer seçenekler işe yaramadığında düşünülebilmelidir. Öğretmen, cezadan çok önleyici yöntemlere başvurmalı, ama ceza vermemeye çalışmak uğruna dersin engellenmesine de izin vermemelidir. Cezanın karşısında olanlar olduğu gibi, taraftarları da vardır. Sık olmayan, yerinde, zamanında, kurallarına uyularak verilen cezaların olumsuz işlevleri azalır, yararları artar. Bir araştırmada, cezayı, zorunlu olduğu zaman uygulayan öğretmenler etkili bulunmuştur." (Başar,2000,ss,142,143) Burada ifade edildiği gibi ölçülü bir şekilde kullanılan, zamanlaması iyi ayarlanmış bir cezanın olumlu sonuçlara yol açacağı ortadadır.

Genellikle fiziksel cezanın oldukça fazla olumsuz sonuçlara sebep olduğu ve bireylerin yani öğrencilerin üzerinde geçici bir uyum sağlamanın dışında yararının olmadığı bilinmektedir. Uzun dönemde öğrencinin ruhsal dünyasında tamiri olanaksız yıkıma sebep

olduğu ve genellikle fiziksel şiddete maruz kalanların ileride fiziksel şiddet kullanma olasılığının görmeyenlere göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. (Başar,2000,s,143)

İstenen davranışa güdüleyen ödül, aynı zamanda istenen ve beklenen davranışın pekişmesine yardım eder. Öğrencinin ödüle layık görülen davranışların ne olduğunu bilmesi ve ödülün yapmacık değil doğal olması önemlidir. (Başar,2000,s,119)

2.4.3.3. Sorumluluk vermek

Öğrencilerden beklenen davranışları, sınıf ortamına uyma, ders çalışma gibi davranışları öğretmenin sağlayabilmesi için kullanacağı bir başka etkinlik de görev ve sorumluluk vermektir. "Ödev ve görev verme, en az karşı gelinen davranışlardandır. Öğrenci bu verilenleri yaparak arkadaşları arasında üstünlük ve beğeni kazanabilir. Yalnız, ödevin ceza olarak algılanmamasına dikkat edilmelidir. Görev ve ödev yoluyla verilen sorumluluklar, öğrencinin kendi davranışını kontrol sorumluluğunu üstlenmesine yardım etmelidir. Bunda öğretmenin inanılan, güvenilen, destekleyen olması önemlidir. Böyle öğretmenler, yetkeci ve serbest bırakıcı olanlardan daha etkili olmuşlardır." (Başar,2000,ss,138,139) Verilen görev ve sorumluluklar öğrencinin kendine güveninin artmasına sebep olurken aynı zamanda otokontrolünü geliştirmesine yardımcı olur. Görev ve sorumluluk verirken öğretmenin takındığı tutum ve tavırların öğrencinin verilen görevi anlamlandırması bakımından önemi büyüktür.

2.4.3.4. Uyarmak

Öğrenci, istenmeyen bir davranış gösterdiğinde öğretmenin bilinçli ve zamanında harekete geçmesi önem taşır. Eğer öğretmen kontrolsüz ve zamansız bir müdahale yaparsa yanlış davranış sürer, öğrenci de onay ve cesaret bulabilir. Uyarma yöntemlerinden biri olarak kullanılabilecek olan vücut dilinin en etkili şekli davranışı sergileyen öğrenciyle göz temasını sağlamaktır. Göz teması ilgi ve sıcaklığın oluşmasına yol açarken aynı zamanda iletişime davet eder. (Başar,2000,s,135)

2.4.3.5. Okul yönetimi ve aileyle konuşmak

Sınıftaki öğrencilerin her birinin gelişim düzeyi farklı farklı olduğunda dolayı sınıfta çok değişik problemlerle karşılaşılabilir. Bu problemleri ortadan kaldırmak ve çözüme ulaştırmak için çeşitli yöntemler kullanılabilir. Bunların arasında aile ve okul işbirliği sayılabilir. "İstenen davranışlar konusunda okul-aile işbirliği yapılmalıdır. Ailelere gönderilecek küçük notlarla, öğrencinin değişik davranışlarının uygunluk denetimini

yapmaları istenebilir. Varsıl aileler, paranın alabileceği şeyleri gözetir, çocuklarına birlikte yaşamanın kurallarını öğretmeye yeterince zaman harcamazlar."(Başar,2000,s,98) Aileyle işbirliği yapmak problemin tespitinde ve çözümünde önemli bir basamak teşkil eder.

Okulda var olan kuralların belli bir sistematiğe bağlanması gerekmektedir. Kurallar, herkes tarafından farklı anlaşılmayacak derecede açık ve anlaşılır olmalıdır. "Okulun olumsuz davranışa yönelten bir yanı da, kurallar ve olumsuz davranışlar konusunda yöneticilerin, öğretmenlerin farklı görüş ve uygulayışta olmalarıdır. Bu durum öğrencileri şaşırtır, istenmeyen bazı davranışları için özür ve gerekçe oluşturur. Bu konuda okul çalışanları arasında görüş birliği olmalı, hiç olmazsa, farklı düşünenlerin okul politikasına uymaları sağlanmalıdır. (Başar,2000,s,106) Ayrıca öğrencilerin okul kuralları ve politikası hakkında bilgilendirilmesi olumsuz ve istenmeyen davranışların ortaya çıkmasını engelleyebilir.

"Sınıfa gelmeme veya gecikmeyi alışkanlık haline getirmeyi önlemek için, bunların velinin haberi olan izne bağlanması, öğrenciyi zorlayan nedenler varsa, aile ile ilişki kurularak giderilmeye çalışılması gerekir. Derse devamın notla değerlendirilmesi bile önerilmekte ama başarısı düşük öğrencilerin notla güdülenemeyeceği savunulmaktadır." (Başar,2000,s,119) Derse devamlılığı sağlamak için not kullanmak, istenmeyen sonuçlara yol açabileceğinden dolayı sakıncalı olabilir. Yani öğrenci derse karşı olumsuz bir tutum geliştirebilir ve derse devam etmez.

Öğrenciyle konuşmak var olan problemin yani derse devamsızlığın hangi sebeplerden kaynaklandığının belirlenmesinde önem taşır. "Öğrenci devamsızlığı bir gün bile olsa, öğretmen nedenini öğrenmelidir. Öğrenci, hatta veli devamın önemini yeterince bilmiyor olabilir. Bu durumda öğrenci ve ailesi ile konuşmak, yazışmak gerekir. Devamsızlık, öğretmenden, öğrencilerden, dersten korkmaktan da kaynaklanabilir. Okula gelmeyen öğrenciler, istenmeyen her tür eyleme yönelebilir. Öğretmenin bu konudaki dikkati, günü gününe izleyen ve ilgiden vazgeçmeyen tutumu, diğer öğrenciler için devamsızlık yaptıklarında ne olacağı konusunda bir ipucu olabilir." (Başar,2000,s,144) Aynı zamanda derse devamsızlığın önlenmesinde velinin bilgilendirilmesi önemlidir. Bu durumdan haberi olan veli öğrenciyle konuşarak problemi öğrenebilir ve çözebilir.

2.4.3.6. Öğrenciyle konuşmak

Olumsuz bir davranışın ortadan kaldırılmasının veya problemin ortadan kaldırılmasının yolu öğrenciyle uygun ve ölçülü bir şekilde konuşmaktır. Aynı zamanda konuşma öğretmen kararlılığını ve çözümün mutlaka istendiğini belirtir. "Konuşmanın amacı, diğer yöntemlerle davranışının yanlışlığını anlamayan öğrencinin bu anlayışa ulaşmasını,

öğretmenin kararlılığını bilmesini sağlamak, davranışın düzelmesini sağlamaktır. Konuşma, ders içinde, dışında, kişiyle, grupla olabilir. Konu diğer öğrencilerin de bilgilenip davranışlarını değiştirmelerin yardım edecekse, kişisel olmadan, ders içinde konuşulur. Sınıfta öğrenciyle konuşmanın dozu iyice ayarlanmalıdır. Öğrencinin arkadaşları önünde eleştirilerek küçük düşürülmesinden, aradaki sevgi ve saygının yitirilmesinden şiddetle kaçınılmalıdır." (Başar,2000,ss,141,142) Ders içinde konuşmak diğer öğrencilerin dikkatini dağıtabilir. Ayrıca öğretmen öğrenciyle konuşurken onu bir yetişkin gibi görmeli ve kırıcı söz söylememelidir.

Olumsuz davranışı göstermeyi sürdüren öğrenciyle dersten sonra görüşülebilir. Görüşme sırasında öğrenci suçlanmamalı ve değerlendirilmemeli, davranış değerlendirilmeli ve problemin nasıl çözüleceği üzerinde durulmalıdır. (Açıkgöz,2005,s,140)

2.4.3.7. Hoşgörülü olmak

Hoşgörü, olumlu ve istenen davranış için bir köprü olabilir. Yalnız öğretmenin hoşgörü ile davranışı görmezden gelmenin ayrı şeyler olduğunu bilmesi gerekir. Hoşgörülü olma demek, var olan davranışı biliyorum ve buna karşı hoşgörülü olabilirim demektir. Ama öğretmenin her davranışın hoş görülemeyeceğinin bilincinde olması gerekir. Hoşgörü bir anlamda hukuktaki cezaların ertelenmesine benzer. Bu ertelemenin amacı öğrencinin olumsuz davranışı terk edip etmeyeceğini görmektir. Hoşgörü bardağın dolu tarafını görerek, daha sonraki davranışları için öğrenciyi yüreklendirmek olarak düşünülebilir. (Başar,2000,s,118)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırmanın evren ve örneklemi, veri toplama teknikleri ve verilerin analizine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmamız esas itibariyle betimsel karakterde olup, literatür bilgiler içermektedir. Ayrıca romanlarda yer alan öğretmenleri romanlardan hareketle sınıf yönetimi, ilişki yönetimi ve davranış yönetimi gibi çeşitli açılardan karşılaştırma yapılmıştır. Ayrıca toplumun öğretmeni algılayış düzeni ile ilgili olarak tespitlerde de bulunulmuştur.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini Çalıkuşu, Acımak, Yeşil Gece, Kan Davası romanlarındaki eğitim kurumları ve bu kurumlarda öğretim gören öğrenciler ile görev yapan öğretmenler ve öğretmenler üzerinde belirleyici ve şekillendirici bir etkiye sahip olan toplum oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları ve Verilerin toplanması

Yaptığımız araştırmanın kuramsal boyutunun hazırlanması için araştırma konumuzla ilgili ağırlıklı olarak yerli kaynaklar taranmış az da olsa yabancı kaynaklardan yararlanılmaya çalışılmıştır. Araştırmamızda problem ve alt problemleri daha gerçekçi bir şekilde cevaplayabilmek ve " Daha iyi nasıl bir öğretim?" sorusuna cevap bulabilmek için dönemin okullarının fiziki koşulları, eğitim olanakları ve eğitimcilerin görüşlerinden yararlanılmıştır. Yapılan bu değerlendirmeler ve sunulan öneriler, tez danışmanı Yrd. Doç.Dr. Latife Kırbaşoğlu Kılıç'la yeniden değerlendirilerek son şekli verilmiştir.

3.4. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Çalışmamız çerçevesinde değişik kaynaklardan elde edilen bilgiler eğitimci görüşlerinden yararlanılarak öğretmenin daha iyi nasıl öğretim için sahip olması gereken yeterlilikler ve kullanılabilir veriler değerlendirmeye esas alınmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. REŞAT NURİ GÜNTEKİN

4.1. Reşat Nuri'nin Yaşam Öyküsü

Son devir Türk Edebiyatının en çok ün yapan, çeşitli okuyucu zümreleri ve çevrelerince pek çok sevilip, okunan yazarlardan biri, şüphesiz ki Reşat Nuri Güntekin'dir.

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın en çok eser veren üretken kalemlerinden biri olan Reşat Nuri Güntekin, 26 Kasım 1889'da İstanbul'da doğmuştur. Memurluklarla dolaşan bir askeri doktorun oğlu olduğu için öğrenimine Çanakkale'de başlamış, Galatasaray'daki bir yıldan sonra İzmir Frereler okulunda okumuş, sınavla girdiği Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bölümünü bitirerek (1912) öğretmenlik işine atılmıştır. Memur olarak ilkin Bursa Sultanisi Orta kısmı Fransızca öğretmenliğine atandı. (1913) Daha sonra İstanbul'da çeşitli okullarda müdürlük yaptı (1916-1919). Vefa, Kabataş, Galatasaray ve İstanbul Erkek Liseleriyle, Çamlıca ve Erenköy Kız Liselerinde Türkçe, edebiyat, felsefe, fenn-i terbiye (eğitim bilimi) dersleri okuttu. (1919-1931). Daha sonra Milli Eğitim Müfettişliği yaptı (1931-1939), bir ara Çanakkale Milletvekilliğine seçildi. (1939-1943), daha sonra yine Milli Eğitim başmüfettişi oldu. (1947). Bu görevde iken Paris Kültür ateşeliğinde bulundu. Altmış beş yaşını doldurunca emekliye ayrıldı. (1934) Akciğer kanserine yakalandı, tedavi için gittiği Londra'da öldü. (7.12.1956) İstanbul'da Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildi.

4.2. Reşat Nuri'nin Yazarlığı

Türk Edebiyatına öykü alanında 101, roman alanında 19, tiyatro alanında 14 eser vermiş olan Reşat Nuri Güntekin'de edebiyat merakının lalasının anlattıkları ile başladığı bilinmektedir.

"Galiba ilk heyecanı ben Şakir Ağa'nın bir masalında duydum. Üç kardeş geyik avına çıkmışlar. Çocuklar bir geyiğe tesadüf etmişler ki, yavrusunu emziriyormuş… Büyük kardeşler dokunmayalım, dokunmayalım, tekin değildir demişlerse de küçük kulak asmamış. Geyik bir taşın üstüne çıkmış, o yine takip etmiş. Fakat taş birdenbire yükselmeye başlamış. Yüksele yüksele tepesi görünmez bir kule olmuş ki, lalanın teminine göre, bilmem nerede harabesi hâlâ durur muş, iki kardeş, bulutların üzerine yükselen küçüklerini bir daha görememişler. Bunun bir de manzum parçası vardır. Şöyle bir parçasını hatırlıyorum:

Üç kardeştik, çıktık geyik avına
Geyik çekti bizi kendi dağına.
Üçüncüsünün göğsü mavi düğmeliydi.

Bu üçüncüsünün göğsünün mavi düğmeli olmasına bilmem neden ağlaşırdık. Galiba lala da ağlardı. Masal ve hikâyeyi o vakitten beri seviyorum." (Alangu,1974,ss,1097,1098) diyerek ondaki estetik zevklerin küçük yaşlarda oluşmasında lalasının katkısını gözler önüne serer. Aynı zamanda bu ifadelerden Reşat Nuri Güntekin'in edebiyatın hangi türlerine ilgi duyduğu da anlaşılır.

Edebiyata ve yazmaya karşı onda uyanan ilgide Halit Ziya Uşaklıgil'in etkisi görülebilir. " Fakat asıl hikâye zevkini ve hikâye yazmak emelini Halit Ziya Bey'i okurken duydum. Bugün eser denmeğe layık bir şey vücuda getirebilirsem onu Halit Ziya Bey'e medyun olacağım." (Yücebaş,198,s,41) ifadesinden Halit Ziya Uşaklıgil'i sanat hayatında öncü ve rehber kabul ettiği söylenebilir.

Reşat Nuri Güntekin ustası olarak kabul ettiği Halit Ziya Uşaklıgil'e borcunu çeşitli şekillerde öder. "1942'de yayımladığı Ateş Gecesi adlı romanında, kaymakama… 'İzmirli bir gencin Mai ve Siyah diye harikulade romanı…' dedirterek üstada bir saygı selâmı yollar." (Naci,2003,ss,9,10)

Reşat Nuri Güntekin, aldığı eğitim ve bunun yanında babasının sahip olduğu zengin kütüphane sayesinde yazarlık hayatı boyunca kullanacağı zengin malzeme birikimini edinmiş olur. Türkçe, Farsça divanları, Mesnevi, Hafız şerhlerini, bütün Edebiyat-ı cedide ve evvelki bütün yazarları okumuştur. Bunun yanında " Voltaire'leri, Rousseauları, Montesquieu'leri ile eski Bibliotheque Nationale'ın mavi kaplı ucuz klasikler edisyonunun hemen hemen tamamı, Balzac'lar, Flaubert'ler, Zola ve Daudet'lerle Fransız realist ve natüralistleri, Tain'i, Renan'ı, Felix Alcan kütüphanesinin en ağırbaşlı fikir ve neşriyatı bu kütüphanede, evvela resim altları ve masalları okudum ." (Baydar,1953,s,35) der. İşte iyi bir eğitim ve küçük yaşta okuduğu bu eserler onda iyi bir edebiyat zevki meydana getirmiş ve böylece o da verdiği eserler sayesinde edebiyatçılarımız arasında yerini almıştır.

4.3. Reşat Nuri'nin Eser Verdiği Alanlar

Reşat Nuri Güntekin'in verdiği eser sayısına bakılarak üretken bir yazar olduğu söylenebilir. Yazdıkları arasında edebiyatın hemen hemen bütün türlerinden eserler görülebilir. "Hikâyeci, münekkit, romancı, tiyatro müellifi, muallim, maarifçi" (Yücebaş,1987,s,28) gibi özelliklerin çoğunu kendinde toplar.

Romanlarında ele aldığı konular, değindiği ve çözüme ulaştırmayı amaçladığı meseleler ve yarattığı tiplerle edebiyat dünyamızda önemli ve ayrıcalıklı bir yere sahip olduğu söylenebilir. Memleket edebiyatı çerçevesinde verdiği eserlerle Anadolu insanını ve onun meselelerini yansıtması bakımından duyarlı bir tavır sergilediği görülebilir.

Edebiyat dünyasına Zaman (1918) gazetesinde tiyatro eleştirmeleriyle giren Reşat Nuri, "İnci", "Şair", "Nedim", "Büyük Mecmua" da (1918-19) yayımladığı küçük öykülerle tanınır. Reşat Nuri, Recm (1919), Roçild Bey (1919), Eski Ahbab (1919) adlarını taşıyan birkaç uzun öyküden sonra, dört kitapta topladığı 101 küçük öykü yazmıştır. Diğer öyküleri, sönmüş yıldızlar (1923) Tanrı Misafiri (1927), Leylâ ile Mecnûn (1928), Olağan İşler (1930) dir.

Reşat Nuri on dokuz adet roman yazmıştır. Bu romanlar tefrika ediliş tarihlerine göre şöyle sıralanabilir: Çalıkuşu (1922), Gizli El (1922), Damga (1924), Dudaktan Kalbe (1924), Akşam Güneşi (1926), Bir Kadın Düşmanı (1927), Yeşil Gece (1928), Acımak (1928), Yaprak Dökümü (1939), Kızılcık Dalları (1932), Gökyüzü (1935), Eski Hastalık (1938), Ateş Gecesi (1942), Değirmen (1944) Harabelerin Çiçeği (1953), Kan Davası (1960), Son Sığınak (1961) Kavak Yelleri (1961) dir.

Reşat Nuri aynı zamanda Türk tiyatrosunda da yeniliğin öncülerindendir. Ele aldığı konuların çeşitliliği, tiyatroda kullandığı teknikler, kullandığı dilin niteliği onun getirdiği yeniliklerden sayılabilir. "Reşat Nuri Güntekin, tiyatromuzda çığır açar. Tiyatromuzu, basit olaylardan kurtarır; insana hayata dönük çağdaş bir aşama getirir. Batı tekniği içinde bizimle ilgili sorunları ortaya koyar. Oyunların da kişi toplum çatışmalarını göstererek töre ve âdet yergileri yapar. Temiz, canlı Türkçesiyle konuşmalarda güçlü bir atılım gösterir. Herkesin anlayabileceği bir dil kullanır. Tiyatro'da kendisinden öncekilerden daha canlı konuşma Türkçesini sahneye getirir." (Karaalioğlu,1982,s,182) Reşat Nuri'nin verdiği tiyatro eserleri şunlardır: Hançer (1920), Eski Rüya (1922), Ümidin Güneşi (1924), Gazeteci Düşmanı, Şemsiye Hırsızı, İhtiyar Serseri (1925) Taş Parçası (1926) Bir Köy Hocası (1928), İstiklâl (1933), Mülteci (1933), Yaprak Dökümü (1971), Eski Şarkı (1971), Balıkesir Muhasebecisi (1971), Tanrıdağı Ziyafeti (1971) vb. dir.

Gezi yazılarını Anadolu Notları (1936) adlı kitabında toplamıştır. Bundan başka inceleme alanında üç asırlık Fransız Edebiyatı (3 cilt,1931) adlı bir eseri vardır. Çeviri olarak da J.J.Rousseau'nun İtiraflar (1955–1961) eserini dilimize kazandırmıştır.

4.4. Reşat Nuri'nin Romancılığı

Cumhuriyet yılları boyunca romanları en çok okunan yazarlardan biri olan Reşat Nuri Güntekin'in eserlerini meydana getirirken sistematik bir yol takip etmediği söylenebilir.

1933 yılında Hikmet Feridun Es ile yaptığı bir röportajda eserlerini meydana getirirken nasıl bir yol izlediğine dair şunları söyler:

"- Roman ve hikâye yazarken, mevzuun evvelâ asıl canlı noktası amudu fıkarisi gelir. Bu amudu-fıkaridir ki bana yazmak arzusunu verir. Mevzu pek iptidai bir şekilde fikrime gelir. Hiçbir zaman hemen derhal bu mevzuun planını yapıp da yazmaya başladığım vaki

değildir. Çok defa aradan birçok senelerin geçtiği de vakidir. Bir müddet zarfında mevzua bazı ilaveler yaparım. Bazı kısımlarını tayy ederim, atarım, çıkarırım. Vakaları retuş ederim. Tipleri develope ederim." (Yücebaş,1987,s,13) Görüldüğü gibi Reşat Nuri Güntekin, roman ve hikâye yazarken konuların ve şahısların tam olgunlaşması için onları bir müddet bir köşeye bırakır. Reşat Nuri Güntekin'in, vakti geldiğinde de onları bulundukları yerden çıkararak bazı düzeltmeler yaptığı ve bu şekilde eserlerini oluşturduğu söylenebilir.

Reşat Nuri Güntekin'in eserlerini oluştururken yoğun çalıştığı bilinmektedir. Yine bu zaman içerisinde henüz kesin bir biçim kazanmayan şahısları da konunun farklılaşmasına ayak uydurarak değiştirdiği görülebilir. "Yazma işine başladığım zaman da çok muntazam çalışırım. Evvela bir umumi şema yaparım. Ortada yalnız şahıslar vardır… Fakat yazmaya başladıktan sonra şahıslar ekseriya hüviyetlerini değiştirirler, evvelce hiç düşünmediğim vak'alar, yeni şahıslar gelir… Böyle çalakalem bir müsvette yaparım." (Yücebaş,1987,s,13) Bu ifadelerden anlaşılabileceği gibi yazarın yazma süreci içerisinde konuyu değiştirdiği ve konuya ilaveler yaptığı da görülebilir.

Güntekin, üretken bir yazar olmasının yanı sıra bir eser ortaya koyarken yazarların yaşadığı o yoğun karar verememezlik halini de yaşamıştır. Bu duruma yol açan neden ise yazarın mükemmeli aramasına bağlanabilir. "… Romanların bazı kısımları evvelce zihinde iyice hazırlandığı için olacak, gayet kolay yazılır. Bazı yerleri de fevkalâde zordur. İnsan yazar, beğenmez, ne kadar uğraşsa kendini tatmin edemez; çileden çıkar… Yazar, bozar tekrar yazar, tekrar bozarsınız. Nafile, olmuyor, olmuyor. Bazen koca bir bab sizi oyalar… Beğenmez, babı kaldırır atarsınız." (Yücebaş,1987,s,14) Sözlerinden Reşat Nuri Güntekin'in, eserinin okuyucuları tarafından beğenilmesi için epey bir gayret harcadığı görülebilir.

Sanatta temel özelliğini: " Asil bir tevazu, kendinden emin bir kuvvetle ki gösterişsizlik, güçlüğü kolaylık sandıracak derecede şaşırtıcı bir zariflik…" (Yücebaş,1987,s,4) olarak değerlendirebilen Reşat Nuri, bu anlayışla verdiği eserlerle sadece Türkiye'de değil, dünya üzerinde geniş bir yelpazede kendi okuyucu kitlesini edinmiştir.

Milli Mücadelenin zaferle sonuçlanması neticesinde yeni Türk devletinin temelleri atılırken aydınların da ilgisinin Anadolu'yu tanıtmak üzerinde yoğunlaştığına dikkati çeken Parlatır'a göre bu eğilim şiirde Faruk Nafiz'le romanda ise Reşat Nuri'nin öncülüğünde gerçekleşiyordu. (Parlatır,1986,s,368)

Sanıldığı gibi o dönemde Reşat Nuri'nin yaptığı basit bir iş değildir. O zamana kadar İstanbul dışına çıkmayan romana Anadolu'yu konu edinmek cesur bir davranış olarak sayılabilir. " Değişik ve canlı tiplerle, İstanbul'dan Anadolu'nun içerlerine doğru bir yaşam panoraması çizmek, bugünün yazarları için kolay başarıdır. Ama yarım yüzyıl öncesinin

koşullarını, durumunu gözden uzak tutmak bir haksızlık olur" (Karaalioğlu,1982,s,154) İşte böyle bir ortamda Reşat Nuri, hemen bütün romanlarında Anadolu, şehir kasaba ve köylerini canlı olarak anlatır.

Özellikle Çalıkuşu'nda Anadolu'nun her kesiminden köy ve insan manzaralarına rastlanabilir. Reşat Nuri Güntekin, bu yeni dünyayı, yani Anadolu'yu romanlaştırırken konuya katı gerçekçilik açısından yaklaşmamış, üstelik bunu bir genç kızın ruh dünyasında fırtınalar yaratan bir aşk macerasının romantik atmosferinde gözler önüne sermeyi başarmıştır. Bir başka deyişle, Anadolu'ya açılma, o dönem için çok yeni ve değişik bir yolla, bir genç kızın kişiliğinde gerçekleşmiştir. Bir anlamda yeni yetişen gençlerin özenebileceği bir yol seçilmiştir. Elbette yazar, bu yeni olguyu romanlaştırırken bir yeni tip yaratacaktı; bütün gençliği kendisine özendirecek, Anadolu'ya çekecek bir tip düşünecekti. İşte bu düşüncenin ürünü olan tip de Çalıkuşu'nu yaratıyordu. (Parlatır,1986,s,368)

Cumhuriyet dönemi roman ve öykümüzün konu haritası içinde toplumsal yaşamımızdaki değişim ve dönüşümlerin önemli bir yer tuttuğuna dikkati çeken Özdemir, roman ve öykümüzün çevresinin genişlerken içeriğinin de siyasal ve toplumsal bir nitelik kazandığını, Atatürk devrimleriyle amaçlanan çağdaşlaşma ülküsüne yönelik girişimlerin ve bu girişimler karşısında gösterilen direnmelerin romana ve öyküye konu olduğunu ifade eder. Konuyu değişik yönleriyle işlemeye koyulan yazarların arasında toplumun bugününü aydınlatabilmek için geçmişe yönelenler olduğu gibi Atatürk devrimlerinin getirdiği yeni değerler karşısında eskiye bağlılıklarını sürdürmek isteyenlerin durumlarına, ahlak ve kültür sorunlarına eğilen romancılarımızın var olduğuna dikkati çeker. (Özdemir,1994,s,179)

Gündüz ise Reşat Nuri Güntekin'in Feride vasıtasıyla Anadolu'nun ve eğitim kurumlarının durumunu bir aydın dikkati ile gözler önüne sermeyi amaçladığını belirtir. "Memleket edebiyatı anlayışı çerçevesinde eserler veren bir yazar olan Reşat Nuri Güntekin, Çalıkuşu adlı eserinde Anadolu'ya ülkücü bir aydın dikkatiyle yaklaşır. Başkişi Feride'nin romantik aşk serüveni içinde eğitim kurumları ve Anadolu'nun sosyal yapısı ile ilgili birtakım sorunlarını da gündeme taşır. Daha yerinde bir söyleyişle Cumhuriyet aydınına Anadolu'nun kapısını - öteki romanlarında parça parça da olsa varlığını sürdürecek olan - Feride öğretmenin kişiliğinde açmaya çalışır."(Korkmaz,2005,s,382) Öncelikle Zeyniler köyünde ve görev yaptığı daha birçok yerlerde Feride'nin dikkatleri hep eğitim kurumları, onların fiziki yeterliliği, bu kurumlarda görev yapan öğretmenlerin nitelikleri üstündedir.

Önertoy, Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında değişik çevrelerden, değişik meslek ve karakterde çok sayıda kişilere yer verdiğini bunların içinde özellikle kendi mesleğiyle ilgili olarak öğretmenlere ayrı bir yer verdiğini belirtirken bunların arasında Feride'nin romanın

basıldığı yıllarda bir genç kız için yaşanması güç olan ortam içinde eğitim ve öğretim savaşı veren bir tip olarak büyük önem taşıdığını belirtir.(Önertoy,1984,s,20)

Reşat Nuri Güntekin'in, Acımak romanında, Zehra öğretmenin şahsında eğitimde bireysel farklılıkları gözetmeyerek tek tip insan yetiştirme amacı güden öğretmenleri eleştirdiği görülebilir. "Acımak romanında Mürşid Efendi'nin kızı öğretmen Zehra ise hep doğruluğu, her zaman haklılığı ve müsamahasızlığı adeta bir taassup haline getirmiştir. O, sadece ahlâksızlıkları değil, en küçük insan za'aflarını bile affetmez. Kendi şahsiyetinde hiçbir leke, ahlâkında hiçbir za'af yoktur. Bu yüzden başkalarında da za'af ve düşkünlüğe tahammül ve müsamaha etmeyen haşin bir ahlâkçı, "bir kemal heykeli" yahut "ideal bir roman kahramanı"dır. Fakat "tam bir insan" değildir." (Emil,?,s,293) Görüldüğü gibi Zehra öğretmen taşıdığı bütün olumlu özelliklere rağmen insani duygulardan yoksun olması sebebiyle eleştirilir.

Reşat Nuri Güntekin, yazdığı on dokuz romanında farklı anlatım biçemleri kullanmış bir yazardır. Reşat Nuri'nin romanlarında kullandığı anlatım biçimleri şunlardır:

"Mektup biçiminde yazılmış tek roman: Bir Kadın Düşmanı

a. Üçüncü kişi ağzından yazılmış beş roman: Yeşil Gece, Yaprak Dökümü, Kızılcık Dalları, Eski Hastalık, Değirmen.

b. Karma anlatım biçimi: Dudaktan Kalbe'nin 1994'te İnkılâp Kitabevince yapılan 18. baskısının 203 sayfası üçüncü kişi ağzından anlatılıyor, 84 sayfası ben öyküsel.

c. Kalan on iki roman ben öyküsel anlatımla yazılmıştır." (Naci,2003,s,18)

Bu ifadelerden açıkça anlaşıldığı üzere Reşat Nuri, ben öyküsel anlatımı tercih eden bir yazardır. Bu tercihin altında kendi fikrine göre yatan bazı sebepler vardır. Kahraman anlatıcının romanlarda olay örgüsünün dağılmasının önüne geçmesi ve sorumluluğun kahramana yüklenmesi, böylece yazarın üzerindeki sorumluluğun azalması bu sebepler arasında sayılabilir. (Oktay,1993,s,714)

Fethi Naci, Reşat Nuri'nin Romancılığı adlı kitabında Reşat Nuri Güntekin'in ben öyküsel anlatıma sıkça başvurmasının sebeplerini sıralarken "… Ben öyküsel anlatımın Reşat Nuri romanlarına yarar sağladığı da açık: önce kolay okunmayı sağlıyor; çünkü konuşma dili, her zaman yazı dilinden daha yenidir, daha canlıdır; yazı dilinde bir tutuculuk vardır" (Naci,2003,s,19) diyerek onun bu tercihinin ona getirdiği faydalara da değinmiş olur.

Reşat Nuri daha ilk yapıtlarında öykü ve romanda temel aracın dil olduğunun bilincine varmış yazarlardandır. Reşat Nuri, dilde milliyetçi bir tutumu benimseyen bir yazardır. Öğrenim gördüğü yıllardan itibaren onda uyanan bu dil bilincini ve bundan kaynaklanan olumlu tutuculuğu yazar daha sonra yazarlık hayatında da verdiği eserlerle de devam ettirir.

Dil konusunda başından geçen bir olay şöyledir: “Tanıdıklarımdan birisi ile dil üzerine konuşuyordum: ‘Bugünkü Türkçe’miz esaslı bir tamir için ötesinden berisinden yıkılmış, etrafına irili ufaklı iskeleler kurulmuş bir büyük yapıya benziyor’, dedi. Bu benzetme nedense bana pek sarmıştır. O zamandan beri dil üzerine olan düşüncelerim, bütün varyasyonlarıyla, hep bu tema etrafında dönüp dolaşıyor; milli varlığımızla yaşıtla, hep bu tema etrafında dönüp dolaşıyor; milli varlığımızla yaşıt uçsuz bucaksız bir yapı ki, tarihin karanlığında ne kadar gerilesek kendimizi onsuz göremiyoruz. İlerimiz için de aynı şey. Hayalimizi kaç bir yıl ileri götürürsek götürelim Türkçesiz bir Türk milleti düşünmek mümkün değildir.” (Karaalioğlu,1982,s,159) Yazarın burada söylediği fikirlerinin birebir yansıması Yeşil Gece’de Ali Şahin’in ağzından duyulabilir. Ali Şahin’in, Yeşil Gece’de dil, kültür ve kimlik arasındaki görüşlerinin bu paralelde olduğu söylenebilir.

Sınar, Reşat Nuri Güntekin’in ifadesinde, sadelik ve konuşma dilini büyük bir başarıyla kullanmasından dolayı çocuklar tarafından da çok okunan bir yazar olduğunu ve birtakım mesajları da onlara vermek için roman ve hikâyelerinde çocuk kahramanlara çok fazla yer verdiğini belirtirken bunun sebebini “ Romancının öğretmen olmasından gelen bir tecrübe ve dikkatle çocuğu sadece kendi çağı ve dünyası içinde bir varlık olarak değil, bir yığın psikolojik ve sosyal problemi bulunan bir vakıa olarak ele alması” na bağlar. (Sınar,1997,s,110)

Sanat eserinin ve sanatçının işlevi hakkında ise “Edebiyatçı, sanatını bir davanın emrine vermekle sanat kıymetinden bir şey kaybeder mi?” sorusuna cevap olarak şunu söyler: “Bir cemiyetin, büyük hayat menfaatleri adına, memleketin bütün kuvvetleri gibi sanatkârını da hizmete çağırması onun hakkı, hatta mukaddes hakkıdır. Fakat bu Naziler, Faşistler ve Bolşeviklerin yaptığı gibi zorlama yolu ile olmamalıdır. (Çünkü o zaman edebiyat, dünkü büyük Alman, İtalyan ve Rus edebiyatlarının bugünkü biçare durumuna düşer.) Evet, cemiyet kendi gayesine uyacak eserleri teşvik eder sipariş eder: Bir çiftçi veya ameleye yaptırdığı işleri bir edebiyatçıya da yaptırır. İstidadına yahut menfaatine uyacağı için bu çağrıya her zaman can ve yürekten koşacak yığınla gönüllü vardır. Fakat bir memleketin büyüklüğü ve ilerisi adına edebiyattan beklediğimiz büyük fayda, yalnız bir muayyen zamanın değerlerini yerleştirmeden ibaret değildir. İlerinin engin ve serbest ufkuna bakan pencereler daima açık olmalıdır.” (Yücebaş,1987,s,164) Reşat Nuri Güntekin’in, burada edebiyat siyaset ilişkisinin nasıl olması gerektiği konusunda söylediklerinin aksi yönünde Yeşil Gece’de ideolojik bir görüşün savunuculuğunu yaptığı görülebilir.

Reşat Nuri’nin romanlarında çizdiği tipler için gerçek hayatın içinden çekip çıkarılmışlardır, hükmü verilemez. Bu tiplerin ve onları oluşturan Reşat Nuri’nin en büyük

özelliği Tanpınar'ın da dediği gibi "müsamaha"dır. (Tanpınar,1995,s,440) Bu konu üzerinde Selim ileri ise şunları söylemektedir. " Reşat Nuri'nin romanlarında Anadolu insanı yerel gerçekçilikle çizilmemiştir kuşkusuz... Reşat Nuri, hep ılımlıdır, hep duygusaldır, hep sevecendir. Anadolu insanının bilgisizliğinde, kıyıcılığında kişiyi değil toplumsal düzeni suçlu kılma; üst yapıdaki değişimlerle hiçbir şeyin düzeltilemeyeceğini imleme… Reşat Nuri'nin ılımlılığı, dolayısıyla uyuşturucu, beyin yıkayıcı bir amaç gütmez. Tersine, memleket insanının duygusal çizelgesini çıkarmaya çalışır romancı." (Karaalioğlu,1982,ss, 174,175) Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu, Acımak, Kan Davası vb. romanlarında bürokrasiye karşı yönelttiği eleştirilerin sebebi arasında onun bu tutumunun etkisinin var olduğu söylenebilir.

Reşat Nuri'nin kahramanlarının tek yönlü oluşları konusunda Ahmet Hamdi Tanpınar'ın yaptığı tespit aynı zamanda yazarın kişiliğini ve insanlara karşı bakış açısını da gözler önüne sermesi bakımından önemlidir. "Reşat Nuri'nin romanlarında dikkati çeken özelliklerden biri de kişilerin çoğu zaman tek yönlü oluşlarıdır. Yazarın insan yaradılışına uzaktan bakmayışının –ya da bakmak istemeyişinin- sonucu olarak, eserlerinde "iyilik" ve "kötülük" çoğu zaman aynı kişide birleşmez; bunlar ayrı ayrı kişilerle temsil edilir. Yüreği derin bir acıma ve insan sevgisi ile çarpan yazar, kişilerine genellikle kıyamaz. O kadar ki kötüleri bile büsbütün harcama yoluna gitmez." (Kudret,1987,s,311) Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında özellikle de Kan Davası ve Acımak romanlarında iyi bir aile ve okul eğitimi almadıkları için okul ve toplum için tehdit oluşturan öğrencileri eğitimle topluma kazandırma yoluna gittiği görülebilir.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Reşat Nuri Güntekin için eserlerindeki karakterler ve kişiliğinden yola çıkarak "… Türkçenin ortasında geniş bir sevgi ve şefkat ürpermesi…" (Tanpınar,1995,s,443) hükmünü verir. Reşat Nuri Güntekin, inceleme alanımıza giren dört romanında, (Çalıkuşu, Yeşil Gece, Acımak, Kan Davası) öğretmenleri kullanır. Acımak'ta romanın esas karakteri Mürşit Bey'dir. Mürşit Bey de, Feride, Ali Şahin, Ömer ve Zehra'ya bir yönden benzer: Memurluk.

Genellikle ilk romanlarını Cumhuriyet'in ilan edildiği ve onu takip eden yıllarda ele alan yazarın, dönemin aydın zümreleri olan öğretmen ve memurları romanlarına konu edinmesi kadar doğal bir şey olamayacaktı.

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında öğretmenleri sıkça kullanmasının sebepleri üzerinde düşünürken onun şu sözleri yol gösterici olabilir. "Biz gençler üçer beşer içerilere yayılmalı, bir güneşe muhtaç olmadan yaşayacak ve çevrelerini aydınlatacak küçük küçük ışık kaynakları yaratmalıydık. Bizim için kurtuluş ancak bu yıldızların parlamasıyla başlayacaktı."

(Karaalioğlu,s,1982,s,153) Kuşkusuz, "çevrelerini aydınlatacak" ve "küçük küçük ışık kaynakları" yaratacak olanlar ellerinde müspet ilim meşalesini tutan öğretmenlerdir.

Reşat Nuri'nin romanlarında memur tipine fazlaca yer vermesiyle ilgili olarak Selim İleri ise "Reşat Nuri, memleket düşmanı, çıkarcı, işbirlikçi mebuslara, tüccarlara karşı her zaman "Orta halli" bürokratları, sevilmemiş, sayılmamış köylüleri tutar. Bürokrat kesimine duyduğu bağlılık, bugün çoğumuza aykırı gelebilir. Ancak burada yazarın çok bilinçli davrandığını da söyleyebiliriz. Çünkü küçük memur, Reşat Nuri'ye göre, gereksiz ve yararsız görevini, her şeye karşın inanılmaz bir doğrulukla yapan, yerine getiren kişidir. Yani soyut bir ahlâk kavramında ahlâkı simgeler"(Yücebaş,1987,s,157) diyerek aynı zamanda onun ahlakçılığını da değinir. Ama Reşat Nuri Güntekin bürokratları savunurken bir yandan da onları eleştirmekten geri durmaz. Onun Çalıkuşu, Acımak, Kan Davası romanlarında bürokrasi eleştirisiyle karşılaşabilir.

Mehmet Kaplan, Reşat Nuri Güntekin'in eserlerini takip eden zümrelere göre onun "Orta sınıf ideolojisine seslenen bir yazar…" (Yücebaş,1987,s,210) olduğunu belirtirken bunun nedenlerini de sıralar.

"1. Türkiye'de okur-yazar kitlesinin esasını öğretmenler ve memurlar teşkil eder.

2. Bunlar okudukları eserlerde, her şeyden önce kendi hayat meselelerini görmek isterler.

3. Hiçbir okuyucu, okuduğu eserde umumiyetle insanların, hususiyle kendisine benzeyen insanların tamamıyla kötü olarak tasvir edilmesinden hoşlanmaz. Dünya ne kadar karanlık olursa olsun, her insan kendi içinde veya dışında bir ümit yıldızının, ideal bir kıymetin parlamasını arzular." (Yücebaş,1987,s,210) Reşat Nuri Güntekin'in çok okunmasının sebepleri arasında onun romanlarında memur ve öğretmenlere sıkça yer vermesi gösterilebilir.

Reşat Nuri Güntekin, Birinci Dünya ve İstiklâl Savaşının idealist nesli içinde yazı hayatına atılan ve yeni rejimin öğretmenlere yüklediği görevin farkında olan bir yazardır. Dolayısıyla kendisi de bir eğitimci olarak Türk milletine öncü zümreler olan öğretmenler, subaylar ve memurların hayatını ve üzerlerine düşen görevi eserlerinde dile getirecekti. . Taine'in söyleyişiyle "edebiyat, gerçekte sosyal olayların yansıması değil, fakat bütün tarihin ruhu, özü ve özeti" (Çelik,2000,s,1)ise bir romancının bu zümrenin yaşayış ve hayatına yabancı kalması mümkün olmayacaktır.

Reşat Nuri Güntekin, "Eski çağların ideal tipi destan kahramanları, orta çağların veliler ve veliye benzeyen âşıkları, yeni çağların ideal tipi öğretmenleri"

(Yücebaş,1987,s,11)eserlerinde çeşitli sosyal, siyasi ve insani meselelerde sorunların çözümü için isteği doğrultusunda kullanmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARINDA ÖĞRETMEN TİPLERİ

Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu, Acımak, Yeşil Gece ve Kan Davası romanlarındaki öğretmen tiplerine geçmeden önce incelemeye tabi tutulacak romanlarının özetlerini vermek ayrıntıların daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir.

ÇALIKUŞU

Çalıkuşu romanının kahramanı olan Feride'nin çocukluğu asker olan babasının görevleri dolayısıyla imparatorluk coğrafyasının çeşitli yerlerinde geçer. Annesi veremden ölünce emir eri Hüseyin ve dadısı Fatma ile günlerini geçirir. Karakterinin oluşmasında bu iki kişinin etkisi oldukça büyük olmuştur. Daha sonra babası Nizamettin Bey tarafından İstanbul Kozyatağı'nda oturan teyzesine gönderilir.

Dokuz yaşında babasının isteği üzerine Fransız Sörler mektebine verilir. Mektep ve Sörler onun düşünce dünyasının şekillenmesinde oldukça önemli bir rol oynar. Feride'ye karşı Sörler özel bir şefkat göstermenin yanında her türlü yaramazlıklarına da tahammül ederler. Çalıkuşu lakabı da burada takılır. Okulda yaygın olan erkek arkadaş edinme modasına arkadaşlarına mahcup olmamak için o da uyar ve arkadaşlarına, zaman zaman onu görmeye gelen teyzeoğlu Kamrân ile aralarında bir aşk olduğu yalanını söyler. Ama bu yalan kısa bir zaman sonra gerçeğe dönüşür. Kısa bir zaman sonra da nişanlanırlar.

Feride nişanlılığı müddetince Kamrân'dan hep kaçar. Onunla ilk defa Kamrân'ın Sefaret Kâtibi olarak İspanya'ya gideceğini öğrendiği zaman konuşur. Dört yıl sonunda Kâmran görevini tamamlamış Feride de okulunu bitirmiştir. Artık evlenmeleri için hiçbir engel kalmamıştır. Hemen düğün hazırlıklarına girişilir. Düğün akşamı köşke gelen esrarengiz bir kadın Kâmran'ın Münevver Hanım ile aşk yaşadığını söyler. Feride hemen o akşam kimseye haber vermeden ardında bir not bırakarak kaçar.

Geceyi akrabalarından birine sütninelik etmiş olan bir kadının evinde geçirir. Ertesi sabah ise annesinin dadısı Gülmisal Kalfa'nın evine gider. Esas amacı Anadolu köylerinden birinde bir öğretmenlik alarak İstanbul'dan uzaklaşmak olan Feride uzun uğraşlar sonucunda B… şehrindeki rüştiyenin resim ve coğrafya öğretmenliğine atanır. Ama aynı kadroya Huriye Hanım isminde bir öğretmen daha atanmıştır. Huriye Hanım Feride'ye türlü iftiralar atar ve okul müdiresinin ve maarif müdürünün de karıştığı bir komployla onu Zeyniler Köyü'ne tayin ettirmeyi başarır.

Feride, Zeyniler Köyü'ne geldiğinde büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Çünkü köy bir yangından artakalan bir harabeyi andırmaktadır. Feride buna rağmen bir ümitsizliğe düşmez. İlk önce kendisini bir düzene sokmakla işe başlar. Daha sonra okulun çehresini

değiştirir. Hatice Hanım'ın ölüm düşüncesinden başka bir duygu aşılamadığı çocuklara yeniden yaşama sevinci aşılar. Aynı zamanda köylülerle de arasını düzeltir. Feride, onun hayatında önemli bir yer teşkil edecek olan Munise ile burada karşılaşır. Zamanla birbirlerine çok alışırlar. Feride ona sahip olamadığı kendi çocuğunun sevgisini verir. Munise'nin annesi düşmüş bir kadın olduğundan dolayı onu kimse sevmez. Üvey annesi de türlü eziyetler eder. Bütün bu olanlara dayanamayan Munise evden kaçar. Köyün dışındaki bir samanlıkta birkaç gün saklanır. Ancak açlığa dayanamayınca açlıktan ve soğuktan bitap düşmüş bir şekilde Feride'ye sığınır. Feride, onu muhtarın yardımıyla evlat edinir. Her şey yoluna girmişken köye B… şehrinin batılılaşmayı ancak yüzeysel bir şekilde kavrayabilen Maarif Müdürü gelir. Feride'ye bu ahıra benzeyen yerde eğitim yapılamayacağını bildirerek okulu kapatıp gerekli evrakları B…'ye getirmesini ister. Zeyniler'den daha kötü bir yer Çadırlı'ya tayin edilmeyi beklerken odaya giren eski okul arkadaşı Kristiyan ve kocası sayesinde Darülmuallimat'ın Fransızca öğretmenliğine tayin edilir. Burada Şeyh Yusuf Efendi ile dost olur. Ancak bu yakınlık dedikoduların ayyuka çıkmasına neden olur. Şeyh Yusuf Efendi, Feride'ye âşık olarak ölünce kendi isteği ile Ç… Rüştiyesi'ne tayin edilir.

Ç… şehrinde de Feride'nin güzelliği başına işler açmaya devam eder. Güzelliğinden dolayı ona "Gülbeşeker" adı takılır. Yüzbaşı İhsan Bey bir işçi kılığına girerek onunla konuşur ve kız kardeşi aracılığı ile ona evlenme teklif eder. Bunun yanında Nazmiye adındaki ahlaksız bir hayat süren hafifmeşrep bir öğretmen tarafından şehrin nüfuzlu subaylarına peşkeş çekilmek istenince buradan da ayrılarak İzmir'e gelir.

İzmir'de bir müddet zengin bir kişi olan Reşit Bey'in kızlarına özel ders verir. Ancak evin sefahat düşkünü şımarık oğlu Cemil Bey tarafından rahat bırakılmaz ve böylece buradan da ayrılır. Sonunda Maarif Müdürlüğü'nün emriyle Kuşadası'nda göreve başlar. Burada her şey yolunda giderken I. Dünya savaşı başlar. Okul hastaneye dönüştürülür. Burada Doktor Hayrullah Bey ile tanışır. Hayrullah Bey'e ilk görüşmede kanı ısınır. Hayrullah Bey'in yaptığı hastabakıcılık teklifini kabul eder. Bu birliktelik sırasında tam bir insan sarrafı olan Hayrullah Bey, Feride'nin hayat hikâyesinin ve Kâmran'a olan büyük aşkını öğrenir. Savaşın bitmesiyle Kuşadası Mektebi'nin müdiresi olur. Bu esnada Munise hastalanır ve ölür. Feride'yi bu zor günlerinde Hayrullah Bey hiç yalnız bırakmaz. Bu durum dedikodu çıkmasına neden olunca Hayrullah Bey onu göstermelik bir şekilde nikâhına alır. Mesleğinden de istifa ettirir.

Hayrullah Bey bir süre sonra hastalanınca ona kapalı bir paket verir. Paketi Kâmran'a ulaştırmasını vasiyet eder. Paketin içinde Feride'nin kaybolduğunu zannettiği günlüğü vardır.

Önceki mutsuz evliliğinden Necdet isminde bir oğlu olan Kâmran da mutsuzdur. Ümitsizliğe kapıldığı sırada tek ve gerçek aşkı olan Feride ile karşılaşır. Feride, ona pek yüz vermez. Yanında getirdiği paketi Müjgan'a verir ve yarın tekrar yola çıkacağını söyler. Müjgan, paketi Kâmran'a verir. Bütün gerçeği öğrenen Kâmran onu bırakmaz ve Feride de ona karşı yıllarca içinden atamadığı aşkını itiraf eder ve evlenirler.

YEŞİL GECE

Kendi haline bırakılsa ya iyi bir çiftçi ya da müşkül durumlarda kendine önemli şeyler danışılması muhtemel bir halk adamı olacağını düşünen Şahin, babası tarafından küçük yaşta medreseye verilir. Babasının tek isteği oğlunun yeşil ordunun bir neferi olmasıdır. Babasının bir müddet sonra ölmesi üzerine Şahin daha iyi öğrenim görmesi için İstanbul Somuncuoğlu Medresesi'ne gönderilir.

Somuncuoğlu Medresesi'nde parlak bir öğrenci olarak dikkati çeker. Ama medreseye tam anlamıyla bağlanamaz. Onu medreseye bağlayan kendi rüyasını başkasına da göstermek özelliğine sahip Hacı Fettah Efendi'nin anlattığı din ve ahiret masallarıdır. Fakat bir müddet sonra az olan imanını da büsbütün yitirir. Bu derdine ne Hâkim Muharrir ne de okuduğu ciltler dolusu kitaplar çare olur.

Medreseyi terk ederek Darülmuallimin sınavlarına girer. İmtihanı ikincilikle kazanır. Daha sonra bir din gibi inandığı öğretmenlik mesleğine dört elle sarılır ve yobazlığın merkezi Sarıova'ya gönüllü olarak tayinini ister. Emir Dede mektebinin başmuallimi olarak göreve başlar. Geldiği ilk gününü akşamı kasabanın tek hâkim gücü olan Hafız Eyüp tarafından kendisine bir muhtıra verilir. Kasabada bunun yanında İttihat Terakki yanlıları da büyük güç ve nüfuza sahiptir. Şahin Hoca çeşitli olaylar karşısında bu kişilerin kişiliklerini iyice öğrenir. Bunun yanında kasabada Mühendis Necip, Rasim Hoca, Komiser Kâzım gibi taraftarlar edinir. Şahin Hoca kasabanın fikir ve inanç yapısıyla ilgili tespitler yapmayı ihmal etmez.

Kasabadaki insanların çok değer verdiği Kelami Baba türbesinin yanması sonucunda mektebin Fransızca muallimi, Hafız Eyüp taraftarlarının etkisiyle suçlu ilan edilir. Uzun uğraşlar sonucu özellikle de Komiser Kâzım'ın olağanüstü gayretiyle Nihat Efendi'nin suçsuzluğu anlaşılır ve böylece medreseliler ağır bir darbe alır. Suçlunun antikacı bir Ermeni olduğu ortaya çıkar.

Şahin Efendi öğrencilerin arasına nifak soktuğunu düşündüğü sarığı birçok öğrencisinin başından çıkarmaya muvaffak olur. Bunun yanında eski bir medresenin yıkılıp yerine yeni usullere göre bir mektep yaptırmayı da başarır. Bütün bu gelişmeler Hafız Eyüp ve taraftarlarının sabrını iyice taşırmaktadır.

Bir müddet sonra harbin başladığı öğrenen Şahin Efendi aralarında kasabanın ileri gelenlerinin de olduğu bir kafileyle kasabayı terk etmeye niyetlenir. Ancak geride kalan kimsesiz ve fakirlerin kendisine ihtiyacı olduğunu düşünerek geri döner. Kasabada kalan kimsesizlere gizli gizli yardım eder. Bu arada öğretmen Rasim'in ölümüne tanık olur. Gözyaşlarını içine atarak üzüldüğünü belli etmez. Bir müddet sonra Deli Necip de ölür. Şahin Efendi bu müddet zarfı içerisinde bir halk ayaklanmasını yatıştırdığı için işgal güçleri tarafından kasabanın müftüsü yapılır. Bu görevi sırf silahlı mücadeleye asker takviyesi yapabilmek için kabul eder. Bunda da başarılı olur. Ancak bir müddet sonra işgal kuvvetleri tarafından bu niyeti fark edilince sürgüne gönderilir.

Beş sene sonra sürgünden dönen Şahin Efendi her şeyin iyi olacağını düşünürken eski softaların hepsinin köşe başlarını tuttuklarını görür. Bunların arasında maarif müdürlüğü de vardır. Maarif Müdürünü Hafız Eyüp etkisi altına almıştır. Burada Şahin Efendi ile karşılaşınca Şahin Efendi eski softanın jaketataylı ve melon şapkalı haline şaşırır. Hafız Eyüp onları yalnız bırakınca genç müdür tarafından vatan hainliği ile suçlanır. Şahin Efendi, inkılâbın kafaları değiştirmeden yapılamayacağına hükmederek inkılâbın doğduğu Ankara'ya doğru yola çıkar.

ACIMAK

Şehrin Maarif Müdürü olan Tevfik Bey'i vekil arkadaşı Şerif Halil Bey ziyarete gelir. Maarif Müdürü arkadaşına okulda bulunan Zehra öğretmenden söz eder. Onun kasabanın üzerinde olumlu etkisinden bahseder. Bu sırada okula Zehra'nın babasının hasta ve ölmek üzere olduğunu bildiren bir mektup gelmiştir. Acele İstanbul'a gelmesi istenmektedir. Meseleyi Zehra Hanım'a bildirirler ama Zehra babasının varlığını inkâr eder. Maarif Müdürü gerçeği bildiği için ısrar eder. Sonunda Zehra İstanbul'a gitmeye razı olur.

Zehra'yı İstanbul'da eski bir akrabası olan Vehbi Efendi karşılar. Ona babasının öldüğünü söyler. Zehra bu duruma üzülmez. Babasının cesedini bile görmek istemez. Sadece arkasında bıraktığı işlemeli küçük bir sandığı kurcalama gereğini hisseder. Eşyalar arasında yaprakları eskimiş küçük bir defter gözüne çarpar. Zehra onu okumaya başlar.

Defter Mürşit Efendi'nin hatıra defteridir. Babasının ölümünden sonra ona annesi hem analık hem babalık yapmıştır. Mülkiyeyi kazanan Mürşit Efendi'yi okutmak için önüne

gelen her işi yapar. Mürşit Efendi'nin tek amacı Mülkiyeden mezun olup anasının geri kalan zamanını mesut geçirmesini sağlamaktır. Ama anası o mektebi bitirmeden ölür. Okulu bitirince binbir zahmetle Sivas'ta bir memuriyete atanır. Göreve başladığı günün gecesinde bekâr evindeki masanın üstüne, uyacağı ve hiç ödün vermeyeceği yedi maddelik bir kural yazar. Ama kişiler ve şartlar onun bu prensiplerine uymasına imkân vermez. Bürokrasinin alışılagelmiş düzenine çomak sokunca kaymakam olarak bir nahiyeye atanır. Burada da kanunlar ile vicdanı arasında kalınca hakkında soruşturma açılır. Diyarbakır'a tayini çıkar. Burada hayatını değiştirecek olay gerçekleşir. Mal Müdürü iş çıkışı kalp krizi geçirip ölür. Mürşit Efendi onun ailesini yalnız bırakmaz. Fadıl Efendi öyle bir hale düşmüştür ki cenazesi kalkmadan alacaklılar kapıya dayanmıştır. Elde olanlar satılarak borçlar ödenir. Onları kötü halde bırakmak istemez ve Makbule Hanım'dan kızını ister. Ama daha ilk günden epey bir borcun altına girer. Bu da yetmezmiş gibi türlü yalanlarla biraz daha borcun içine sokulur. Yine bir yalan sonucu İstanbul'a gitmeye razı edilir. Ama parası olmadığı için Evkaf Müdürü Abdüssamet Bey'den borç istemeye gider. O da Mürşit Bey'e onların gerçek yüzlerini anlatır.

İstanbul'a gelince onların harcamalarına yetişemez ve ufak tefek hırsızlık yapmaya başlar. Bu durum anlaşılınca hapse düşer. Hapisten çıkınca iş bulamaz. Kendini içkiye verir. Bir müddet sonra aile dostları Necip Bey ona yanında maaşı daha iyi olan bir iş verir. Ama bir müddet sonra Necip Bey'in karısının âşığı olduğunu öğrenir. Buradan ayrılır. Tek isteği kızlarını kötü yola düşmekten kurtarmaktır. Feriha, yavaş yavaş onların yoluna girmiştir. Bir müddet sonra Feriha veremden ölür. Zehra'yı ise vapurda karşılaştığı bir dostunun yardımıyla yatılı bir okula yazdırmayı başarır. Zehra buradan çıkınca öğretmen olmaya karar verir. Darulmuallimin'i bitirince de Anadolu'ya gitmeyi tercih eder.

Yaklaşık olarak on yıl babasından haber alamayan hatta merak bile etmeyen Zehra günlüğü okuyunca babasının yattığı odaya giderek yırtık çoraplarından çıkan ayaklarına kapanır ve ağlar. Zehra öğretmen artık acımayı öğrenmiştir.

KAN DAVASI

Kan Davası romanı Yukarı Sazan'da var olan salgından dolayı yardım istemeye gelen öğretmen Ömer'in Toygar İlçesi'nin doktoruna başından geçenleri anlatmasıyla başlar. Ömer öğretmenlik yaptığı sırada askere alındığı zaman Bozova'dan geçmek zorunda kalır. Burada kendisine su veren sarı saçlı küçük kızı unutamaz. Ona bu kısa vakit içinde bir baba gibi davranır. Trene bindiği zaman onun ismini öğrenmediğini fark eder. Onun bir karakalem çalışmasını yapar. Bu küçük kız, kendisi de yetiştirme yurdunda büyüyen Ömer'in çocuklara karşı olan duygularının yoğunlaşmasına sebep olur. Öğretmen Ömer, yatılı okullarda

okuduktan sonra öğretmen okulunu bitirir. Kısa bir süre de Anadolu'nun dağ köylerinde öğretmenlik yapar. Kurtuluş Savaşı'nın başlamasıyla beraber askere çağrılır. Dağlarda çetelerle beraber düşmana karşı çarpışır. Yaralanır ve uzun süre hastanede yatmak zorunda kalır. Dönüşte yolu tekrar Bozova'dan geçince kendisine su veren küçük kızı bulmak ümidiyle kasabada kısa bir gezintiye çıkar. Burada eski dostu Mühendis Murat Bey'le karşılaşır. Murat Bey onu Bozova'da bir süreliğine kalması için ikna eder. Murat Bey ve onun yanında bulunan Ferhat sayesinde hayattan biraz zevk almaya başlar.

Bir gün Murat Bey'i ziyaret amacıyla kasaba meydanına iner. Buradaki adliye kapısının önündeki hareketlilikten büyük bir olay olduğunu anlar. İçeri girer. Davanın iki köy arasında kız meselesi yüzünden başlayan ve yıllardan beri sürmekte olan bir kan davası olduğunu öğrenir. Bu sırada Bozova Mebusu'nun da içinde bulunduğu bir arabanın yolda eşkıyalar tarafından soyulduğu haberi gelir. Ömer yanına bir er alarak soyguncuları aramaya çıkar. Uzun süren takip sonucunda eşkıyaların Yukarı Sazanlı kimsesiz üç beş çocuk olduğu öğrenilir. Suçlular mahkemeye çıkarılır. Herkes onların ve özelliklede çete reisi Müslim'in cezalandırılmasını isterken Ömer, onları eğitmekle bu meseleyi çözeceğini düşünür ve Yukarı Sazan'da bir okul açıp onları öğrencisi olarak kabul edebileceğini bildirir. Kısa bir zaman sonra yanında Murat Bey ve Ferhat olduğu halde Yukarı Sazan'a doğru yola çıkar.

Ömer, muhtar tarafından karşılanır ama köyde herkes bu çocukların geri dönmesinden rahatsızdır. Öğretmen Ömer kısa ziyaretlerle köylünün güvenini kazanmaya çalışır. Aynı zamanda köydeki diğer çocukların okula devamını sağlamaya çalışır. Her şeyi tam yoluna sokmuşken köyün tefecisi Hacı Rüstem'in başını çektiği bir grup tarafından hükümete şikâyet edilir. Çocuklar kasabadaki esnafın yanına çırak verilir. Ama kötü gördükleri muamele sonucu kaçarak tekrar Yukarı Sazan'a dönerler.

Bir gün Yukarı Sazan'a, düşman köy Aşağı Sazan'ı sel bastığına dair bir haber ulaşır. Ömer yanına Fettah ile Ferhat'ı da alarak Aşağı Sazan'a yardıma koşar. Araziyi inceleyen Murat Bey suyun yönünü değiştirmek için patlayıcıya ihtiyaç olduğunu söyler. Patlayıcı temin edildikten sonra bomba patlatılarak suyun yönü değiştirilir. Bu patlama esnasında Müslim ve Çöme ile Aşağı Sazan'dan Osman ile Yukarı Sazan'dan Fettah ölmüştür. Ömer ikisinin beraber gömülmesini teklif eder. Böylece bu büyük felaket iki köy arasındaki düşmanlığı sona erdirmiştir.

İnceleme alanımıza giren dört romanda asli tipler öğretmenlerdir. Bu romanların kahramanlarının sahip olduğu öğretmenlik niteliği gelişi güzel verilmiş bir özellik değildir. Romanların yazarı, Reşat Nuri'nin öğretmen yazarlığının yanı sıra dönemin siyasal ve sosyal yapısının da bunda etkili olduğu söylenebilir.

Kalemini Cumhuriyet ideolojisinin emrine vermiş romancılarımızdan biri de Reşat Nuri Güntekin'dir. Çünkü Cumhuriyet'in getirdiği sosyal, siyasal değişiklikler ve yenilikler birçok yazarın yanı sıra Reşat Nuri'nin da sabırsızca beklediği şeylerdir. Dolayısıyla yazarlar bu duruma seyirci kalamayarak kalemlerini bu yönde kullanacaklardır. Edebiyat, hayatı temsil eder. Edebî bir tür olan roman ise " Hayatı her cephesiyle kucaklayan, insanı iç ve dış varlığın bütün karışıklığı ve karmaşıklığı anlatan…" (Emil,1984,s,1) bir edebi tür olduğuna göre toplum ve fert düzeyinde bu yenilik ve değişimleri, gerçeğe yakın bir kurmaca düzen içerisinde yazarların dile getirmesi de kaçınılmazdır.

Fakat ülkemizde toplumsal gerçek ile sanat faaliyetleri arasındaki ilişkinin yeterince gelişemediğinden yakınan Nurettin Şazi Kösemihal, bunda sosyologlar kadar, sanatın içinde bulunan herkesi sorumlu tutar. (Kösemihal,1964,1966,s,1) Kösemihal söylediklerine ek olarak " Edebiyat, söz, yazı biçimini almış bir yaşantı veya yaşantılaşmış sözlü ya da yazılı bir anlatış biçimidir"(Kösemihal,1964,1966,s,9) diyerek edebiyatın hayatla olan iç içeliği üzerinde durmuştur.

Toplumsal gerçeğin kısmi bir şekilde dile getirildiği bir edebî tür olan romanın iskeletini oluşturan yapılardan biri de yazarın yarattığı kahramanlardır. Aynı zamanda romancının kahramanları ele alış ve yaratış biçimi başarılı veya başarısız gibi değerlendirmelere tabi tutulmasına yol açıcı etkenlerin başında gelir.

Birol Emil'in belirttiği gibi "Bir romancının dünyasını incelerken ona çeşitli meseleler zaviyesinden bakılabilir. Bunların başında şahıslar gelir. Romancının başarısı, büyük nispette, yaratmış olduğu şahısların yeniliği, canlılığı, sosyal ve beşeri bakımdan taşıdıkları mana ve değer ile ölçülür. Orijinal bir şahsiyeti olan her romancı eserlerinde kendinden önceki romancıların vücut veremediği insan tipleri yaratır veya daha önce vücut bulmuş olsalar bile onları değişik şekillerde tekrar canlandırılır." (Emil,1984,s,1) Reşat Nuri'nin tiplerinin fert olarak taşıdıkları özelliklere ve temsil ettikleri değerlere bakarak yeni tipler olduğu söylenebilir.

Romancılar kahramanlarını yaratırken belirli usullere göre bu işi yaparlar. Çünkü "Her romancı şahıslarını belli vasıf ve özellikleri içinde gösterir. Bunları yakalayabilmek ve o şahsın bütünlüğünü kurabilmek için bazen küçük bir jeste bir tike, bir kelime veya tavsife

dikkat etmek, bir ruh halini, davranışını yakalamak icap eder." (Emil,1984,ss,6,7) Reşat Nuri'nin kahramanları böyle bir dikkatle çözümlenebilir.

Birol Emil, Reşat Nuri Güntekin'in şahıs kadrosunun ve şahıs yaratma metodunun farklı olduğuna dikkati çekmiş ve şahıslarını yaratırken çeşitli edebi ve estetik araçlara başvurduğunu belirtmiştir. Reşat Nuri'nin kahraman yaratmadaki ustalığına dikkati çekmek için şu ifadeleri kullanır: "Onun romanları umumiyetle birinci şahıs ağzından nakledilen bir nevi 'jurnal'dir. Bu itibarla romancının varlığı hiç hissedilmez, Roman şahısları çok tabii bir şekilde kendiliğinden ve hayatın içinden doğarlar. Onların okuyucuda o kadar canlı 'yaşamışlar' veya 'yaşayabilirler' intibaını uyandırmasının sebebi budur. Bu roman şahısları önceden hazır kalıplara göre 'inşa' edilmemişlerdir. Sadece bu zaviyeden bakılınca Reşat Nuri'nin roman sanatında en mühim ve güç mesele olan 'gerçeklik duygusunu' nasıl bir canlandırma kudreti ile yarattığı görülür." (Emil,1984,s,8) İşte bu yönüyle Reşat Nuri'nin yaratmış olduğu kahramanlar kolayca akılda yer eder.

Söz edilen dört romanın üçü (Çalıkuşu, Acımak, Kan Davası) çoğunlukla hatırat bölümlerinden oluşmaktadır. Reşat Nuri, bir vesile ile onların hatıralarını açıkça gözlerimizin önüne sermekten çekinmez. Yeşil Gece ise üçüncü kişi ağzından anlatılmış bir romandır.

5.1. Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Öğretmen Tipleri

Reşat Nuri Güntekin'in incelemeye tabi tuttuğumuz dört romanında öğretmen tiplerini; yetiştikleri okullar, öğretmenliği kabul ediş amaçları, öğretmen-öğrenci ilişkileri, eğitimde kullandıkları yöntemler, inandıkları değerler, öğretmenler arası ilişkiler açısından incelemek mümkündür.

5.1.1. Yetiştikleri okullara göre öğretmen tipleri

Romanlardaki kahramanlarımızın eğitim gördükleri okullar II. Meşrutiyet dönemi, Cumhuriyet dönemi eğitim anlayışlarını aksettirmesi bakımından önem taşır. Dönemin siyasi gelişmelerini bilmek verilen eğitimin niteliğini de açıklayabilir.

II. Meşrutiyet dönemi, Anayasanın yeniden yürürlüğe konulduğu 23 Temmuz 1908 ile Osmanlı İmparatorluğu'nun fiilen sona erdiği tarih olarak bilinen 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesine kadar geçen zamanı kapsar. Dönemin siyasi hareketliliği eğitim alanına da ister istemez etki etmiş ve eğitim sorunları, üzerinde ciddiyetle durulan bir mesele haline gelmiştir. Bununla beraber II. Meşrutiyet'in ilanı olumlu yönde gelişmeleri tetikleyecek bir olay olarak anlaşılamamıştır. Yahya Akyüz'ün Türk Eğitim Tarihi adlı eserinde bahsettiği gibi

“Meşrutiyet’in ilanı ile beraber aşırı bir hürriyetçi hava ortaya çıkmış, bu okullara da yansımıştır. Bu nedenle, önceleri bu okullara ‘hürriyetçi mektepler’ dendiği olmuştur. Fakat bu terimlerle aslında, okulların içine yuvarlandığı disiplinsizlik, keşmekeşlik, başıboşluk, gösteriş (nümayiş) anlatılmak istenmiştir.” (Akyüz,1994,s,229)

Balkan Savaşlarının getirdiği “Toplum olarak uyuşukluktan silkinip, çalışıp çaba harcayarak toparlanma gerektiği, yoksa Devletin daha büyük felaketlerle karşılaşacağı” (Akyüz,1994,s,229) düşüncesi çabucak unutulmuştur. Bunun yanı sıra “Çökmekte olan devleti eğitim ve öğretmenler kurtaracaktır.” (Akyüz,1994,s,229) görüşü benimsenmiş ama bu sadece bir amaç olarak kalmıştır.

Bütün bu gelişmelerin yanı sıra daha önce bağnazlık ve yobazlık tehditlerinin engellediği kız öğrencilerin eğitimi alanında etkili çalışmalar yapılmış, kısmen de başarı sağlanmıştır.

Dönemdeki çalışmaların niteliği değil niceliği arttırmaya yönelik olması, devrin siyasi yapısının buna izin vermemesi, sürekli savaşlarla yaşamak zorunda kalan halkın içinde bulunduğu karamsarlık hali etkili bir değişime ve yeniliğe engel olur.

1918- 1923 arası dönemde Osmanlı mekteplerinden yetişen öğretmenler “ Kuva-yı Milliye ruhunun köylere kadar yayılmasında, işgallere karşı direniş ve örgütlenmelerde mitinglerde, kongrelerde, milis güçlerinde ve ordu saflarında …” (Sakaoğlu,1992,s,12) yer aldılar. Burada görüldüğü gibi devlet öğretmenlere toplumu eğitmeleri için gereksinim duymaz. Aksine savaşlarda devletin devamını sağlamaya çalışan askerler olarak ihtiyaç duyar.

II. Meşrutiyet döneminde azınlık okulları ortaya çıkan özgürlükçü havadan yararlanmışlardır. Eğitimlerini denetlemeye yönelik çabaları boşa çıkarmışlardır. Bu okullar her türden azınlık milliyetçiliğinin yapıldığı okullar haline gelmiştir. Ama diğer taraftan verdikleri eğitim ise son derece verimlidir. Gazeteci Ahmet Şerif’in söylediği şu ifadeler bunu göz önüne sermektedir. “ Müslümanlar ve Türkler cahilliklerinde ne kadar ısrarlı iseler, Hıristiyan vatandaşlar çalışmakta, özellikle gelecek için çocuklarını hazırlamakta o kadar inatçı.” (Akyüz,1994,s,241) der ve aynı zamanda kendimizi aldattığımızı söyleyerek yaklaşan tehlikeye dikkati çeker.

Cumhuriyet döneminde ise Türk eğitim sistemi Atatürkçü bir kimlik kazanır. Eğitim devrimi çerçevesinde başlatılan uygulamalar “Kul yetiştirmeyi amaçlayan eğitimin, Türk Cumhuriyeti’nin vatandaşını yetiştirmeye yönlendirilmesi, öğretimin birleştirilmesi yasası,

harf devrimi gibi temel değişikliklerle yeni ve çağdaş bir kamu hizmeti olarak geliştirilmesi büyük bir başarı…" (Özoğlu,1999,s,163)olarak kabul edilebilir.

Cumhuriyet döneminde azınlık okullarının faaliyetlerinin kısmen de olsa önüne geçilmiştir. Bu okullarda Türkçe'nin okutulması zorunlu tutulmuştur. Hükümet 1924'ten itibaren yabancı okullarda dini propagandayı yasaklamıştır. 1926'da yabancı okullara uygulanan denetim daha sıkı hale getirilmiştir.

İnceleme alanımıza giren dört romanda öğretmenleri yetiştikleri okullar açısından üç gruba ayırmak mümkündür.

5.1.1.1. Yabancı okullardan yetişen öğretmenler

Türkiye'de Darülmuallimat'ın açılış tarihi Nisan 1870'dir. Reşat Nuri'nin Çalıkuşu eseri ise 1918 yılında Vakit gazetesinde tefrika edilmeye başlanır ve 1922 yılında kitap olarak basılır. Dolayısıyla Reşat Nuri'nin Çalıkuşu'nun kahramanı Feride'yi niçin Darülmuallimat yerine Fransız Sörler Mektebinden mezun edip aklında hiç öğretmen olmak fikri yokken Anadolu'ya gönderdiği üzerinde durulması gereken bir meseledir. Muhtemelen yazar, Darülmuallimat'ın verdiği eğitimi ve kazandırmayı amaçladığı pedagojik özellikleri yetersiz bulmuş olabilir. Bundan dolayı yazarın Feride'yi bir Fransız mektebinden yetiştirdiği düşünülebilir.

Yazarın, Çalıkuşu'nun kahramanı Feride'yi böyle bir ortamda yetiştirerek, Feride'nin şahsında ülkenin genelini de içine alan Anadolu'yu yeterince tanımamanın eksikliğine dikkat çekmenin yanında sorunu, yani Anadolu'nun bilinmezliğini, geri kalmışlığını, yoksulluğunu Feride vasıtasıyla gözler önüne sermeye ve bu sayede bu soruna çözüm bulmaya çalıştığı düşünebilir.(Emil,1984,ss,73,74) Ama bunun yanında Sörler Mektebi ve hocalarının Feride'ye çok şey kattığı özellikle de Sör Aleksi'nin onun ruhi ve fikri yapısının oluşmasında önemli rol oynadığı görülebilir.

Çalıkuşu romanında Feride, büyükannesinin ölümü üzerine babası tarafından, on yıl kalacağı Sörler mektebine verilir. Bu, zor durumda kalan babasının tercih şansını yok eden bir mecburiyettir. "Büyükannemin ölümü onu müşkül bir mevkide bırakıyordu. Bekâr zabit, dokuz yaşında bir kız çocuğunu peşine takıp dağ taş sürükleyemezdi. Nedense, beni teyzelerimin yanında bırakmaya yanaşmıyor, ihtimal, bir sığıntı vaziyetine düşmemden korkuyordu. Ne düşündüyse düşündü, bir sabah beni elimden tutarak vapura bindirdi. İstanbul'a geçirdi. Köprüde tekrar bir arabaya binerek bitip tükenmez yokuşlardan çıktık, çarşılardan geçtik, sonra büyük bir taş binanın kapısı önünde durduk. Burası, benim on sene kapalı kalacağım Sör mektebiydi. Bizi kapının yanında perdeleri ve panjurları kapalı loş bir

odaya aldılar." (Çalıkuşu,s,21) Yazarın burada "kapalı kalmak" ifadesini bilinçli kullandığı söylenebilir. Çünkü burada uygulanan eğitim Hristiyanlığın şekillendirdiği ve onun kurallarına göre düzenlenen bir eğitimdir. Öğrencilerin ziyaretçilerle görüşmesi gibi normal sayılabilecek durumlar bile kurallara bağlıdır. Ayrıca Sörler mektebi fiziki mekân olarak da iç açıcı değildir.

Feride, "Çalıkuşu" lakabını burada alır. Yapı olarak çocukluğundan beri çok hareketli olan Feride, burada da kendine özgü davranışları sergiler. "Bahçede kuru bir ağaç vardı. Fırsat buldukça oraya tırmandığımı ve tehditlere kulak asmadan teneffüs sonuna kadar daldan dala atladığımı gören muallim bir gün 'Bu çocuk insan değil, çalıkuşu!' diye bağırmıştı. İşte o günden sonra adım unutulmuş ve herkes beni 'Çalıkuşu' diye çağırmaya başlamıştı. Bilmem nasıl, sonradan bu isim, aile arasında aldı, yürüdü ve Feride adı bayram elbiseleri gibi pek sayılı günlerde kullanılan resmi bir ad olup kaldı" (Çalıkuşu,s,22) Çalıkuşu, ismini insanlar o kadar benimsemişlerdir ki ismiyle ona hitap etmek kimsenin aklından geçmez. Zaten bunun yazar tarafından bilinçli yapıldığı söylenebilir. Bunun, yazarın Çalıkuşu'nu, daldan dala atlar gibi köy köy, kasaba kasaba ve şehir şehir dolaştırmak için yaptığı düşünülebilir.

Mektebin en büyüğü olan Sör Süperiyör, Feride'nin sokak köpeklerini beslemek için mektepten kaçmasını ve onları korumak için çırpınışını anlayışla karşılar ama aynı zamanda Çalıkuşu'nda oluşacak olan disiplin fikrinin yerleşmesini sağlar. "Küçük hayvanları korumak güzel şey, dedi. Fakat itaatsizlik etmek hiç de öyle değil… Bırak sepeti bana… Ben kırıntıları kapıcı ile köpeklere gönderirim." (Çalıkuşu,s,24) Sör Süperiyör' de diğer mektep hocalarının çoğunda olan yumuşak ve şefkatli davranışların var olduğu görülebilir. Bu davranışlar insanların yanı sıra hayvanları da kapsamaktadır.

Feride'de var olan engeller karşısındaki dayanma gücü bu okulda aldığı eğitimin sonucudur. Ümitsizliğe düştüğü zaman Sör Alexi'nin hiç dilinden düşürmediği ve Feride için adeta tutunacak bir dal, bir ümit olan şu sözleri hiç aklından çıkmaz. "Kızlarım, ümitsiz hastalıkların, mukadder felâketlerin son bir ilacı vardır: Tahammül ve tevekkül. Elemlerde bir gizli şefkat var gibidir. Şikâyet etmeyenlere, kendilerini güler yüzle karşılayanlara karşı daha az zalim olurlar." (Çalıkuşu,ss,178,179) Feride'nin, Zeyniler köyünde zorluklardan yıldığı ve azminin kırıldığı anlarda ve daha sonra çeşitli yerlerde başına gelen kötü olaylar sonucunda Sör Alexi'nin bu sözlerini düşünüp kendini yeniden toparladığı görülebilir.

Birol Emil, Dame De Sion'un Feride'nin duygu dünyasının oluşmasında büyük katkısı olduğu belirttikten sonra şöyle der: "Feride bu rahibeler okulunda, Hıristiyanî bir merhamet ve şefkat halesi ile sarılmış gibidir. Kendisine kızılır, bazen ceza verilir, hatta türlü şaklabanlıklarla sınıfın sükûnetini bozduğu için zaman zaman en arka sıraya tek başına

oturtulur; fakat daima affedilir, kendisine insanlıktan, şefkatten, merhametten bahsedilir. Ve o kadar telkinkâr bir şekilde bahsedilir ki, Feride'de uyanan sevgi, şefkat, merhamet ve rikkate dair ne varsa bütün bunlar bu telkinlerin eseridir." (Emil,1984,s,90) Feride'nin dolaştığı bütün Anadolu köy, kasaba ve şehirlerinde olaylar karşısındaki iyi niyetli ve yumuşak tavrının kaynağı olarak Sörler mektebi görülebilir.

Genç yaşta bu tarz konuşmalar Feride'yi çok etkilemez. Ama yine de Feride kendisinde uyanan bu derin merhamet ve sevgi hissinin kendisine bu okulun hatırası olduğunu söyler."Sörlerin buna benzer hareketleri o zaman yelin kayaya tesiri gibi bir şeydi, haşarılığıma, intizamsızlığıma mani olacağa benzemezdi. Fakat zamanla, gizli gizli içeriye işlemiş bu silinmez izlerin bende şifasız bir zaaf ve rikkat tortusu bırakmış olmasından korkarım." (Çalıkuşu,s,4) Feride, işte bu duyguların tesirinde kaldığından dolayı gittiği her yerde insanlarla çabucak kaynaşır. Zeyniler köyünde, Ç…'de, B…'de hep böyle olmuştur.

Feride, aynı zamanda kendisini, her şeyi bırakıp Anadolu'nun uzak ve ücra bir köyüne öğretmenlik yapmaya iten ve sonrasında onda büyük bir hayal kırıklığına sebep olacak olan "aşk illeti"ne burada tutulur. Ama bu aşkı kendine itiraftan bile çekinir. Bu hakikati teyzezadesi Müjgan ona söyler.

"— Zavallı Ferideciğim. Sen Kamran'ı sahiden seviyorsun" (Çalıkuşu,s,8)

Görüldüğü gibi Dame de Sion'un Feride'nin hayatına ve bundan sonra hayatının nasıl bir yönde seyir edeceğine kattığı etkinin azımsanmayacak kadar büyük olduğu söylenebilir.

5.1.1.2. Hem yabancı hem yerli okullardan yetişenler

"Acımak" romanının kahramanı Zehra, babası tarafından, anneannesi ve annesinin telkinleriyle zehirlenmemesi ve kardeşi Feriha ile aynı sonu paylaşmaması için babası tarafından Marabet mektebine verilir. Orada üç buçuk yıl geçirir. Mektepte iken kimseyle görüştürülmez ve birtakım acı olaylar yaşar. Feriha'nın ölümü üzerine mektebe verilişi romanda şöyle yer alır. "Yukarıda sofada tüyler ürpertici bir sahne geçmişti. Acıdan çıldıran büyükanne ile anne, artık bu zalim adama karşı isyan ediyorlar. Vahşi seslerle 'katil, katil' diye haykırışıyorlardı... Feriha'nın ölümü üzerinden daha iki ay geçmemişti ki Mürşid Efendi Zehra'yı ayda bir çıkmak üzere bir Marabet Mektebine yazdırıyordu. … Çok uzun zaman mektebe alışamamıştı. Annesi, uzun bir hastalıktan sonra ölmüştü. Onu müteakip büyükannesine inme inmişti. Zavallı kadın, senelerce hastane köşelerinde inlemişti… Zehra, Marabetlerin mektebinde üç buçuk yıl kalmıştı… Marabet mektebinden çıktığı zaman on dört yaşındaydı." (Acımak,ss,40,41) Zehra'nın aile şefkatine en fazla ihtiyaç duyduğu bu yıllar, onun duygu dünyasında tamir edilemeyecek kadar derin yaralara sebep olmuştur. Bu yıllar

içerisinde çocuk yüreğinde babasına karşı duyduğu nefret hissi daha da artmıştır. Ona karşı en ufak bir merhamet ve acıma duygusu besleyememektedir.

Zehra, Marabet mektebinden çıktığı vakit on dört yaşındadır. Burada yine Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu, Yeşil Gece, Kan Davası romanlarında sıkça rastladığımız gibi bir tesadüf eseri Darülmuallimat'a girmeye hak kazanır. Fethi Naci, rastlantıların Reşat Nuri'nin romanlarında önemli bir yer tuttuğunu belirtir ve onun rastlantılara olay örgüsünü geliştirmekte zorlandığı zamanlarda başvurduğu belirtir.(Naci,2003,s,16) "Bütün sevdikleri ölmüştü, babası hapisteydi. Ya açlıktan ölmeye, ya sürünüp sükût etmeye mahkûmdu. Fakat bir tesadüf onun imdadına yetişmişti. Darülmuallimat'a müsabaka ile talebe istiyorlardı… Mektebin kapısındaki tütüncüden bir pul satın alarak istidasını yazmış, müsabakaya girmiş ve kazanmıştı." (Acımak,ss,41,42)

Zehra, Darülmuallimat'ta beş yıl okur. O acının olgunlaştırdığı bir çocuktur. Kendi akranlarının sergilediği tavır ve davranışların hiçbirini sergilemez. Mektepteki tek gayesi çalışmaktır. "Kitaplarından başını kaldırmıyor, kimse ile ahbap olmuyordu. Kendi yaşında çocuklara mahsus olan neşelerden, hüzünlerden, hoppalıklardan onda eser yoktu. Yaşlı başlı bir insan gibiydi. Kalbi bütün sevgilere, ümitlere kapanmıştı. Onu Darülmuallimat'ta çok çalışkan çok vakur fakat haşin, soğuk bir çocuk olarak tanımışlardı. Kimse onunla yakından arkadaş olamamıştı." (Acımak,ss,42,43) Zehra'nın kimseyle arkadaşlık kuramayıp bunu, derslerine sıkı sıkı çalışmakla telafi yoluna gitmesi onun aile sevgisi ve aile ortamının getirdiği sosyalleşmeden mahrum kalma sebebine bağlanabilir.

Zehra, mektepten çıktıktan sonra İstanbul'da kalmak istememiş ve bir arkadaşıyla becayiş yaparak sönük bir vilayete gitmek üzere yola çıkmıştı. Gittiği bu taşra kasabasında Zehra, kararlı duruşu ve haksızlıklar karşısında boyun eğmeyişle, kasabanın saygı duyulan bir şahsiyeti olmuştur. Ama en beşeri duygular olan "Zaafın, aczin, tereddüdün uzlaşmaz bir düşmanı olmuştu. Herkes kuvvetle istediği halde kendi hayatını sevk ve idare edebilirdi. Fenalara, düşkünlere acımak, manasız bir mızmızlıktı." (Acımak,s,44) Zehra görüldüğü gibi insani duygular olan neşe, keder, acımak ve sevgiden soyutlanmış gibidir. Ona bu duyguları tekrar kazandıracak olan ise babasının günlüğünü okuyup gerçekleri öğrenmesi olacaktır.

5.1.1.3. Yerli okullardan yetişenler (Medrese ve Darülmuallimin'den yetişenler)

Reşat Nuri Güntekin'in yobazlığın ve taassubun eleştirisini yaptığı Yeşil Gece romanı yazarın tek ideolojik romanıdır. Eserlerinde sürekli olarak görülen sevgi ve merhamet hislerinin bu romanda görüldüğü söylenemez. Zaten ideolojik bir amaç için yazılan

romanların genel niteliklerinden birinin karşı düşünceye sahip bir kişiyi yermek olduğu düşünülebilir.(Emil,1984,s,314)

Yeşil Gece romanının kahramanı Ali Şahin "Kendi haline bırakılsaydı, hayatından memnun bir çiftçi veya çoban: büyük vakalar ve meseleler karşısında bir çok ilim ve idare adamlarından daha sağlam hükümler verdiğini görüp şaştığımız halk adamlarından biri…" (Yeşil Gece s,19) olacaktır. İlmiyeden olan ve tek amacı oğlunu "Kendisine bir hayrülhalef yapmak, bir gün bütün dünyayı gölgesi altına alacak yeşil bayrağın bir gönüllüsü olarak yetiştirmek…" (Yeşil Gece s,19) olan babası tarafından bir akrabası vasıtasıyla Somuncuoğlu Medresesine gönderilir. Akrabası ona " Sağ ayağınla gir oğul, nur-i hidayete burada kavuşacaksın." (Yeşil Gece s,18) der.

Ali Şahin, ilk zamanlar medreseye alışamaz; ama onu Mısır'da senelerce okumuş ve Fatih Medresesinde müderrislik yapmış " Kendi rüyasını başkasına da göstermek hassasına sahip garip bir ihtiyar…" (Yeşil Gece s,21) olan Hacı Fettah Efendi, medreseye bağlar.

Ali Şahin, bir müddet başını medresede okutulan derslerden kaldırmaz. Medresenin en çalışkan öğrencisi olur. Yalnız, medrese hocalarının ve öğrencilerinin uygunsuz halleri, onun uğruna kendini adadığı bu ilim davasının gerçekte çok farklı bir yüzünü görmesine sebep olur ve ondan sonra fikir ve maneviyat buhranları başlar. Ali Şahin bu değişim buhranı içinde kendini kimi zaman kitaplarla, kimi zaman hocalarıyla kimi zaman da "Büyük Muharrir" ile sakinleştirmeye çalışır. Ama bunların hiçbiri fayda etmez ve sonunda inancını kaybeder. İnanacağı şeyi bulmuştur. Artık o, "Muallimliğe bir din gibi inanan, onun mukaddes aşkına için için yanan ateşli bir havari…" (Yeşil Gece s,48) dir.

Şahin Efendi, bu fikir ve itikat buhranlarının neticesinde medreseden ayrılınca Darülmuallimin'e girmeye karar verir ve yapılan sınava girer ve neticesine kendi bile inanamaz. (Yeşil Gece s,45) Darülmuallim'in onun fikirlerinin olgunlaşması için bir kuluçka vazifesi görür. Öğretmenlik, onun medresedeyken geceler boyu düşünüp çözemediği ebedi hayat bilmecesinin çözümü için ona yol gösteren bir ışık kaynağıdır. Birol Emil'in de dediği gibi o "Dinlerin, mukaddes kitapların sadece vaat ettiği, ama hiçbir beşeri mantıkla mümkün görünmeyen ölümden sonra devam etmenin sırrını…" (Emil,1984,s,339) öğretmenlik mesleğinde bulur. "Başka insanlarda yaşamaya devam etmek, (…) Kendine benzeyen kendi emelleriyle çırpınan, kendi dilini söyleyen bir cemaatte -hatta ölümünden sonra- kendini duymak." (Yeşil Gece s,50) Şahin Efendi, bu düşüncelerle öğretmenlik mesleğine atılır. Ona, öğretmenliğin, bu düşüncelerini gerçekleştirmek için kullanacağı en güvenilir ve etkili bir araç olarak göründüğü söylenebilir.

“Kan Davası” romanının kahramanı Ömer, muhtemelen Sarıkamış bozgunundan önce düşmanın ansızın basıp, bütün ahalisiyle birlikte anne ve babasını da katlettiği hudut köylerindendir. Bu olay üzerine, yediden yetmişe her tür insanın katıldığı göç kervanının içine o da katılır. Yola çıkanların çoğu, çetin tabiat şartları, yokluk, düşman gibi tehditler yüzünden hayatını kaybeder. Sağ kalan çocuklardan birisi de Ömer’dir. Bundan sonra artık onlar “Devletin kanadı altında” dır. (Kan Davası,s,25) Ömer ve beraberindeki çocuklara burada askerler tarafından okuma yazma öğretilir. Daha sonra Ömer’in arkadaşlarının çoğunu “Askeri okullara ayırdıkları halde…” (Kan Davası,s,24) Ömer’i uzak bir vilayetin öğretmen okuluna gönderirler. “Bu belki de Ordu için şart olan disiplin ruhunu bende bulamamış olmalarındandır.” (Kan Davası,s,24) diyen ve Askeri okula alınmayan Ömer, böylece bir hayal kırıklığına uğrar. Bu durum Ömer’in içinde öyle yer etmiştir ki onu askerlikten sonra bile hep asker kıyafetinin içinde bulabiliriz. Ayrıca romanda sürekli olarak ona “subayım, komutanım” diye hitap edilişini de görebiliriz. Bu durum bu hayal kırıklığının bir neticesi olarak sayılabilir.

Ömer, “Öğretmen okulunda toprağından sökülmüş gibi oluyor ve hemen hemen çaresiz görünen bir yalnızlığa düşüyor…” (Kan Davası,s,26) Yeni arkadaşları ile Ömer’in hiçbir ortak noktası yoktur. Hatta onlar Ömer’in eski arkadaşlarına bile benzemez. Çoğunun aileleri vardır. Ömer, bu yalnızlık ve sahipsizlik fikri ile tam anlamıyla kuşatılmış da olsa okulda durumu iyidir. Daha da iyisi; “Okul kitaplığından ve daha başka yerlerden eline geçen kitaplara merak sardırmaktadır…” (Kan Davası,s,26) . Ömer, bu kitapları okumakla fikir dünyasını da zenginleştirmektedir. Aynı zamanda bu fikri yapılanmanın onun ileride olaylara bakış açısını ve olaylar karşısındaki tavrını belirleyeceği düşünülebilir.

Ömer, derslerden en fazla resim dersini sevmektedir. Hatta o kadar güzel resim çizmektedir ki öğretmeni, onları başka yerden kopya ettiği kuşkusuna kapılır. “Okuldaki hocamız bu resimlere bakarken, hayretle: ‘Sen bunları nereden kopya ediyorsun?’ diye sorardı” (Kan Davası,s,27) Hatta resim hocası onu bazı kimselere tavsiye etmiş ama fakir ve gösterişsiz olduğu için bu ricası kabul edilmemiştir.

Ömer, okulu bitirince öğretmenlik mesleğini yapıp yapamayacağı konusu üzerinde epeyce düşünür. “Okul öğretmeni olmak iyi… Fakat hangi normal duygu ve arzuyu telkin edeceğim çocuklara?” (Kan Davası,s,27) diyerek öğretmenlik yapıp yapamayacağıyla ilgili olarak tereddüde düşmektedir. Çünkü o, sevmek ve sevilmek gibi en beşeri duyguları yeterince tadamamış ve onlardan habersiz biridir.

Ömer, daha sonra Ege köylerinden birine öğretmen olarak gönderilir. Ama kısa bir süre sonra savaş başlar.

5.1.2. Öğretmenliği kabul ediş amaçlarına göre öğretmen tipleri

Öğretmenliği kabul ediş amaçlarına göre Reşat Nuri'nin öğretmenlerini üç grupta toplamak mümkündür. Reşat Nuri Güntekin'in romanlarda ana karakter olan öğretmenlerinin hepsi belli değerleri yüklenmiş idealist kişilerdir. Bunun yanında Reşat Nuri Güntekin'in ana kahramanların dışındaki öğretmenlerini, ana kahramanların olumlu özelliklerini biraz daha belirginleştirmek için sönük ve olumsuz özelliklerle donattığı görülebilir.

5.1.2.1. Bir ideale kendini adayıp öğretmen olanlar

Çalıkuşu romanının kahramanı Feride'nin edebiyatımızda yeni bir genç kız tipi olduğu muhakkaktır. Çocukluğundan itibaren kendini ezdirmeyen, insanlarla kolay iletişim kurabilen, kültürlü ve dışadönük bir tip olan Feride, Kâmran'ın kendisine yaptığı ihaneti kaderin bir yazgısı olarak görmez ve bundan sonraki kararı "…Başka bir memlekete gidecek… Elimin emeğiyle yaşayacağım…" (Çalıkuşu,s,25) diyecek kadar sıradışıdır. İşte bu yönüyle yani her şeyi kadere bağlayan bir anlayışın karşısına dikilen örnek olması nedeniyle Feride edebiyatımızda yeni bir tiptir.

Feride, gerçekte bu aşk ihanetine uğrayıncaya kadar aklında öğretmenlik yapmak yoktur. Fakat Feride'deki bu duygu tonu değişir ve idealizmin ilk ışıkları onda görülmeye başlanır. "Dolabımın bir köşesinde kırmızı kurdelesiyle, ağır ağır solup, sararmaktan başka bir şeye yaramayacak zannettiğim diplomam gözümde bir ehemmiyet almıştı. Bütün ümidim, pek makbul olduğunu söyledikleri bu kâğıt parçasındaydı. Onun sayesinde Anadolu vilayetlerinden birinde bir hocalık alacak bütün hayatımı çoluk çocuk arasında, şen ve mesut getirecektim." (Çalıkuşu,s,123) Bu ifadelerden anlaşılacağı gibi Feride'nin Kâmran'la evlenip yuva kurmak olan gelecek hayali bundan sonra farklı bir yön kazanır.

Kuşadası'nda ise bir hayal kırıklığının neticesinde kabul ettiği öğretmenlik mesleği ile ilgili idealist düşünceleri zirveye ulaşır. O, artık kendini değil kendisine muhtaç öğrencilerini düşünmektedir. "Bu tarafta rahat bir hayat vardı. Öbür tarafta belki yine zaruret, sefalet, fakat bunun da bir başka tesellisi, başka bir cazibesi yok muydu? Gözümüzün önüne, mekteplerimizin bakımsız kalmış, kaba saba ellere ziyan olmuş, miniminileri geldi. Bu şefkati, bu hareketi gösterenlere, gönüllerinin bütün minnet ve muhabbetlerini veriyorlardı. Her şeye rağmen, bu küçük sefilleri derin derin sevmeye başladığımı anladım." (Çalıkuşu,ss,334,335) Kendi mutluluğunu değil kendisine muhtaç çocukların mutluluğunu düşünen Feride'nin, onları mutlu ederek kendi mutsuzluğunu telafi ettiği düşünülebilir.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun, Reşat Nuri Güntekin'in Türk edebiyatındaki yerini belirtirken "Türk romanının ilk ideal kahramanı yaratmış, ilk idealist muharrir…"

(Kudret,1987,s,316) diyerek idealciliğine vurgu yaptığı Reşat Nuri Güntekin'in ilk ideal kahramanı olan Feride'nin idealist düşüncelerinin zamanla nasıl geliştiği şu ifadesinde görülebilir. "Çalışmak, bütün ruhuyla, kendisini başkalarına vermek ne güzel şey."(Çalıkuşu,s,338) Görüldüğü gibi Feride, bir hayal kırıklığının neticesinde öğretmenlik yapmaya karar verir. Gittiği ve gördüğü yerlerdeki insan, köy ve mektep manzaraları onun idealist tarafını ortaya çıkaran birer araç görevi görürler.

Kaplan, Reşat Nuri Güntekin'in köy meselesini bir eğitim meselesi olarak gördüğünü ve Feride'nin gittiği her okulda hep daha iyi bir öğretim yönünde hareket ettiğini belirtir. Feride'nin, Zeyniler köyündeki Hatice Hanım'ın uygulamaları karşısında yaptıklarıyla yeniliği temsil ettiğini belirtir. (Kaplan,1997,s,57)

"Acımak" romanı iki asli tip üzerinde şekillenir. Acımak duygusundan yoksun Zehra öğretmen ve iradesizliğinden başka hiçbir kusuru olmayan babası. Onlar aynı zamanda idealist iki insandır. Ama Yeşil Gece'deki Ali Şahin'den bazı farklılıkları vardır. Ali Şahin'in aksine "Onların idealizmi herhangi bir sosyal ideoloji fikrine dayanmaz. Öğretmen Zehra ve Mürşit Efendi sadece hayat görüşleri ferdi ve mesleki karakterleriyle idealisttirler." (Emil,1984,s,373) Ali Şahin bir ideolojinin değerlerini yerleştirmeye çalışırken onlar işlerini doğru dürüst yapabilmek için çaba sarf ederler.

Zehra, yeni geldiği bu taşra kasabası için adeta kendisini harcar. Kısa zaman içerisinde kararlılığı, hak ve hukuka riayet edişiyle kasabanın en saygı gören insanlarından birisi olur. Maarif müdürlüğünün emirlerine aldırış etmez. Kendi bildiğini okur. Ama bu hep müspet yöndedir. Öyle ki okulun adı unutulur ve mektep "Zehra Abla Mektebi" diye anılmaya başlanır. Kendisi ahlak ve terbiye bakımından en küçük bir kusuru yoktur ve öğrencilerinde en küçük ahlak ve terbiye zaaflarına katlanamaz ve disiplinden, terbiyeden, ahlaktan yana küçük kusurları bile en şiddetli şekilde cezalandırır. (Acımak,ss,9,16)

Görüldüğü gibi Zehra Hanım kendi ihtiyaçlarını toplum için görmezden gelerek kendisini toplum için feda etmekten çekinmez. Zehra öğretmen işte bütün bu özellikleriyle tam bir "… kemal heykeli, ideal bir roman kahramanıdır." (Acımak,s,12) Ama "tam bir insan" (Acımak,s12) değildir. Tek bir eksiği vardır. Acımak…

Yeşil Gece romanının kahramanı Ali Şahin'in idealciliğinin oluşmaya başladığı yer Darülmuallimin çevresidir. Buradaki kutuplaşmalardan mümkün olduğu kadar uzak durmaktadır. Hiç kimseyi kırmaz. Kötü ve uygunsuz şakalara aldırış etmez. Bu çevredeki arkadaşları üzerinde hoşgörülü, şen şakrak, sakin ve olgun bir insan düşüncesi bırakır. Birol Emil'in, Ali Şahin'in Darulmuallimin çevresindeki amacını belirtirken yaptığı tespit aynı zamanda onun inanç dünyasına da ışık tutar. "Onun asıl davası, kendisi gibi öğretmenliğin

önemine inanmış arkadaşlar bulmak –ki bunlar mevcudun yüzde beşini geçmez- onları etrafına toplayarak bu kutsal mesleğin ateşini onlara da sirayet ettirmektir. Ali Şahin bu yeni ideali, yeni bir dinin mümini gibi taassupla benimser ve aynı taassupla dar çevresine de benimsetmeye çalışır. Darülmuallimin'deki Ali Şahin artık bir nevi havarî çehresiyle görünür." (Emil,1984,s,338) Bir sonraki safha artık Ali Şahin'in inkılâbı gerçekleştirecek fikir arkadaşlarını bulmaya çalışması olacaktır.

Ali Şahin coşkun bir ruh hali ile sarıldığı öğretmenlik mesleğine sıkı sıkıya bağlanır. Öğretmenlik onun asıl idealine ulaşmasında bir köprü vazifesi görür. Asıl ideali " Bana benzeyen, benim gibi düşünen, benim gibi duyan ve söyleyen insanlar…" (Yeşil Gece,s, 50) bırakmaktır. Bu öldükten sonra yaşamanın bir başka şekli olarak görülebilir.

Birol Emil'in belirttiği gibi Ali Şahin hiçbir dünyevi çıkarın kirletemeyeceği bu saf idealizmde kalmaz ve bir hamle daha yapar. (Emil,1984,s,339) "Bu duyguya sahip olduktan sonra o cemaat için kendini ve başka fertleri bile feda etmek bile artık bir felaket sayılamazdı." (Yeşil Gece,s,50) Böylece "Bu idealizm, sosyal mistisizme kayar ve şu sonuca ulaşır: Toplumun çıkarı için ferdi feda etmekten kaçınmamak." (Emil,1984,s,339) Aynı düşünce yapısı Çalıkuşu'nun Feride'si ile Acımak romanın kahramanı Zehra öğretmende de karşımıza çıkar. Ama Acımak'ta feda edilen öğretmenin kendisi değildir. Burada feda edilenler kötü olanlar öğrencilerdir. Bu şekilde bir yol takip edilmesinin sebebi iyi öğrencilerin davranış ve düşünce olarak kötü öğrencilerden zarar görmesinin önüne geçilmek istenmesi olabilir.

Ali Şahin'in asıl idealistliği ise biraz daha keskin ifadelerle idadi müdürüne söylediği şu sözlerinde gizlidir. Ali Şahin "Zat-ı âliniz, şüphesiz, zemin ve zamanı müsait bulmadığınız için şimdilik din ve devlete sadık Meşrutiyetperver Osmanlılar yetiştirmek gayesiyle iktifa buyuruyorsunuz. Bendeniz bir derece daha ileri gitmek, milletine sadık Cumhuriyetperver Türkler yetiştirmek emelindeyim." (Yeşil Gece,s,60) diyerek asıl amacının zaman ve zeminin müsait olmasına aldırmadan yeni Türk devletinin ihtiyaç duyduğu bireyler yetiştirmek olduğunu belirtir.

5.1.2.2. Öğretmenliği bir geçim vasıtası olarak görenler

Reşat Nuri'nin romanlarındaki idealist öğretmenlerin yanı sıra öğretmenliği geçim vasıtası olarak görenler de vardır. Bunlar kutsal amaçlar için öğretmenlik mesleğini seçen kahramanların okuyucunun gözünde kıymetini arttırmak için romana girmiş gibidirler. Bu zihniyette insanlara Yeşil Gece ve Acımak romanlarında rastlanabilir.

5.1.2.2.1. Yeşil Gece'de Darülmuallimin çevresi

Şahin Efendi, Darülmuallimin'e girdiği zaman burada belli başlı iki zümre vardır. Bunlar fesliler ve sarıklılardır. Şahin Efendi, bu iki zümrenin ihtilaflarına hiç karışmaz. Onların birbirlerine hakaret eder tarzdaki hareketleri ve konuşmaları Şahin Efendi'yi iğrendirir. Onun bu iki zümre hakkında düşünceleri şunlardır. " Mektepte, medreseden gelen sarıklılarla fesliler arasında bir anlaşmazlık vardı. Softalar sivil mekteplerden gelen talebeyi çekemiyorlardı. Onlar da sarıklıları taassupla itham eder, olur olmaz bahanelerle softalara çatarlardı. Hatta bazen iki taraf arasında boğaz boğaza kavgalar bile oluyordu… Bunlar (Fesliler), fazla olarak ukala ve tembeldi… Mektep hocalığını adi bir geçim vasıtası sayıyor, daha kârlı bir iş bularak meslek değiştirmeye can atıyorlardı." (Yeşil Gece,ss,46,47) Şahin Efendi buradaki öğrencilere karşı hep mesafeli durmasını bilmiştir. O, bu iki zümre birbirlerini çeşitli suçlamalarla itham ederken daha sonra gerçekleştireceği inkılâp için taraftar bulma gayreti içerisindedir. Ama Şahin Efendi aradığı fikir arkadaşlarını burada bulamaz. Çünkü buradaki öğrenciler birbirlerine iftira atmakla meşguldür.

5.1.2.2.1.1. Yeşil Gece'de Sarıova ve çevresi

Yeşil Gece'de öğretmenliği kendine çıkar sağlamak için kullanan ve bu mesleği geçim aracı olarak görenlerden biri de Dolmacı Hocadır. Ona bu ad "… Çok aç gözlü olduğu ve nöbetle her gün zengin talebesinden birine dolma getirttiği…" için verilmiştir. (Yeşil Gece,s,130)

Dolmacı Hoca, çeşitli oyunlarla halkı ayrılığa itmektedir. Dolmacı Hoca bütün bunların yanında arsız ve iftiracı bir adamdır. Çeşitli propagandalar sonucunda artık "Emir Dede mektebi halk gözünden düşmeye, içindeki çocuklara dinsizlik, ahlaksızlık, Farmasonluk propagandaları yapılan şüpheli bir yer olarak görülmeye başlamıştır." (Yeşil Gece,s,130) Bu hocanın yaptıkları Şahin Efendi'nin takip ettiği stratejiyi gözden geçirmesine neden olmuştur. Dolmacı Hoca da Ali Şahin'in amacına ulaşması engellemek isteyen yobaz ve mürtecilerin tarafındadır ve onların amaçlarına hizmet etmektedir.

5.1.2.2.1.2. Acımak'ta bir ilkokul öğretmeni

Söz konusu olan şahıs, Zehra'nın çevresinde olan ve onun ilişki kurduğu şahıslardan değildir. Babası Mürşit Efendi'nin kaymakamlık yaptığı yerlerin birinde karşımıza çıkan bu öğretmen " Son derece cahil, müseyyep ve bunak bir ihtiyar... Bu yetmez gibi dilenci tabiatlı…" dır. (Acımak,s,81) Öğrencilerin ailelerini rahatsız eder onlardan para ister, akşamüstleri sırtında zembille çarşı Pazar dolaşarak "Çocuklarınızın hocasıyım… Bana muavenet sizin için borçtur!" (Acımak,s,81) diyerek dilenci tabiatını gözler önüne

sermektedir. Aynı zamanda bu hoca ders esnasında sınıftan çıkarak çocukların sepetlerini karıştırır, ne bulursa alır.

Mürşit Efendi, halkı rahatsız eden bu ihtiyar hocayı teftiş etmek için okula gidince ihtiyar hoca marş okurken yaramazlık yapan çocuklardan birkaçını iter ve onlara "Ulan, uslu durun… Beni ekmeğimden edeceksiniz!" (Acımak,s,83) diyerek öğretmenliği hangi amaçla yaptığını gözler önüne serer.

Mürşit Efendi, onu Jandarmayla kovdurabilir ama yine de yakasını kurtardığı söylenemez. Bu ihtiyar hoca duygu sömürüsü yaparak Mürşit Efendi'den affını rica eder ama bir netice çıkmayınca boynunda torba ile kapı kapı dolaşarak "Eski bir muallimim… Beni sokağa attılar… Merhamet ediniz!" (Acımak,s,84) diyerek yine insanların duygularını sömürerek kazanç elde etme yoluna gider.

5.1.2.3. Olayların kaçınılmaz sonucu olarak öğretmenlik mesleğini kabul edenler

Reşat Nuri Güntekin'in sosyal bir probleme çözüm bulmak amacıyla öğretmeni bir araç olarak kullandığı roman olan Kan Davası, devletin kontrolünden uzak taşra kasabalarında sorunların nasıl çözümlendiğini gözler önüne seren ve buraların geri kalmışlığı için de bürokratları ve bürokrasiyi eleştiren bir romandır.

Kan Davası romanının kahramanı Ömer, öğretmen okulunda yetişmiş ama öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği özellikleri pek kendinde bulamamıştır. Onun gönlünde ilk önce gelen daima askerliktir. "Gönderildiğim Ege köylerinden birinde ilk vazifeye başladığım aylarda İstiklâl Muhaberesi'nin ilk ateşleri de yanmaya başlıyor. Silahını kapan çok yakınlara gelmiş düşmanı karşılamaya koşuyordu. Ben de mektebi bırakarak onlara katılıyorum. O kargaşalıkta yeniden denize kavuşmuş balık gibiyim. Birkaç yıl dağlarda çetelerle çalışıyorum. Sonra onlardan ayrılarak orduya giriyorum." (Kan Davası,s,29) Görüldüğü üzere Ömer, savaşmak için doğmuş gibidir. Zaten öğretmenlik yapacak yeteneği kendinde bulamayan Ömer için bu bir fırsattır. Vakit kaybetmeden kendini, öğretmenlikten daha yakın gördüğü askerlik mesleğinin içine atar. Ama bir yandan da onu askeri okula almamalarındaki sebebi yine burada tekrarlar ve bu niteliğin kendisinde olmadığını belirtir."Askerlik bir nizam mesleğidir. Ben, bir vazife zevkinden ziyade dövüşme zevki için dövmüşmüş bir nevi kanlı sporlar amatörü gibiyim." (Kan Davası,s,28) Ömer'in bu sözlerinden nasıl bir ruh haline sahip olduğu çıkarılabilir. Ömer'in savaşma arzusu da bir amaca yönelik değildir.

Ömer, savaş bitince Bozova'da eski bir arkadaşı olan Murat Bey'de misafir olur. Amacı biraz Bozova'da kalıp, oradan ayrılmaktadır. Murat Bey'de onu "…Vilayetin son kazası olan Yeşilsu'da tren yoluna çıkarıp…" (Kan Davası,s,50) uğurlayacaktır.

Ama beklenmedik bir olay onu "…Bu yolun birkaç saat ötesinde beklemekte, kıskıvrak yakalamaya hazırlanmaktadır." (Kan Davası,s,51) Aşağı Sazan'da bir yolcu otobüsü soyulmuştur. Bunu yapan Yukarı Sazan'daki küçük çocuk çetesidir. Ömer, yanına Aşağı Sazan'dan bir iki kişi ve görevli bir Jandarma eri alarak çocukları yakalar. Çocuklar Mahkemeye çıkarılır. Herkes çocukları ıslahı mümkün olmayan suçlular gibi görmektedir. Hatta Aşağı Sazan muallimlerinden Esma Hanım "Kurdun oğlu akıbet kurt olur… Kötüleri adam etmek resimlerini yapmak gibi değildir, efendim" (Kan Davası,s,87) diyerek onların ıslahını mümkün görmez. Ömer, bir muallimenin bunu söylemesine içerler, kızar. " Öyleyse orman açar gibi Yukarı Sazan'ı yakıvermeli diyorum. Evleri, insanları ve çocuklarıyla beraber… Bu, dağ başında onlardan yeni bir hayat türemesine imkân bırakmayacak bir temizlik olur… Ben sizinle beraberim diyorum, kurdun çocuklarını temizlemekle hemen şimdi işe başlayıvermeli, hemen şuracıkta…" (Kan Davası,s,88) diyerek Esma Güneyli'nin bu anlayışını eleştirir. Bu çözümün ise işin kolayına kaçmak olduğunu ve eğitimin prensipleri ile çelişeceğini söyler.

Ömer, kasabadakilerin aksine bu çocukların gerçek suçlu olmadığını gerçek suçlunun toplum olduğunu düşününür. Onları cezalandırmakla meselenin çözülemeyeceğinin farkındadır. Onları eğitmekle işin içinden çıkılabileceğini düşününür. Ömer'de idealizmin ilk belirtileri görülmeye başlanır."Ben onları boynuma alırım. Köylük yerlerde on, on iki çocuklu babalar çok görülür… Az çok bir aylığım olacak tabii. Geçindirir giderim onları. Her zaman bu geceki gibi keçi kebabı yiyecek değiller ya… Ot, kök ne bulursak yeriz. Vilayetten bir para, bir yardım da olur." (Kan Davası,s,93) Ömer, bunları söylerken idealist düşünceler içerisindedir ama aynı zamanda geçinmek ve çocukları doyurmak için gerçekleri de göz ardı etmez. Gelecek yardımlar için de Murat Bey'in çabalarına bel bağlamıştır.

Bundan sonra Ömer, kendini öğretmenlik yaparken bulur. Yanında küçük çete üyeleri olduğu halde Yukarı Sazan'a doğru yola çıkar.

5.1.3. Öğretmen-Öğrenci İlişkileri Açısından Öğretmen Tipleri

Öğretmen ve öğrenciler arası ilişkilere göre Çalıkuşu, Acımak, Yeşil Gece, Kan Davası romanlarında öğretmen tiplerini şu şekilde sınıflandırmak mümkündür.

5.1.3.1. Yardımsever olanlar

Çalıkuşu romanının kahramanı Feride, Zeyniler Köyünde yeni mektep hayatına alışırken bir yandan da öğrencileri daha ayrıntılı bir şekilde tanımaya çalışır. Ama her öğretmenin öğrencilerinin hepsinin ayrı bir dünya olduğunu bilmesi gerekir. Çünkü Hendrikz'e göre "Her insanın başkalarından farklı yanları vardır. Öğretmen, ilk günlerdeki

tanışmayı daha sonra geliştirmeli, öğrencinin aile durumu, yeterlikleri, evde konuşulan dil, öğrenme güçlükleri, sağlığı, yetersizlikleri, ilgileri gereksinimleri, ekonomik ve sosyal çevresi, huyu... hakkında bilgi sahibi olmalıdır." (Başar,2000,s,58) Feride bunu açık bir şekilde uygular. Zamanla öğrencilerini daha ayrıntılı bir şekilde tanır. Onların ailevi meseleleri ve sosyo ekonomik durumları hakkında bilgi edinir. Onları tanıyınca Feride'nin onlara karşı bakış açısı değişir. Öğrencilerinin hepsini zamanla çok sever. Onlardan en çok sevdiği ise "En arka sıranın ucunda, bembeyaz denecek kadar uçuk sarı saçlı, duru beyaz tenli, melek gibi güzel çehreli bir kız çocuğu, inci gibi dişleri…" (Çalıkuşu,s,191) olan Munise'dir. Munise, şimdiye kadar mutlu bir gün görmemiştir. Aynı zamanda köyde herkes onu düşkün bir annenin çocuğu olduğu için aşağılar ve hor görür. Feride ise onu bundan dolayı yargılamaz. Onu gerçekten sever ve mümkün olduğu kadar Munise'ye annesinin kötü sonunu hissettirmemeye çalışır. Feride'nin bu yönüyle iyi bir öğretmen olduğu söylenebilir. Çünkü Feride, annesinin işlediği bir hata yüzünden Munise'yi suçlama yoluna gitmez. Zaten böyle bir davranışın eğitimin prensipleriyle ilgisi yoktur.

Feride, her zaman Munise'ye karşı derin bir merhamet hissi ile davranır. Bir gün mektebin küçük kızları ağızlarına su dolduruyor ve "…Munise'yi kovalayarak bu suyu üstüne püskürtüyorlardı. Çocuk, ağlaya ağlaya köşeden köşeye kaçıyor, elleriyle yüzünü, gözünü, boynunu saklamaya çalışıyordu." (Çalıkuşu,s,194) Feride bu durumda şu ruh hali içerisindedir. "Aklım başımdan gitmişti. Deli gibi odadan fırladım." (Çalıkuşu,s,194) Görüldüğü gibi çocuklar burada istenmeyen bir davranış göstermişlerdir. Wood'a göre "Çocuklar, bilgisizlik, acemilik, çekingenlik, heyecan gibi nedenlerle," bazı davranışları eksik, yanlış yapabilirler. Öğretmen bu durumlarda öğrencilerin yanlışını yüzüne vurmadan, onu utandırmadan düzeltme yoluna gitmeli, çocukların cesaretini kırmamalı, yanlışının bile bir gerekçesini veya mantığını söyleyebilmeli, onları korkaklığa ve edilgenliğe itmemelidir." (Başar,2000,s,99) Feride, sevdiği öğrencisini zor bir durumdan kurtarırken mantığını kaybetmiş ve tamamen hisleri ile hareket etmiştir. Öğrencilere yaptıkları davranışın neden yanlış olduğunu söylememiş bunun yanında Munise'ye saldıran öğrencileri "Leş kargaları" (Çalıkuşu,s,195) diye nitelemiştir. Halbuki "İstenen davranışı sürekli gösterebilmenin bir koşulu da kişinin değil, davranışın değerlendirilmesidir." (Başar,2000,s,100) Daha sonra Munise'yi, Vehbi ile beraber bu kötü durumdan kurtarır ve daha önce hiç hissetmediği bir sevgi şekliyle bağrına basar. "Bu güzel, küçük kızı, kollarımda sıkarken duyduğum şeyleri söylemek mümkün değil. Kalbimin derinliklerinde gizli bir pınar kaynıyor gibi, göğsüme sıcak bir şeyler iniyor, bütün vücudumu, gözlerimi ıslatan, nefesimi kesen, ılık, baygın bir

lezzet sarıyordu." (Çalıkuşu,s,195) Feride, onda evlenip sahip olmayı düşündüğü ama sahip olamadığı çocuklarının sevgisini bulurken Munise'de onda tatmadığı ana sevgisini bulmuştur.

Feride, ona kendi kullanmadığı giysilerini kesip biçerek yeni elbiseler giydirir. Çocuk her seferinde üstü başı yırtık bir şekilde okula gelir. Üvey annesi onu aşırı derecede çalıştırmaktadır. Bir müddet sonra Munise evden kaçar, aramalara rağmen bulunamaz. Daha sonra onu, donmak üzereyken lojmanın kapısı önünde bulurlar. Munise, üvey anasının işkence ve eziyetlerine dayanamayıp kaçmıştır. Feride de bu olay üzerine onu evlatlı almak ve üvey anasının eziyetlerinden kurtarmak için harekete geçer. Muhtarın da yardımıyla onu "ufak tefek, hastalıklı düşkün bir ihtiyar…" (Çalıkuşu,s,208) olan babasından ister ve neticede alır. Meydana gelen mutluluk öyle büyüktür ki " Zeyniler'in fakir, karanlık mektebi bugüne kadar, böyle bir bayram, böyle şenlik görmedi. Bundan eminim. Munise ile sevincimizden odalara, sofalara sığmıyorduk. Kahkahalarımız, saçaklardan uyuşmuş kuşları uyandırıyor gibi tavanlardan şen cıvıltılar geliyordu." (Çalıkuşu,s,208) Daha önce Feride ve Munise'nin hayatlarında bu kadar büyük bir sevinç yaşamamış oldukları düşünülebilir.

Feride'nin yardımseverliği, hesapsız bir cömertlik gibidir. O, insanlara yardım eder ama insanların onun bu iyi niyetini kullanmasından da şikâyet eder. " Etrafımda sefil, aç bir insan gördüğüm zaman ufak tefek yardımlarda bulunmayı vazife bilmiştim. Fakat insanlar sahi, insafsız mahlûklar. Belki de yüz yumuşaklığından alınmış cesaretle etrafımda açılan eller, hele son zamanlarda o kadar çoğalmıştı ki…" (Çalıkuşu,s,233)diyerek bunu belirtir. Bu zor durumda onun imdadına yetişen Gülmisal Kalfa'nın annesinin elmaslarını bozdurarak onun kesesine yerleştirdiği paralardır.

Sonuçta Feride merhamet hissinden kaynaklanan bu el açıklığı ile bazen beş parasız da kalabilmektedir.

5.1.3.2. Eşitlikçi olanlar

Lemlech'e göre öğretim süreçlerinin ve sınıfın yöneticisi olarak sınıftaki öğretmenin "Davranışları için çeşitli davranış listeleri yapılabilir: Örnek olma, esneklik, kararlılık, kendini işine adama, ödül verme, benimseme, saygılı olma, tutarlı olup hakça davranma, ilgilenme, dilini iyi kullanma." (Başar,2000,s,116)

Çalıkuşu romanının kahramanı Feride'nin romanda görülen özelliklerinden birisi ise öğrencilerine eşit davranmasıdır. Bir başka ifadeyle o, öğrencilerine hakça davranır. Çanakkale Rüştiyesi'ndeki öğrencileri arasında zengin bir ailenin Nadide adlı bir kızı vardır. Bu kız güzel bir konakta oturur ve her gün babasının landosu ve koç boynuzu gibi palabıyıklı bir emir çavuşuyla okula gelir gider. Öğretmenler onun bin türlü nazını ve kahrını çekmeyi vazife bilirler. Büyük hanımefendi, kızının öğretmenlerini konağına davet eder ve ziyafet

verirmiş. Öğretmenler, orada gördükleri debdebe ve saltanatı, yediklerini ve hanımefendilerin tuvaletlerini öğretmenler odasında anlata anlata bitiremezler. Onların bu tavırları Feride'yi hem güldürür, hem de tiksindirir. Bu durumu Feride şu şekilde dile getirir: "… Çocukların potinlerini bağlamak, çamurlarını temizlemekten çekinmediğim halde bu azametli küçükhanım efendiye hiç yüz vermiyorum." (Çalıkuşu,s,289) Burada görüldüğü gibi Feride'nin öğrencilerine karşı sergilediği davranışlarında onların maddi durumunu önemsemediği görülebilir.

Feride, gibi Acımak'ta da Zehra öğretmen de öğrencileri ile olan ilişkilerinde eşitlikçi bir tutum sergiler. Onun bu durumuna Mebus Şerif Halil Bey ile Maarif Müdürü Tevfik Bey'in okula vardıkları zaman şahit olunabilir. " Talebeler evlerine dağılıyorlardı. Zehra Hanım'ı bahçe kapısının yanında buldular. Sabahları olduğu gibi akşamları azat vaktinde de kapının yanında durur, çocuklarının kıyafetlerini muayene ederdi. Kiminin saçını düzeltir, kiminin kuşağını bağlar, kiminin kirlenmiş yüzünü mürekkepli parmaklarını yıkamaya gönderirdi. Hatta ayak üzerinde sökük elbise, kopuk düğme diktiği olurdu. Maarif Müdürüyle mebus kapıdan girdikleri zaman onu bir dadı gibi yere çömelmiş minimini bir ana sınıfı çocuğunun potinini bağlıyor, buldular." (Acımak,s,15) Bu davranışlar bize Zehra'nın ne kadar eşitlikçi bir tutum sergilediğini göstermektedir.

5.1.3.3. Hoşgörülü olanlar

Davranış değişmesini sağlamanın yollarından biri öğretmenin öğrencilerin yaptıkları karşısında hoşgörülü bir tutum takınması sayılabilir. Paul'e göre hoşgörü, " Olumlu davranışa götürücü olarak kullanılabilir, ama öğretmen hoşgörü ile görmezden gelmenin aynı anlama gelmediğini bilmelidir. Hoşgörü, eylemin farkında olduğunu da belli etmeyi gerektirir. Her eylem hoş görülmez. Hoşgörü, o eyleme karşı belirlenen kuralın göz ardı edileceği anlamına da gelmez, bazen yanlış da yapılabileceğinin, bunun anlayışla karşılanması gerektiğinin inancını anlatır. Fazla bozucu olmayan, istenmeden yapılan davranışlar, yinelenmemesi koşuluyla hoş görülebilir. Bir anlamda hukuktaki "cezaların ertelenmesi"ne benzeyen hoşgörü, olumsuz davranışı önleyebildiği, caydırıcı olabildiği ölçüde amaçlara hizmet ediyor demektir." (Başar,2000,s,118) Hoşgörülü olmakla amaçlananın öğrenciye verilecek olan cezanın ertelenmesi ve bu süre içersinde onun davranışın yanlışlığını fark edip bu davranışını terk etmesi olduğu düşünülebilir.

Çalıkuşu romanında Feride'nin hoşgörülü bir öğretmen olduğu düşüncesini destekleyen davranışlar iki yerde karşımıza çıkar. Bunlardan ilki Zeyniler köyüdür. Feride'nin bu köyde en çok sevdiği öğrencilerinden biri muhtarın oğlu küçük Vehbi'dir. Türlü yaramazlıklar

yapmasına karşın Feride küçük Vehbi'ye kızamaz. Onu içten içe sevmeye devam eder. Feride'nin ona karşı beslediği bu sevgi hissinin kaynağı olarak kendisinin de çocukken sıkça yaptığı yaramazlıklar gösterilebilir. Zaten bunu kendisi de itiraf eder. "Vehbi'nin her hali iyi, hoş amma, bir türlü beni saymıyor. O kadar ki, azarladığım, yavaşça ince kulağını çektiğim zamanlarda bile bana pek ehemmiyet vermiyor. Mamafih, belki de onu bunun için onu bu kadar çok seviyorum." (Çalıkuşu,s,190) Feride burada yanlış davranışı hoş görür ama Vehbi yine davranışlarını tekrarlamaya devam eder. Davranış yinelendiği için Feride'nin Vehbi'nin bu davranışlarını hoş görmemesi gerekirdi. Ama Feride, Sörlerin müşfik tavırlarından kalma içine işleyen bu merhamet hissiyle öğrencilerine kızamaz. Onlara her zaman yumuşak bir şekilde davranmaya devam ettiği görülebilir.

Hoşgörü ile birlikte iyimserlik de davranış değişimi için önemli bir araç olabilir. Paul'ün dediği gibi iyimserlik yolu ile istenen davranışların görülmesi sağlanabilir. Öğretmenin gülümsemesi, içten davranışları, hem öğrencileri, hem kendisini etkiler. (Başar,2000,s,102)

Feride'nin B…'deki Darülmuallimat'ta gösterdiği öğretmenlik davranışları da onun hoşgörülü ve iyimser olduğu hakkında bize ipuçları vermektedir. O, sınıftaki kız öğrencilerin gülmelerinden rahatsızlık duymaz ama Darülmuallimat Müdürü Recep Efendi'nin öğrencileri yarı şaka yarı ciddi tehdit etmesinden rahatsızlık duyar. Recep Efendi'nin aksine öğrencilerini daha yumuşak bir şekilde uyardığı ve onların bu davranışını gülümsemeyle karşıladığı görülebilir. "Yalnız ara sıra fazla gülüyorlardı, benim için hava hoş… Hanımlar, gülmeleriniz tebessüm derecesini geçmemeli, sizi tehdit etmek için benim elimde Müdür Efendi'nin galiba "Kalpatan" dediği şey her neyse ondan yok. Fakat size kırılırım." (Çalıkuşu,s,251) Romanın geri kalan bölümünden öğrendiğimize göre sınıfta Feride'nin bu hoşgörülü davranışı amacına ulaşmış, gürültünün önüne geçilmiştir. " Hâsılı ilk dersim pek güzel geçti." (Çalıkuşu,s,251) Feride aynı zamanda bu yönüyle de yeni bir öğretmendir. Böyle bir davranışta bulunarak öğrencilerinin duygularını incitmez ve hoşgörülü olduğunu göz önüne serer.

5.1.3.4. Duygulara ve sezgilere önem verenler

İyi bir öğretmenin, öğrencilerinin kişisel ve duygusal gelişimlerine duyarsız kalamayacağını muhakkaktır. Tierno'ya göre öğretmen, kaç yaşında olursa olsun, öğrenciyi toplumun saygın bir bireyi olarak görüp ona öyle davranmalıdır ki öğrenci sağlıklı bir kişilik geliştirebilsin, kendini yaşlılardan, üst makamdakilerden düşük değerde ve önemsiz görmesin, gelecekte de genç yaşlardan itibaren olgun bir birey olarak davranabilsin. Bunun için, sınıf içi konuşmalarda, "yerine geç", "konuşma" gibi aşağılayıcı ve emredici dil kullanmamalıdır. Öğrenciler bu tür sözlerden hoşlanmaz. (Başar,2000,s,118) Aynı şekilde Tierno tarafından belirtildiği gibi öğrencileri tanımanın ikinci adımı, onları davranışlarına yön veren ikinci

değişken olan duygularını anlamaktır. (Başar,2000,s,116) Çalıkuşu'nda Feride, genç yaşına rağmen bunun farkındadır. Eğitimin sadece bilgi alışverişinden ibaret olmadığının ve öğrencilerin gelişimlerinde duygusal unsurların da rol oynadığının farkındadır. Babası, muhitinin variyetli kişilerinden birisi olan Cemile, genç bir mülazıma tutulmuştur. Genç mülazımdan gelen mektubu ihtiyar hademe Ayşe Kadın tam Cemile'ye verirken Şehnaz Hanım yakalar. Şehnaz Hanım, ağzına geleni söyler ve mektubu sobaya atar. Feride, Cemile'nin duyguları olduğunu ve buna saygı gösterilmesi gerektiğini düşünür, ona bir yetişkin gibi muamele eder. Yapılan bu yanlışlığı kendi elleriyle düzeltmeye çalışır. "Bir gece hırsızı gibi titreyerek sobanın kapağını açar … Yırtılmış, buruşturulmuş kağıt yığınları içinde Cemile'nin zavallı mektubunu bulup çıkarır …" (Çalıkuşu,s,250) Sonra o mektubu alıp, uyumakta olan Cemile'nin mektep önlüğünün içerisine koyar. "Bahtiyar küçük kız, mektep önlüğünün cebinde sevdiğinden gelen mektubu bulduğu zaman, kim bilir ne kadar sevineceksin? Bu kaybolmuş şeyi hangi görünmez gece perisinin oraya getirip bıraktığını kendi kendine soracaksın. Cemile, o bir peri değil, sadece biçaredir, nefret ettiği insandan gelebilecek mektupları daima kalbinin bir parçasıyla beraber yakmaya mahkum bir talihsiz…" (Çalıkuşu,s,261) diyerek aynı zamanda Cemile'yle kendi arasında bir alınyazısı ortaklığı görmektedir. Başaran, iyi öğretmenin niteliklerinden birinin de kendini öğrencileriyle özdeşleştiren, öğrencilerin derdini kendinin derdi, mutluluklarını kendinin mutluluğu olarak kabul etmesi olduğunu belirtir. (Başaran,1978,s,204) Feride burada Cemile'nin mutluluğu için elinden gelen çabayı gösterir. Onun mutlu olması ile Feride de mutlu olur. Sonunda Cemile'nin ailesi iki aşığın bu kararlılığı karşısında pes etmek zorunda kalırlar. Neticede evlenirler ve Feride onu kendi elleriyle süsler. İşte bu yönüyle yani romanlarındaki küçük olay parçacıklarının mutlu sonla bitmesi bakımından onun romanlarının Türk filmi tadında olduğu söylenebilir.

5.1.3.5. Doğruluk, disiplin ve ahlaki kurallara bağlı olanlar

Reşat Nuri Güntekin'in 1928 yılında yayımlanan romanı Acımak'ın kahramanı Zehra Hanım, acımaktan başka bir eksiği olmayan diğer bütün olumlu özellikleri kendinde toplayan bir doğruluk abidesi gibidir. Bunun yanında Zehra Hanım "Bir kere çok müspet kafalı bir kadın… Hurafe ve hayal ile mütemadiyen mücadele eder, talebesine ancak ilmin en müspet hakikatlerini öğretir. Sonra onda bir nevi hastalık, hiç durmayan, onu daima yakan bir humma var: Doğruluk, fedakârlık, manevi temizlik hastalığı… Haksızlığın, yalanın, riyanın hasılı bütün ahlaksızların ve zaafların müthiş bir düşmanıdır." (Acımak,s,11) Maarif müdürü ile Mebus Şerif Halil Bey'in konuşmaları onun insanlar üzerindeki olumlu ve değiştirici vasıflarını ve bunun kaynağının ne olduğu konusunda bizi aydınlatır. "Zehra Hanım'ın acı bir

lisan ile kabahatlerini yüzlerine vurduğu birçok insanlar bilirim ki başlarını mazlumane önlerine eğdiler. Çünkü onun temiz ve namuslu bir insan olduğundan şüphe etmiyorlardı. Bu kadının hususi hayatında en küçük bir leke, ahlakında en ehemmiyetsiz bir zaaf gösterilemez." (Acımak,s,11) Görüldüğü gibi Zehra Hanım'ın insanları yönlendirirken onlardan olumsuz bir tepki almamasının sebebi olarak onun mükemmele yaklaşan ruh, vicdan ve ahlak temizliği gösterilebilir.

Feride ve Ali Şahin'de de görülen toplum için ferdi feda etmekten kaçınmama, Acımak'ta Zehra öğretmende de görülür. Ama bir farkla ki, burada feda edilen öğretmenin kendisi değil birtakım kusurları bulunan öğrencilerdir. Çünkü bu öğrenciler onun oluşturmaya çalıştığı doğruluk, disiplin ve ahlaki kurallar gibi üç direk üzerinde yükselecek olan Zehra Hanım Okulu'nu temelinden sarsabilirler. "Güzel, doğru, temiz şeyleri çılgınca sevebilir, onlar için her fedakârlığı yapıyor. Fakat zaafa, düşkünlüğe, çirkinliğe acımıyor. Sadece kızıyor, hırçınlaşıyor. Kabahatli insan, düşkün insan onun gözünde ekin tarlalarında bitmiş muzır ot gibi. Onu acımadan söküp atıyor. Yapılmış bir fenalık için mazeret tanımıyor. Hak namına, hakikat namına insafsızca vurmak..." (Acımak,s,12) Zehra öğretmenin toplum için ferdi feda etme düşüncesi ile Ali Şahin'in düşüncesi bir noktada ayrılır. Ali Şahin'in bu davranışlarına yön ve şekil veren ideolojik değerleriyken Zehra öğretmenin davranışlarına ise idealleri şekil ve yön verir

Zehra Hanım, aynı şekilde mektebe geç gelen ve disiplinsiz hareket eden üç öğrenciyi, dertlerini anlamadan, sormadan mektebe almamıştır. Cangelosi'ye göre "Sınıfa gelmeme veya gecikmeyi alışkanlık haline getirmeyi önlemek için, bunların velinin haberi olan izine bağlanması, öğrenciyi zorlayan nedenler varsa, aile ile ilişki kurularak giderilmeye çalışılması gerekir." (Başar,2000,s,119) Öğretmenden beklenen davranışların yukarıda bahsedilenler doğrultusunda olması gerekmektedir. Zehra ise öğrenciyi dinlemek ve sorunu aileyle görüşüp çözüme ulaştırma yoluna gitmez. Zehra'daki disiplin fikri hastalıklı ve yanlış tarafları olan bir düşüncedir.

Yine bir gün Ferhunde isimli bir kız öğrencinin kaydını silmek mecburiyetinde olduğunu idareye bildirir. Kızın suçu, çok fakir olduklarından dolayı bazı arkadaşlarının ödevlerini para karşılığı yapmasıdır. Maarif müdürüne söylediği düşünceleri şunlardır. "Çocuklarımızı sahtekârlığa alıştıran bir talebenin mektepte kalmasını istemenize şaşıyorum. Ben elime teslim edilmiş yüz kadar çocuğun ahlakından mesulüm." (Acımak,s,14) Bu ifadelerde göze çarpan ve Zehra öğretmenin çelişkiye düştüğü nokta öğrencilerine bu kadar değer verirken öte taraftan eksik ve kusurları bulunan öğrencileri eğitimle terbiye ve ıslah yoluna gitmemesi olarak gösterilebilir. "İnsanları davranışa iten etkenlerin özünde

gereksinimler yatar. Öğrencilerin gereksinimleri ile onlara sağlanan olanakların dengesizliği sorun yaratır."(Başar,2000,s,109) Zehra'nın bu dengeyi iyi ayarlayamadığı söylenebilir.

Mektepteki öğrencilerden bazıları aileden gelen bir tesirle ahlaki kusurlara sahiptirler. "Zehra Hanım, onları koleralı hastalar gibi derhal öteki çocuklarda ayırır ve son derece huşunetle muamele eder. Kuşpalazına, kızamığa, çiçeğe tutulanları umumun sıhhati namına nasıl arkadaşlarından ayırıyorsak, bunları da yine umumun manevi sıhhati için öyle ayırmak mecburiyetindeyiz" (Acımak,ss,14,15)diyerek yine çoğunluğun yararı için ferdin feda edilebileceğini söyler.

Tevfik Hayri Bey, Acımak romanının kahramanı Zehra öğretmenin suç işleyen öğrencilerin iyi taraflarını görmeyip onları toplumun dışına itmesini çoğu bakımdan doğru bulmaz. Hull'a göre başarısız öğrenciler, sorunlu öğrencilerdir. Herkesin eğitilebileceğini savunan çağdaş eğitim görüşü, bu tür öğrencilerle yeterince ilgilenilmesi gerektiğini gösterir. Onları başarısızlığa iten nedenler ortadan kaldırıldığında, hem başarı sağlanabilir, hem de başarısızlıktan kaynaklanan işdışı davranışlar önlenebilir. (Başar,2000,s,116) Mesela, öyle çocuklar vardır ki "… İnce, oynak bir zekaya malik… Hali vakti yerinde bir ailenin sevilmiş çocukları olsalardı buluşlarıyla, zarafetleriyle pırıl pırıl parlayacaklardır." (Acımak,s,19) Ama Zehra bunları hiç dikkate almaz. Öğrencilere daha fazla zaman ayırmaz ve onlarla ilgilenmez. Onların başarılı olacaklarına inanmaz. Öğrencilerin problemlerini tespit edip onları çözüme ulaştırmak yerine onları okuldan uzaklaştırmayı daha doğru bulur. Onun gözünü mükemmellik hastalığı kör etmiştir denilebilir.

Maarif müdürünün "Hakikaten düşkün, ruhen malul olanlara, dejenerelere, biraz başka türlü muamele edilmesini anlarım. Fakat bu arada yanlış anlaşılmışların yahut iyi anlaşılmamışların da yanmasından çok korkarım." (Acımak,ss,24,25) ifadesinden Reşat Nuri Güntekin, Zehra'nın şahsında tek tip insan özlemi içerisinde olan, eğitim tarzlarını bu esas üzerine oturtmuş öğretmenleri de tenkit etmektedir. Eğitim, bireysel farklılıklardan yola çıkarak bireylerde kalıcı, izli davranış değişiklikleri oluşturmayı amaçladığına göre her öğrenciyi aynı kalıp içerisine sokmaya çalışmanın eğitimle uzaktan yakından ilgisinin olmadığına bu sayede Reşat Nuri Güntekin'in dikkat çekmeyi amaç edindiği söylenebilir.

5.1.4. Öğretmenler Arası İlişkiler Açısından Öğretmen Tipleri

Acımak romanında Zehra, Kan Davası'nda Ömer ve Yeşil Gece'de Ali Şahin'in Feride kadar öğretmenlerle ilişkisi bulunmaz. Ama Feride, hem öğretmenlik yaptığı yerlerin çeşitliliği hem de görev yaptığı okulların eğitim tarzı sebebiyle birçok öğretmenle ilişki kurmak zorunda kalır. Bunun için bu bölümde ağırlık Feride ve onun diğer öğretmenlerle olan

ilişkilerinden doğan davranışlar üzerinde olacaktır. Feride'nin ilişki kurduğu öğretmenlerin olaylar karşısındaki tavırları bu öğretmenlerin kişiliklerini belirlemede yol gösterici olabilir. Çalıkuşu'nda belli başlı öğretmenler arası ilişkilerden doğan öğretmen tipleri şu şekildedir.

5.1.4.1. Kıskanç ve iftiracı olanlar

Çalıkuşu romanında Feride iki kıskançlık vakasıyla karşı karşıya kalır. Feride, B… vilayetinde bir okula coğrafya ve resim öğretmeni olarak atanır. Ama arada onu kötü bir sürpriz beklemektedir. Aynı kadroya başka biri daha atanmıştır. Bu Huriye Hanım'dır. Huriye Hanım, son derece şirret bir öğretmendir. Fakat Müdire Hanım'ın gözünde Huriye Hanım "Kendi halinde iyi bir kadıncağız… Oranın havasıyla imtizaç edememiş; burasını istemiş." (Çalıkuşu,s,145) Bürokrasinin ağına takılmış ve bu yüzden zor duruma düşmüş bir kadındır. Feride'nin gözünde ise Huriye Hanım "… Kırk beş yaşlarında, kara yüzlü, hırçın tavırlı, ufak tefek bir kadındır." (Çalıkuşu,s,146) Feride'nin oraya tayin olduğunu haber alınca "Eyvahlar olsun a dostlar! Bu da mı başıma geldi?" (Çalıkuşu,s,146) diyerek bayılma numarası yapar. Feride, iyi niyetle halini sorunca ona sokaktaki bir insanın bile ağza alamayacağı derecede ağır sözler sarf eder. " Nezaret'te kim bilir, kaç kişiye…" diyerek hakaretlerini Feride'nin namusuna dil uzatmaya kadar vardırır. Müdire Hanım ile birlikte diğer öğretmenlerin de Huriye Hanım'a hak vermelerine bir anlam veremez. Feride, bu durum karşısında afallar. Onu asıl şaşırtan ise bu kişilerin öğretmenlik yapması ve bu sözlerin mektepte söylenmesi ve söyleyenin öğretmen olmasıdır.

Feride, Kuşadası'nda bir mektebe tayin edilir. Mektep Müdiresi üç ay aralıklarla iki oğlunu kaybetmiştir. Feride'ye içi ısınır ve "Gençsin, malumatlı görünüyorsun mektebi sana bırakıyorum. Bildiğin gibi idare et." (Çalıkuşu,s,397)diyerek mektebi ona bırakır. Ama bu durum diğer yaşlı iki muallimenin hoşuna gitmez. Daha sonra bu muallimeler, Feride'nin daha önce Zeyniler köyünde görev yaparken karşılaştığı babacan tavırlı, kendini fakir ve düşkünlere yardım etmeye adamış ama ağzı biraz bozuk olan doktor Hayrullah Bey'den öğrendiğimiz kadarıyla Feride ile Hayrullah Bey arasında var olmayan bir aşk yalanı uydururlar. Bu uydurma aşk masalı kaymakamın ve Maarif Encümeni'nin kulağına bile gitmiştir. "Feride, Ben senin aşığınmışım… Vilayet Maarif Müdürlüğü'nce tercüme-i halini tetkik etmişler, birçok karanlık noktalar varmış… En masum hareketin, aleyhine bir delil olarak tefsir edilmiş. Beni mektebe davet etmen, küçüğümüz ölürken takatsiz başını bir lahza omzuma dayaman, sonra sen hasta yatarken yatağının yanında geçirdiğim saatler birer cinayetmiş! Yüzsüzlüğü o derece ileri vardırmışız ki bir memleketin örf, âdeti, ırz ve iffetiyle alay etmişiz. Etrafımızdaki insanları hiçe saymışız. Herkese seni hasta diye ilan ederken tarlalarda kol kola düvene binmişiz. Vazifenle meşgul olacağın yerde, bahçemde at

koşturmuşsun, bunlar da kâfi gelmemiş şehir haricinde çiftliklere çekilmişiz." (Çalıkuşu,ss,374,375) İşte Alacakaya Çiftliği'nde Dr. Hayrullah Bey, ikisinin üzerine atılan iftirayı bu şekilde açıklar ve bunun üzerine Feride'ye istifa dilekçesini yazdırır ve onu bir müddet sonra, aralarındaki ilişki baba-kız ilişkisini geçmeyecek şekilde nikâhına alır.

Bu durum bize gösteriyor ki bugün olduğu gibi o zaman da işinin ve mesleğinin gereklerini yerine getiren kişiler, yaptıkları işlerin hakkını veremeyen ve bunu yapmak için yeterince çaba göstermeyen kişiler tarafından eleştirilmişlerdir.

5.2.1.4.2. Bürokratik hilelere başvuranlar

Reşat Nuri, romanlarında iyilik, sevgi, şefkat gibi kavramlar üzerinde sıkça durur. Ama bunun yanında rüşvet, tertip, adam kayırıcılık gibi olumsuz ve kavramlara da sıkça vurgu yapar. Fethi Naci, "Reşat Nuri'nin Romancılığı" adlı eserinde Reşat Nuri'nin toplumsal olaylara özellikle de bürokrasinin toplum anlayışına karşı duyarsız kalamadığını belirttikten sonra şöyle der: "Reşat Nuri, bir yandan halkın değerlerine sahip çıkarken, bir yandan da, başta bürokrasi olmak üzere, toplumda aksayan, yolunda gitmeyen her şeyi kıyasıya eleştirmiştir." (Naci,2003,s,12) Reşat Nuri'nin Çalıkuşu romanını yazmasındaki amaçlarından birinin toplumun aksayan yönlerini eleştirmek olduğu söylenebilir. Çünkü Çalıkuşu romanını oluşturan konuların toplumsal gerçeklik, devrin eğitim anlayışının yanı sıra bürokrasinin eleştirilmesi gösterilebilir.

Feride, B…' de boş durumdaki Resim ve Coğrafya Öğretmenliğine tayin edildiği zaman oraya atanan bir diğer öğretmen de Huriye Hanım'dır. Huriye Hanım Feride'ye karşı türlü iftiralar ettikten sonra Maarif müdürü ve okul müdiresinin de karıştığı bir tertiple, Feride'yi "Havası, suyu güzel, menazır-ı tabiyesi ferahfeza, ahalisi haluk ve müstakim, cennet gibi bir yer." (Çalıkuşu,s,60) olan Zeyniler nahiyesine göndermeye çalışır. Aslında Zeyniler, Feride'nin o zamana kadar hayal dahi edemediği kadar yoksulluk ve sefaletin hüküm sürdüğü bir yerdir. Maarif Müdürü, böyle söyleyince Feride'nin aklına "Hava güzel, manzara güzel, yiyecek içecek ve ahalisi iyi, şöyle böyle İsviçre köyleri gibi…" (Çalıkuşu,s,161) olan bir köy gelir. Ama Feride'nin kurduğu hayaller Zeyniler köyünü görünce yıkılır.

Bu oyundan sonra Feride'ye yine Huriye Hanım'ın başrolde olduğu bir oyun tertiplenir. Feride, kendini bir anda kurgulanmış bir oyun sahnesinin içinde bulur. Etraftan "Yazıktır zavallıya, ağlatma fukarayı küçükhanım!" (Çalıkuşu,s,162) şeklinde sözler işitilmeye başlanır. Huriye Hanım, adeta bir mazlum gibidir. Feride, bu sahnenin dışına çıkmak ister ve Huriye Hanım'a hitaben" Peki peki nasıl isterseniz öyle olsun. Fakat, Allah aşkına yakamı bırakınız…" (Çalıkuşu,s,163 der ve Maarif Müdürü'nün odasına döner ve Feride'ye karşı kurulan bürokrasinin kirli çarkı işlemeye başlar. "Biraz sonra bana Merkez

Rüştiyesi'ndeki derslerinden kendi arzumla istifa ettiğime ve Zeyniler Mektebi muallimliğine talip olduğuma dair bir kağıt imzalattılar. Bir saate kalmadan bütün muamele bitmiş, o yerinden kımıldamaya üşenen Maarif Müdürü araba ile valinin konağına giderek emrimi imzalatmıştı. Bazen aylar ayı masadan masaya süren muameleler istedikleri zaman öyle kolay çıkıyor ki…" (Çalıkuşu,s,163) Görüldüğü gibi istendiği zaman yerinden kıpırdanmaya üşenen hantal bürokrasi Feride'nin tayinin için kendisinden beklenmeyecek kadar hızlı hareket etmiştir.

Aslında Maarif Nezareti Feride'nin görev yapmakta olduğu B…' deki Darülmuallimat'ta kalmasını uygun görmüştür. Hatta Maarif Müdürü'nün Huriye Hanım lehine yazdığı tezkereye rağmen. Ama oyun planlanmıştır. Maarif Müdürü, Rüştiye Müdiresi ve Huriye Hanım'ın Rumeli'den hemşehrisi olan Muhasebe Müdürü geç vakit bir toplantı yaparak Huriye Hanım'ı Feride'nin yerine getirmek için bir plan kurarlar ve amaçlarına ulaşırlar.

Ama Feride, sahip olduğu idealist düşüncelerden dolayı biraz Kâmran'a duyduğu nefret biraz da bir köşede unutulup gitmek için her şeye rağmen "Zeyniler'de mesut olmasını bilecektir." (Çalıkuşu,s,164)

5.1.4.3. Takdir edici olanlar

Çalıkuşu romanının kahramanı Feride, Çanakkale'de hafifmeşrep bir öğretmen olan Neriman ve nişanlısı ile babasından kalma mirasıyla genç kızların ve dul kadınların hayallerini söndüren Binbaşı Burhanettin Bey'in kendine oynadıkları oyunun kötü hatırasını unutmak için biraz da Okul müdiresinin etkisiyle Kuşadası'na tayin olur. Feride, Kuşadası'na gelince, Onu, "Elli yaşlarında kadar, hasta, bitkin bir kadın…" (Çalıkuşu,s,337)olan başmuallime karşılar. Ona mektebi teslim eder. Feride, çalışır, didinir ve sonunda mektebi güzel bir şekle sokar. Başmuallime bir gün Feride'ye bütün bu yaptıkları için teşekkür amacıyla şu konuşmayı yapar: "Feride Hanım kızım, sana ne kadar teşekkür etsem az, vaat ettiğinden on kat ziyade çalıştın. Bir ay içinde gerek mektep, gerekse çocuklarımız çiçek gibi oldu. Allah senden razı olsun. Arkadaşlarından en minimini çocuklara varıncaya kadar herkes seni seviyor. Ben bile vakit vakit derdimi, yüreğimin acısını unutuyorum, sen gülerken gülmeye başlıyorum." (Çalıkuşu,Ss,337,338) Zaten Feride'nin isteği de budur. O, başkalarının mutluluğu için çalışmak yalnızca çalışmak ister. Böylece kendi acısını da dindirebilecektir.

Görüldüğü gibi Feride, gittiği yerlerde tam bir vazife aşkıyla hareket eder. Bu sebepte de başkalarının mutluluğuna da vesile olur. Zaten bu Feride'den beklenen davranıştır. Çünkü yazar ona bu özellikleri yükleyerek harcı idealizm olan, Cumhuriyet döneminin çalışkan,

ilkeleri ve prensiplerine bağlı aydınlatıcı öğretmenini yavaş yavaş oluşturur. Aynı zamanda bu yaşlı muallimenin de kendi acısını unutarak Feride'nin yaptıklarına bakıp mutlu olması, eserin duygu tonunu yükselten bir unsurdur. Zaten Fethi Naci de Reşat Nuri'nin Romancılığı adlı eserinde Çalıkuşu'nun çok okunmasının sebeplerinden birinin de bol bol duygu sömürüsü yapılmasına ve sayfalar arasına doldurduğu göz yaşartıcı küçük ayrıntılara borçlu olduğunu söyler. (Naci,2003,s,68) Buradan Reşat Nuri'nin fikirlerinin geniş kesimlere yayılmasını sağlamak için romana edebilik kazandıran roman kurgusunu ikinci plana attığı çıkarılabilir.

5.1.4.4. Doğruluk yanlısı olanlar

Huriye Hanım, aynı kadroya atanmaları gibi bir bürokrasi yanlışlığından dolayı Feride'ye namusuna kadar varan, sokaktaki bir insanın bile ağza alamayacağı kadar ağır sözler sarf edince, diğer öğretmenlerin çoğu Huriye Hanım lehinde bir davranış sergilerler, Hatta bunların içinde Merkez Rüştiyesi Müdiresi de vardır. Huriye Hanım'ın bu sözleri karşısında "Birdenbire ortadaki masaya bir yumruk indi, bardaklar sürahiler şangır şangır öttü. Bunu yapan, biraz evvel benimle beraber gülen keskin kara gözlü genç kadındı. O, şimdi canavar gibi bir şey olmuştu. Yükseldikçe güzelleşen hırçın bir sesle haykırıyordu." (Çalıkuşu,s,147) Feride'nin daha sonra öğrendiği kadarıyla savcının karısı olan bu genç hanımın müdireye ve diğer muallimlere söylediği sözler, idare memur ilişkisinin olması gerektiği yön konusunda bize bir fikir verebilir." Müdire Hanım, bu nasıl müdirelik? Bu kadının, bir muallimenin namusuna dil uzatmasına nasıl müsaade ediyorsunuz? Nerdeyiz? Bir kelime daha söylemesine müsaade ederseniz onu değil sizi mahkemelerde süründürürüm… Aferin size arkadaşlar çok beğendim doğrusu. Mektep içinde bir meslektaşın tahkir edilmesini böyle sırıta sırıta dinliyorsunuz ha?" Çalıkuşu,s,147) diyerek meslektaşlarının tarafgirliklerini eleştirir.

5.1.5. Eğitimde Kullandıkları Yöntemler Açısından Öğretmen Tipleri

Eğitim öğretim sürecinde öğretmenin istendik davranışları öğrencilerine kazandırabilmesi için dersin amacına uygun yöntem ve teknikleri uygulaması gerekir. Cumhuriyet'ten önceki Osmanlı eğitim sisteminde en sık kullanılan öğretim yöntemi takrirdir. Çünkü devletin yüzyıllardır eğitim kurumu olarak hizmet veren medreselerde ve bu medreselerin etkisiyle birçok halk mektebinde uzun yıllar kullanılan tek yöntem bu olmuştur. Bu yöntemin kusurları arasında öğretmen merkezli olması ve öğrenciyi pasif bir öğrenme sürecine sokması sayılabilir.

Meşrutiyet döneminin önemli fikir adamlarından Abdullah Cevdet'in tanıklığı dönemin okul ve mekteplerinin durumunu göstermesi bakımından önem taşır. Bu okullardan birini gezen yazar, önce abdesthane kokusuyla, sonra kırk kadar öğrencinin olduğu küçücük odalarla karşılaşır. Oda da sıralar vardır ama çocuklar oturmamaktadır. Yerde mangal, sefer tasları, çuvallar ve duvarda falaka vardır. (Akyüz,1994,s,232)

Cumhuriyet döneminde ise yetişen nitelikli öğretmenlere bağlı olarak okullarımızın fiziki ve eğitim durumunda kısmen yeni ve olumlu değişiklikler görülebilir.

5.1.5.1. Geleneksel eğitim tarzını benimseyenler

Bu bölümde eğitimin bireyde istendik davranışlar kazandırma amacından hareketle öğretmen tipleri, 1.Sınıf yönetimi ve sınıfın fiziksel düzenini sağlama yönünden 2. Öğretme-öğrenme sürecinde kullandıkları yöntemler açısından incelenecektir. Feride'nin öğretim yöntemleri ve sınıf yönetimi ile ilgili davranışlarının yeni diye nitelenmesi eğitimcilerin görüşleri ve onun tam karşıtı eğitim öğretim yöntemlerini benimseyen Hatice Hanım'a göre nitelendirilmiştir.

5.1.5.1.1. Sınıf yönetimi ve sınıfın fiziksel düzenini sağlama yönünden

Dersin amacına ulaşması için iyi düzenlenmiş bir sınıf ortamının önemi büyüktür. Bu da ancak iyi bir sınıf yönetimiyle mümkün olabilir"Sınıf yönetimi, öğrencilerin etkili bir davranış örüntüsü kazanmaları yanında, davranışlarını anlama ve yönlendirme yollarını geliştirmelerine de yardımcı olmalıdır. Etkili sınıf yönetiminin koşullarından biri de sınıfın fiziksel ve düşünsel yapılarıyla ilgili ön düzenlemelerdir. Sınıf düzeni, okul ikliminin de belirleyici değişkenlerindendir."(Başar,2000,s,17) Uygun bir şekilde düzenlenmiş sınıf ortamının başarıyı arttıran bir faktör olduğuna da eğitimciler tarafından sıkça değinilmiştir.

Çalıkuşu romanının kahramanı Feride'yi, Zeyniler'e geldiğinde muhtarın köye uygun dindar öğretmen tipi olarak tanıttığı "… İri yapılı, kocaman yüzlü, biraz kamburu çıkmış, yetişmiş bir ihtiyar…" .(Çalıkuşu,s,173) olan Hatice Hanım karşılar. Hatice Hanım'ın ilerleyen yaşına rağmen inanılmayacak kadar taze dişleri ve gözleri vardır. Muhtarın dediği

gibi “Hatice Hanım çok Müslüman bir kadındır. Köyün ölüsüne dirisine o yetişir. Mevlitleri o okur, gelinlerin yüzünü o yazar, ölüm halindeki hastaların ağzına son zemzem damlasını o akıtır, kadın cenazelerini o, yıkayıp kefenler.” (Çalıkuşu,ss,172,173)

Görüldüğü gibi burada Hatice Hanım’ın eğitimci yönünden hiç bahsedilmez. O hayatını inancına göre yaşayan ve şekillendiren bir insandır. Dolayısıyla onun bu yaşayışının ve anlayışının okula da yansıması beklenir. Bu mazbut hanım, öğrencilerine bir şeyler öğretirken tamamen medreselerde kullanılan tedris usulüne göre hareket etmektedir. Okulda kullanılmayan okul sıralarını Feride görünce ona söylediği şu sözler bunu açıkça göstermektedir.” Çocuklar, böyle yerde oturmaya alışmışlardır. Minare gibi bir şeyin üstünde adamın zihnine ders girer mi?” (Çalıkuşu,s,181) Okulda çocuklar yerde bir halka oluşturarak derslerine öyle çalışmaktadır. Hatice Hanım, sınıfın fiziki yapısıyla ilgili hiçbir düzenleme yapmaz. Dolayısıyla öğrenme ortamını olumlu bir şekle sokamadığı görülebilir. Fry’ın belirttiği gibi “İyi bir sınıf düzeninin öğrenciyi güdülediği, öğrenmeyi artırdığı, öğrenilenlerin hatırlanmasına yardım ettiği” (Başar,2000,s,28)düşünülürse sınıf yöneticisi olarak Hatice Hanım’ın üzerine düşen görevi yerine getirmediği söylenebilir.

Aynı şekilde Feride, sınıfa girince Feride’nin dikkatini başka bir şey daha çeker. Öğrenciler, derslerine yüksek sesle çalışmaktadırlar. Bu durum dayanılmaz bir uğultuya neden olmaktadır. Hatice Hanım’a “-Her zaman böyle bağıra çağıra mı çalışırlar? Buna dayanılır mı? Diye sordum. O biraz hayretle yüzüme baktı.

— Elbette kızım! Mektep bu, keser vurmadan ağaç yontulur mu? Ne kadar ses çıkarırlarsa, ders o kadar zihinlerinde yer eder, diye cevap verdi.” (Çalıkuşu,s,183)

Gürültünün öğretme öğrenme ortamını olumsuz yönde etkileyen, öğrencilerin dikkatini dağıtan ve dolayısıyla başarının düşmesine sebep olan olumsuz etkileri vardır. Öğretmen gürültüyü ortadan kaldırmak için uygun davranışlar göstermelidir. Hatice Hanım ise bu davranışın tam zıddı bir anlayışla hareket eder. Feride’nin böyle bir ortamın sağlıklı bir öğrenme için uygun olmadığı konusundaki uyarılarına rağmen hala yanlış yapmakta ısrar etmesi ise daha yanlış bir tutumdur.

Görüldüğü gibi Hatice Hanım, ders işleme usulleri ve sınıf ortamını düzenleme ile ilgili olarak kulaktan dolma bir takım bilgilere sahiptir ve ders esnasında bunları uygular. Beklenen davranış öğrenme ortamının daha etkili bir öğretim süreci için düzenlenmesi ve olumsuzlukların giderilmesidir.

5.1.5.1.2. Öğretme-öğrenme sürecinde kullandıkları yöntemler yönünden

Eğitimde ödül ve cezanın en eski devirlerden beri kullanıldığı bilinmektedir. Ödül ve ceza kavramlarının anlamını bilmek romanlarda öğretmenlerin bu yönde sergilediği

davranışları sınıflandırmak açısından önem taşıyabilir. Öğrencinin düzenli bir şekilde eğitim süreci içinde yeterli değerleri ve özellikleri kazanmasında onları ileriye dönük olarak teşvik etmenin ifade şekillerinden birisi ödül ve cezadır. "Ödül; istendik davranışları pekiştirme, tekrarını sağlama yerini sağlamlaştırma iken, ceza; istenmeyen davranışları ve tutumları ortadan kaldırma ile buna zemin hazırlayan nedenleri yeniden analiz etmedir." Cezanın bile bazen davranış değiştirme amacıyla eğitimde kullanıldığı görülmektedir. Ama Kounin'e göre "Öğrencilere kaba davranmak bile duygusal sarsıntı yarattığı için…" (Başar,2000,s,139) cezanın da miktarı iyi ayarlanmalıdır.

Feride, Zeyniler Köyü'ne geldiğinde Hatice Hanım, onu gezdirerek mektebi ona tanıtır. Ama Feride'nin dikkatini bir yer çeker. Burası "Dershanenin bahçe tarafındaki duvarın dibinde ahir zamandan kalma bir hayvan yemliği, kaldırmaya lüzum görmemişler, üstüne bir tahta kapak çakarak bir dolap haline…" (Çalıkuşu,s,180) getirilmiş olan bir yerdir. Bu yerin, öğrencilerin getirdikleri azıkları koymanın yanında öğrencilerin kitaplarını ve yakacak olarak kırlardan getirdikleri çalı çırpının saklanması için bir depo olmak gibi görevi de vardır. Ama bu dolabın diğer bir vazifesi de kırsal kesimlerde cezanın fiziksel ve ruhsal olarak bireyi toplumdan soyutladığını göstermesidir. "Hatice Hanım bu dolabın başka bir vazifesi olduğunu da söyledi. Öteden beri dayakla uslanmayan yaramazları bunun içine hapsederek adam edermiş. Muhtarın Vehbi ismindeki küçük oğlu varmış ki, hemen bütün zamanını bu sandığın içinde geçirirmiş. Bu çocuk, bir yaramazlık yaptığı zaman kendiliğinden dolaba girer, tabuttaki cenaze gibi sırtüstü yatar ve yine kendi eliyle kapağı kaparmış." (Çalıkuşu,s,180)Bu tür bir cezanın öğrencinin psikolojisinde tamiri mümkün olmayan bozukluklara sebep olabileceği açıktır. Hatice Hanım'ın söylediği sözlerde göze çarpan bir diğer cezalandırma yöntemi ise dayaktır. Dayağın sanki insanları yola getirici bir vasfı varmış gibi, "adam etmek" ifadesi kullanılmıştır. Rich ve Cangelosi'ye göre "Okulda fiziksel cezanın yeri olmamalıdır. Çünkü çok olumsuz sonuçlarının yanında, geçici bir uyum sağlama dışında yararı yoktur. O uyum da ceza korkusu kalkınca daha çoğalan bir uyumsuzluğa dönüşür. Fiziksel ceza, yasalara ve insan onuruna da aykırıdır, uzun dönemli etkileri yıkıcıdır. İnsanı saldırgan yapar. Kişi ilk fırsatta o cezayı başkasına yansıtır. Fiziksel ceza uygulayıcılarının, çocukluklarında bu tür ceza görmüş olanlar olduğu belirtilmektedir. Bu tür ceza, hem fiziksel, hem ruhsal sakatlıklara neden olabilmektedir." (Başar,2000,s,143) Görüldüğü gibi fiziksel ceza geçici olarak düzeni sağlar ama öğrenci üzerinde son derece olumsuz etkileri vardır. Öğrencinin uzun dönemde bütün yaşantısını olumsuz bir yönde etkileyebilir.

Vehbi'nin yaramazlık yaptığı zaman sürekli bu şekilde cezalandırılması ama babasının bu durumdan rahatsızlık duymaması ve aynı zamanda Hatice Hanım'a hak verir gibi

konuşması okul-veli ilişkisinde, velilerin takındığı "eti senin kemiği benim" tavrının da bu dönemde yaygın olduğunu göstermesi bakımından önemli sayılabilir. Hatice Hanım, küçük Vehbi'yi yaramazlıklarından dolayı cezalandırdığını Vehbi'nin babasına söyleyince " Muhtar, memnun oluyor. Aferin sana Hatice Hanım. İyi ki aklıma getirdin. Bizim evde bir dolap var. İnşallah, hınzırı yaramazlık ettiği zaman ben de onun içine kapatayım diyor." (Çalıkuşu,s,180) Görüldüğü gibi muhtarın Hatice Hanım'ın öğrencileri cezalandırırken yaptığı gibi bir davranışı benimseme eğilimine girmesi öğretmenlerin veliler için örnek teşkil ettiğini gösteren bir örnektir. Gerçekte öğretmen Clark and Peterson'a göre " Hiçbir durumda öfkelenmemeye çalışmalı, olumsuz duygularını bastırabilmelidir. Yoksa bu duygular diğerlerini de etkiler." (Başar,2000,s,64)

Feride'nin Hatice Hanım'ın kullandığı bu terbiye usulü hakkında söylediği sözlerde Reşat Nuri'nin inceden inceye yaptığı bir eğitim anlayışı tenkidinin izlerini görebiliriz. "Güzel terbiye usulü!" (Çalıkuşu,s,180)

Feride, Zeyniler dönüşü Maarif Müdürlüğü'nde eski okul arkadaşı Kristiyan'la karşılaşır. Kristiyan'ın kocası Misyö Piyer For'un söylediği şu sözler yabancı bir entelektüelin Cumhuriyet aydınlanmasında yeni ve genç Türkiye'nin ayağa kalkmasında bilinçli ve fedakâr kız öğretmenlerin oynadığı rolün değerini göstermesi bakımından önemli sayılabilir. "İstanbul'da iyi garp terbiyesi görmüş bir yeni genç kız nesli vardı. Bunlar Loti'nin dezanşante'leri gibi faydasız spleen'lerle kendilerini harap eden nesilden bambaşka bir nesle mensupturlar. Onlar, aksiyonu boş hayale tercih ediyorlar ve İstanbul'daki refah ve saadetlerini bırakarak kendi istekleriyle Anadolu'yu uyandırmaya geliyorlar. Ne güzel, ne ulvi bir feragat numunesi ve benim için ne bulunmaz bir makale mevzuu. Türklerin uyanışından bahsederken müsaadenizle sizin adınızı da zikredeceğim matmazel Feride Çalıkuşu." (Çalıuşu,s,224) Bu sözler batı hayranı entel ve züppe bir tip olan Maarif Müdürü'nün Feride'ye karşı olan tavrını değiştirmesine sebep olur ve Feride'yi Çadırlı'daki köy mektebine vermekten vazgeçer ve onu B… Darülmuallimatı'nda derse başlatır. Ayrıca bu sözler aslında Feride'nin tüm eğitim serüveninin amacını ve eğitim sistemi içerisindeki yeni duruşunu açıklayabilir.

Feride'nin de ilgisini çeken ve hoşuna giden B… 'deki Darülmuallimatın müdürü Recep Efendi'dir. Birol Emil'e göre "Okulun asıl ilgi çekici, tavrı, edası, konuşmasıyla gerçekten orijinal tipi…" (Emil,1984,s,121) dir. Recep Efendi'nin, Feride'yi ilk dersinde talebelerine tanıtırken yaptığı şu konuşma onun aynı zamanda eğitimde ceza konusunda sahip olduğu zihniyeti göstermesi bakımından önemli sayılabilir. Recep Efendi "O ne ya? O ne ya? O ne ya? Size, az yüz verdiler mi astarını da istersiniz. Bu kadın kısmına yüz vermeye gelmez

ya, tövbe olsun berbat ederim. Kapayın çabuk ağızlarınızı. Pişmiş kelleler gibi ne sırıtıp duruyorsunuz, diye bağırdı… Ara sıra gülüşmeler arttıkça Recep Efendi, kürsüyü yumrukluyor: "Ne sırıtıyorsunuz? Kalpatanı getiririm ha!" (Çalıkuşu,s,250) diyerek onları tehdit etmektedir. McCafferty'e göre " Yetkeci ve cezalandırıcı düzen, hoşnutsuzluğu ve kaygıyı artırır, öğretmen-öğrenci İlişkisini olumsuzlaştırır ." Benzer bir şekilde Otoriter öğretmen öğrenciyi korkutur. Öğretmenin onları arkadaşları önünde sıkıntıya sokabileceğini düşünmeleri öğrencilerde kaygı yaratır. (Başar,2000,s,69) Recep Bey, bu şekilde davrandığından dolayı istediği davranış değişmesini yani öğrencilerin sessiz olmasını sağlayamaz. Sınıfta gülüşmeler devam etmiş, öğrencilerde bir korku oluşmuş ve bu da yanında kaygıyı getirmiştir. Aynı şekilde Recep Efendi'nin kürsüyü yumruklaması da öğrenci psikolojinden habersiz olduğunu gözler önüne serer.

5.1.5.2. Yenilikçi ve değişim yanlısı olanlar

Feride, Zeyniler köyündeki Vakıf Mektebi'nde ilk dersini verdiği günden itibaren eğitim ordusunun bir neferi olmuş, sınıfı, okulu, çevreyi ve hepsinden önemlisi öğrencilerini eğitimin amacına uygun bir yönde "değişime" doğru yöneltmiştir. Ama Feride aynı zamanda B…'deki Darulmuallimat'da ve Ç… Rüştiye'sinde de bu yenilikçi ve değişimci tutumunu sürdürür. Dolayısıyla bu yerlerde yaptığı değişim ve yenilikler ayrı ayrı ele alınacaktır.

5.1.5.2.1. Feride Zeyniler Köyü Vakıf Okulu'nda

Çalıkuşu romanının kahramanı Feride, Zeyniler'e gelince hayalinde yarattığı okulla, vakıf mektebi arasında hiçbir benzerlik görememekten kaynaklanan bir hayal kırıklığına uğrar. Ama aklına gelen Sör Alexi'nin şu sözleri onu bir nebze teselli eder. "Kızlarım, ümitsiz hastalıkların, mukadder felaketlerin son bir ilacı vardır: tahammül ve tevekkül." (Çalıuşu,s,178) Zaten bu sözler Feride'nin düştüğü zor durumlarda ona manevi bir kuvvet veren ve motive edici özelliklere sahip sözlerdir.

5.1.5.2.1.1.Öğretmenin örnek olması

Feride, Zeyniler Köyü'nü biraz tanıdıktan sonra değişime başlar ve bu değişimde ilk aşama kendisidir. Kılık kıyafet inkılâbı gerçekleşmeden önce Feride, bu inkılâbı kendisinde gerçekleştirir. Feride, giyimin ilk karşılaşmada insanlar üzerindeki etkisinden haberdardır. Ayrıca Grubaugh ve Houston'a göre "Diğer özellikleri kadar olmasa bile, öğretmenin görünüşünün öğrenciler üzerinde etkili olduğu söylenebilir. İyi giyim, öğrencileri daha sıkı ve uzun çalışmaya itebilmektedir Elbette iyi giyim, ortama ve yapılacak etkinliklere göre farklılaşır. Kirli, bakımsız, özensiz bir giyim, öğrenciyi güdüleyemez." (Başar,2000,s,64)

Öğretmenin model olması, davranışta olduğu kadar görünüşte de önemli görülmektedir. İnsanlar hakkında ilk yargımız, dış görünüşlerinden de kaynaklanır.

Yalnız o dönemde bütün bayan öğretmenlerin resmi giysisinin çarşaf olduğu düşünülürse Feride'nin bu hareketinin sebebi olarak taşra bölgelerinin denetimden uzak olması gösterilebilir. Çünkü Feride, Ç… Rüştiyesi'nde yine çarşaflı olarak karşımıza çıkar. "Ben mektep hocası olduktan sonra, kendime bir kıyafet düşünmüştüm. Fikrime göre bir hoca vazife başında başka kadınlar gibi giyinemezdi.

İcadım çok sadeydi. Diz kapaklarıma kadar siyah parlak satenden bir gömlek, belde kayış bir kemer, kemerin altında mendil ve not defteri için iki küçük cep.

Yalnız bu siyahlıkları biraz açmak için beyaz ketenden geniş bir yaka. Ben uzun saçı hiç sevmem, fakat hoca olduktan sonra başımı böyle bırakamazdım. Bir aydan beri, saçlarımı uzatmaya başladığım halde, henüz omuzlarıma inmemişlerdi." (Çalıkuşu,s,185)Feride daha sonra saçlarını da uygun bir şekilde tarayarak öğrencilerinin karşısına öyle çıkar. Feride'nin burada başının açık olması dikkat çekicidir.

5.1.5.2.1.2.Sınıfın fiziki düzenini sağlamak

Becher ve Doyle'a göre "fiziksel ortama ilişkin her değişken, eğitime destek veya engel olur. Yalnızca ortamda var olanlar değil, bunların düzenlenişi, görünüşü (estetiği) de eğitsel açıdan etkileyicidir. Öğrenci tutum ve davranışının önemli bir etkeninin sınıf düzenlemeleri olduğu, bunun az da olsa başarı ve sözel etkileşimi etkilediği belirlenmiştir. Bu etki, eğitimi etkileyen diğer değişkenler üzerindeki katkılarıyla daha da çoğalır." (Başar,2000,s,28) Görüldüğü gibi sınıftaki her nesne öğretimi etkilemektedir. Aynı zamanda bu nesnelerin yerleştirilme biçiminin de öğrenilenlerin kalıcılığına etki ettiği düşünülebilir.

Barker da "Sınıftaki sıra, masa, dolap, uzaklık, öğrenci gibi fiziksel engellerin, öğretmen-öğrenci arasında psikolojik engel de oluşturduğunu ve iletişim ve etkileşimi değiştirdiğini belirtmiştir." (Başar,2000,s,28)

Feride daha etkili bir eğitim için okulu bir düzene sokmaya kararlıdır. Hemen ertesi gün bu değişime başlar."- Bugün sen bildiğin gibi okut, Hatice Hanım. Ben sınıfı nizama sokmadan derse başlamayacağım…" (Çalıkuşu,s,184) Burada Feride'nin oluşturmaya çalıştığı düzen sınıf sıralarını dizmek ve derse öyle başlamaktır. Ayrıca " Sınıf, ustaca düzenlenmiş bir çevre olmalıdır. Çünkü davranışı değiştirmenin çok etkili bir yolu, çevreyi değiştirmektir." (Başar,2000,s,32) Feride, bu anlayışla sınıfı temiz bir ortam haline getirmek ve sınıfın fiziki düzenini sağlamak için yola koyulur. "Yerleri temizledikten sonra, sıraları dizerek bir sınıf haline getirdim." (Çalıkuşu,s,182) Temizlik yaptıktan sonra bu isteğini gerçekleştirir. Feride

sınıf düzeninin öğrencinin öğrenmesine katkısını farkındadır. Vakit kaybetmeden gerekli değişiklikleri yapmaya başlar.

Gürültünün sınıf ortamını olumsuz yönde etkilediğini ve aynı zamanda öğrenci başarısızlığına sebep olduğunu bilen Feride bu olumsuz değişkeni ortadan kaldırmadan derse başlamaz. Feride, sınıfa girdiği zaman sınıfta insanı sağır edecek bir gürültüyle karşılaşır. "Bu sersem edici gürültünün önünü almak, talebelerimi sessiz çalışmaya, sınıfta verilen bir dersi hep birden dinlemeye alıştırmak için iki hafta uğraştım." (Çalıkuşu,ss,186,187) Öğrenciler daha önce ellerini kulaklarına tıkayarak bağıra çağıra ders çalışmaktadır. Bu değişiklik ilk olumlu meyvesini verir ve Hatice Hanım Feride'ye teşekkür eder. Görüldüğü gibi Feride, gürültülü bir ortamda dersin amacına ulaşamayacağını ve öğrenmenin olumsuz etkileneceğini düşünerek problemi ortadan kaldırmadan derse başlamaz.

5.1.5.2.1.3. Öğrencilere hoş kelimelerle hitap etmek

Evans'ın yaptığı öğretmenler üzerindeki öğrenci görüşleri araştırmasında " Nazik, arkadaşça, sabırlı, dürüst ve espritüel kişilik nitelikleri olanların iyi öğretmen olduklarını; alaycı, gösteriş meraklısı, baskın ve cezalandırıcı niteliklere sahip olanların kötü öğretmenler olduğu görüşlerini tespit ediyor." (Karakaya,2005,s,36) Öğrencilerin, öğretmenlerden bekledikleri özellikler ve görmek istedikleri nitelikler hep olumlu özelliklerdir. Bunun yanında öğrenciler kendilerine içten ve arkadaşça davranılmasını beklerler. Aynı şekilde Tierno'ya göre "Öğretmen, kaç yaşında olursa olsun, öğrenciyi toplumun saygın bir bireyi olarak görüp ona öyle davranmalıdır ki öğrenci sağlıklı bir kişilik geliştirebilsin, kendini yaşlılardan, üst makamdakilerden düşük değerde ve önemsiz görmesin, gelecekte de genç yaşlardan itibaren olgun bir birey olarak davranabilsin. Bunun için, sınıf içi konuşmalarda, "yerine geç", "konuşma" gibi aşağılayıcı ve emredici dil kullanmamalıdır. Öğrenciler bu tür sözlerden hoşlanmaz " (Başar,2000,s,118) Öğretmen, öğrenciye karşı kullandığı ifadelerde yapıcı olmalı ve onun geleceğin bir yetişkini olduğunu unutmamalıdır.

Feride, öğrencilerin yakınlığını ve saygısını kazanabilmek için öğrencilerine karşı oldukça nazik bir dil kullanır. " Yavrucakları kendime ısındırmak için her birine bir iki hoş kelime söylüyorum. Fakat onlara, mümkün olduğum kadar tatlı bir sesle sorduğum sualleri – insanı mahcup edecek kadar inatçı bir sükunetle- cevapsız bırakıyorlar." (Çalıkuşu,s,188) Öğrencilerin bu şekilde davranmasının sebebi olarak, Feride'nin bir yabancı oluşu ve böyle hitap tarzlarına alışık olmamaları gösterilebilir.

5.1.5.2.1.4. Sınıfta zaman yönetimi

Sınıfta zamanın tümü, eğitsel amaçlara yönelik etkinlikler için kullanılmalıdır. Bunu sağlamanın bir yolu, sınıf süreçlerinin dikkatle planlanması, zamana bağlanmasıdır. (Başar,2000,s,69) Feride'nin okulda disiplini sağlamak ve zaman kaybını önlemek için yaptığı bir düzenleme de mektebe teneffüs usulünü getirmektedir. "Çocukları yarım saatte, bir saatte bir bahçeye çıkarıyorum, eğlenceli, meraklı oyunlar öğretmeye çalışıyorum." (Çalıkuşu,s,188) Feride'nin bu davranışından öğrencilerin rahatlaması ve ders süresince dağılan dikkatlerini toplaması için gerekli olan teneffüsün önemini bildiği anlaşılabilir.

5.1.5.2.1.5. Öğrencilere yaşama sevinci aşılamaya çalışmak

Emmer'e göre "öğretmenin neşeli, mutlu, doyumlu, kendine güvenli hali güdü, tersi görüntüler olumsuz etki yaratmaktadır. Öğretmenin duygusal durumu, sınıfta rahat olup olmaması, her tür kararını etkiler. Öğrenciler disiplin açısından da yardım edici, olumlu yönelimli öğretmen isterler. Öğretmenin olumlu duygusal halini öğrenciye yansıtması, örneğin öğrenciye sempati duyması, öğrenci davranışını değiştirebilmektedir. Öğretmenin mutluluk düzeyi yüksek, olumsuz etkileme düzeyi düşük olmalıdır."(Başar,2000,s,118) Öğretmenin taşıdığı olumlu özellikler sınıfta olumlu bir öğrenme havasının oluşmasına yardımcı olur.

Feride'nin Zeyniler'deki Vakıf Mektebi'nde bulunan öğrencileri, yaşama sevinçlerini kaybetmiş zavallı biçarelerdir. Bu duruma gelmelerinde "… Hatice Hanım'ın da hayli yardımı dokunmuş. Bu kadıncağız, hocanın vazifesini, kalplerde dünya emelini söndürmek diye öğrenmiş. Her fırsatta yavrucakları ölümle yüz yüze getiriyor." (Çalıkuşu,s,188)Bu karanlık tablonun çocukların ruh hallerini olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Çünkü çocuklar öğretmenleri Feride'ye karşı bile hep yabancı durmaktadırlar.

Aynı zamanda öğrencilerinin oyunları da Hatice Hanım'ın telkinlerinin yardımıyla ölüm, ahiret, fanilik gibi kavramlar üzerine kurulmuştur. Feride, onları bu durumdan kurtarmak "… bu biçare çocukları neşelendirmek için, güldürmek için ne maskaralıklar…" (Çalıkuşu,s,188) yapmaktadır. Ama öğrencilerine yaşama sevincini aşılayabildiğini söylemek zordur.

Feride öğrencilerin ruhsal durumlarının da öğrenmeye olan olumlu katkısının farkındadır. Ayrıca yaşama sevincini kaybeden insanın gelecekten ümidini kesip karamsarlığa düşmesinin onu toplumdan soyutlayacağını bilen Feride öğrencilerine insanlarla ilişkilerinde sosyal ve yeni ilişkilere açık olma fırsatı yaratmaya çalışır.

5.1.5.2.2. Feride B…'deki Darülmuallimat'ta.

Feride'nin B…'deki kız öğretmen okulunda daha belirgin pedagojik davranışlar gösterdiği söylenebilir. Öğrencileri ile olan ilişkilerinde onlara karşı davranışları, onlara bakışı ve Feride'nin ilgi alanları etrafında şekillenen bu "yeni" davranışlara kısaca göz atalım:

5.1.5.2.2.1. Öğrencilerinden bir şey isterken nazik ifadeler kullanmak

"Disiplinin bozulmaması için öğrencilere nezaketin öneminin gösterilmesi yetecektir." (Açıkgöz,2005,s,140) görüldüğü gibi nezaket var olan disiplinin sürdürülmesini sağlamaktır. Ayrıca öğrencilere karşı güzel ifadeler kullanmak öğrenciyle olan ilişkinin niteliğini olumlu yönde etkileyecektir.

Feride B…'deki Darülmuallimat'a gittiği zaman okulun renkli siması Müdür Recep Efendi onu alır ve sınıfına götürür, öğrencileri ile tanıştırır ve Fransızca'nın önemine dair bir nutuk çeker. Birer genç kız olan öğrenciler gülüşmeye başlarlar. Müdür Recep Efendi, yarı şaka yarı ciddi onları, "dişlerini kalpatanla çekmekle" tehdit eder. Daha sonra Feride'yi öğrencileri ile baş başa bırakır. Yalnız öğrenciler gülmeye devam etmektedir. Onların bu ciddiyetsiz tutumuna Feride şöyle bir tepki verir. "Yalnız ara sıra fazla gülüyorlardı… Onun için talebelerime ayrıca bir ihtarda bulunmaya lüzum gördüm:

— Hanımlar, gülmeleriniz tebessüm derecesini geçmemeli, sizi tehdit etmek için benim elimde Müdür Efendi'nin galiba "kaplatan" dediği şey her neyse ondan yok. Fakat size kırılırım, dedim." (Çalıkuşu,s,251) Feride, Recep Efendi'nin aksine bu sorunu öğrencilerine karşı nazik bir ifade kullanarak ortadan kaldırmaya çalışır.

5.1.5.2.2. 2. Öğrencilerin oyunlarına katılmak

Olumlu bir pekiştireç türü olan sosyal pekiştireçler arasında sayılabilecek olan öğrenciler arasında yürüme, teneffüslerde öğrencilerle birlikte olma, çocuklarla birlikte yeme, öğrencilerinin grubunda oturma gibi pekiştireçler öğrencinin beceri edinme, sürdürme ve genelleştirmesini hızlandırabilir. Ama öğretmen kullandığı sosyal pekiştireçleri denetlemeli ve sonuçlarını değerlendirmelidir.(Özyürek,2000 ss,81,82)

Feride teneffüslerde öğrencileri ile vakit geçirir. Bu hareketiyle muhtemelen öğrencilerin güvenini ve samimiyetini daha çabuk kazanmak istemiş olabilir. Zaten yapı itibariyle de Feride, insanlarla çok çabuk kaynaşan, içinden kimseye karşı bir kötülük geçirmeyen bir kişiliğe sahiptir. "Teneffüste talebelerimle beraber bahçeye çıkmış, onlara yepyeni bir top oyunu öğretmek bahanesiyle biraz oynamış, eğlenmiştim. İçeriye girdiğim vakit, siyah önlüğüm ıslanmıştı." (Çalıkuşu,s,253) Aynı zamanda bu davranış onun içindeki çocuksu ruhu gözler önüne sermesi bakımından önemli görülebilir.

5.1.5.2.2. 3. Öğrencilerinin duygularına saygı göstermek

Öğretmenlerin öğrencilerinin duygu dünyalarını anlamaya çalışmaları var olan bazı problemlerin belirlenmesi ve çözümü için önem taşıyabilir. " İyi öğretmenlerin genellikle kendini öğrencileriyle özdeştiren yani öğrencilerin derdini kendi derdi, mutluluklarını kendin mutluluğu olarak kabul eden öğretmenler olduğu kabul edilir." (Başaran,1978,s,204) Öğretmenin empati yoluyla öğrencilerinin anlamaya çalışması onların duygusal gelişimlerini öğrenmesi bakımından önemlidir. "Öğrencilerin davranışlarına yön veren ikinci değişken olan duygularını anlamanın öğretmenin öğrencilerini tanımaya faydası olduğu tespit edilmiştir." (Başar,2000,s,107)

Feride, artık, birer yetişkin genç kız olan öğrencilerinin duygu ve hayallerden örülü dünyasına mümkün olduğu kadar müdahale etmez, onların duygularına saygı gösterir. Zaten bilinçli bir öğretmen öğrenci öğretmen ilişkisinde daima rehber olmalıdır. Feride de böyle yapar. Çünkü kendisi de onların tattığı bu duyguları tadalı az bir zaman olmuştur. Nöbetçi olduğu bir akşam, okulun müdür muavini Şehnaz Hanım'la okuma sınıflarını gezmektedirler. Hademe kadın, Cemile adlı öğrenciye sevgilisinden gelmiş bir mektubu verirken Şehnaz Hanım'a yakalanır. Müdür yardımcısı, mektubu genç kızın elinden adeta zorla alır. Odasına döndüklerinde onu avucunda buruşturarak, sönmeye yüz tutmuş sobasına atar.

Sonra herkes odasına çekilip yatınca, Feride bir türlü yatıp uyuyamaz. Cemile'ye verilen cezanın haksız ve de ağır olduğunu düşünür. Gecenin ortasında kalkıp, gizlice müdür muavininin odasına gider, buruşturulmuş mektubu sobadan alır ve Cemile'nin yatakhanesine gidip mektubu henüz uyumuş olan genç kızın önlüğünün cebine koyar. Feride'nin Cemile'nin şahsında bütün kız öğrencilerinin duygularına ne kadar aşina olduğunu da görürüz. Çünkü o da bir müddet evvel böyle bir olayı tecrübe etmiştir. Feride, yine başkalarının mutluluğu için uğraşmaktadır. Reşat Nuri Güntekin burada Feride'nin durumuna duygusal bir tarzda açıklık getirerek eserin duygu tonunu yükseltmiştir denilebilir. (Çalıkuşu,s,261)

5.1.5.2.3. Feride Ç… Rüştiyesi'nde

Çalıkuşu'nun Feride'si, Şeyh Yusuf Efendi ile olan ve bir dostluktan öteye geçmeyen yakınlığının öğrenilmesi üzerine B…'den Ç… Rüştiyesi'ne gönderilir. Orada da öğretmenliğinin kendisine özgü yanlarını göstermeye devam eder. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

5.1.5.2.3.1. Dönüt almak

Öğretme öğrenme sürecinde değerlendirme ve dönüt alma önemli bir yer tutar. Çünkü öğrencinin nerede, neyi, niçin yanlış yaptığını bilmesi gerekir. " Öğretmen, ara sıra öğrencilerin defterlerini, çalışmalarını toplayıp gözden geçirmeli, ortak yanlışlar üzerinde sınıfça durulmalıdır. Sınav soruları öğrencilerle birlikte, nedenleri verilerek yanıtlanmalı, gerektiğinde sınav kâğıtlarından biri birlikte değerlendirilmelidir. (Başar,2000,s,85) Dönüt vermenin daha sonra yapılacak yanlışlar için önceden önlem almak olduğu söylenebilir.

Feride, öğrencilerinin ödevlerini, defterlerini ve yazılı kâğıtlarını okuyup tek tek düzeltir. "Deminden beri yukarıda talebelerimin vazifelerini tashih ediyordum." (Çalıkuşu,s,286) Feride, öğrencilerin kâğıtlarını değerlendirir fakat romandan anlaşıldığı kadarıyla öğrencilerine nerede, niçin yanlış yaptıkları hakkında bilgi vermez.

5.1.5.2.4. Kuşadası ilköğretim okulu'nda

Feride'nin Kuşadası Mektebi'nde farklı ve olumlu bir yönünü daha görürüz. O, asıl mutluluğun başkaları için çalışmak olduğunu düşünür ve böylece idealizme bir adım daha yaklaşır. Kuşadası Mektebi'ne geldiği zaman müdire hanım onu malumatlı bulduğu için müdireliği ona bırakır. Feride de tüm gücüyle çalışmaya başlar. "Zavallı kadın, kendi kara gözleri için çalıştığımı zannediyor, minnettar oluyordu.

Çalışmak, bütün ruhuyla, kendini başkalarına vermek ne güzel şey! Çalıkuşu, tamamıyla eski Çalıkuşu oldu. Ne o Ç…'deki müphem yaşam yoğunluğu, ne İzmir'deki isyanlar hiçbiri kalmadı, bir yaz semasına musallat olmuş geçici bir bulut gibi hepsi dağıldı.

Saçlarım, birer birer ağarıncaya kadar başkalarının çocuklarına, onların saadetlerine kendimi vakfetmek artık beni korkutmuyor." (Çalıkuşu,s,338)Görüldüğü gibi Feride, artık, kendi benini bu çocuklar için feda etmekten çekinmeyecek kadar, kendi mutluluğunu başkalarının saadetinde bulmuş bir idealisttir. Feride'deki bu duygu değişimini yazar, şartlar ve olayların içinde Feride'yi pişirerek bize anlatma yolunu seçmiştir. Böylece bu değişime okuyucunun da gerçekçi bir gözle bakması sağlanmış ve bu değişime olan inanç artmıştır.

5.1.6. İnandıkları Değerler Açısından Öğretmen Tipleri

İnceleme alanımıza giren dört romanın üçünde, Kan Davası hariç, Reşat Nuri'nin öğretmenleri bir takım değerleri yüklenmiş ülkücü kişiliklerdir. Ve üstlendikleri bu değerler onların fikri ve ruhi yapılarına güç katmış ve onlar, kendileri bu amaç uğrunda çalışmaktan didinmekten geri durmamışlardır. Özellikle Ali Şahin'in kişiliğine yön veren katı bir ideolojidir. Burada ideoloji kelimesinin ne anlamda kullanıldığı önemlidir. İlk defa 1796 yılında Fransız filozofu Destuff de Tracy tarafından kullanılan ideoloji kelimesinin iki ayrı tarifi vardır. Buna göre ideoloji " Dünyaya, topluma ve insanlara karşı olan duygu, düşünüş ve davranış şekillerinin toplamıdır." (Sezal,1981,s,69) Maksist görüşün kaynaklık ettiği bir diğer görüşün ise Ali Şahin'in ideolojisine yakın olduğu görülebilir. İdeoloji "Yönetici sınıfın çıkarları, arzuları ile şekillenmiş düşünce veya fikir sistemidir." (Sezal,1981,s,69) Zaten Yeşil Gece'nin Atatük'ün direktifiyle yazılan bir eser olduğu konusunda bir fikir birliği vardır. Feride'de biraz daha insani bir şefkatle donanmış ve sevgi şefkat gibi unsurlarla taçlandırılmış bir idealizmin izlerini görmek mümkündür. Zehra'da ise daha katı ahlakçı bir tutumla saf bir idealizm birbirine geçmiş gibidir. Bunun yanında ara şahıslardan da karşımıza bir ideoloji ve düşüncenin savunucusu olarak çıkanlarda vardır. İnandıkları değerler açısından bu öğretmenler dört grupta incelenebilir.

5.1.6.1. Milliyetçiler (Dil vb. konularda)

"Yeşil Gece" romanının kahramanı Ali Şahin, özellikle dil konusunda milliyetçi bir tutumu benimser. Onun bu tutumu, temeli olmayan birtakım düşüncelerden ibaret değildir. Bu amacı ve yöntemi belli olan bir harekettir. Ali Şahin dilin milli birlik ve kimlik oluşturmadaki, büyüleyici ve sınırsız etkisini çok iyi hesap etmiştir."İki gün evvel gözünle gördün Rasim, Anadili derslerimizi programa "Türkçe" diye yazdığım için Maarif Müdürü az kaldı beni mektepten kapı dışarı ediyordu. Bu memlekete en yüksek maarif memuru dilimizin adını söyletmez "Lisan-ı Osmanî" yerine "Türkçe" dememizi bir cinayet sayarsa o memleketi idare eden hükümete milliyetperver denir mi?" (Yeşil Gece,s,68)

Ali Şahin'in amacı da bellidir. O, bütün hal ve hareketini bu amaca göre düzenler. Böylece o, sonsuz karanlık yani ölümden sonrası için kendini teselli ve teskin edecek şeyi bulur. Amacı kendi yerine kendi gibi duyan, düşünen, yazan bireyler bırakmaktır. Aynı şekilde öldükten sonra Türk bayrağının dalgalandığını görmek ona büyük bir mutluluk verecektir. "Yüz sene sonra yine bu sokakta benim dilim konuşulur, karşıdaki denizde yine benim bayrağımı taşıyan gemiler dolaşırsa kendimi daha az mahvolmuş saymaz mıyım? Evet, dilimin, duygularımın hakikat haline gelmiş olması benim için bir dereceye kadar başka insanlarda yaşamaya devam etmek sayılmaz mı?" (Yeşil Gece,s,50) İşte Ali Şahin, dil ve milli

bilinç arasındaki ilişkiye temas ederek yokluk fikrine karşı bir teselli mekanizması da geliştirmiş olur.

5.1.6.2. İnkılâpçı öğretmen tipi

Yeşil Gece'de yazarın profilini çizdiği öğretmen tipi inkılâpçı bir öğretmendir ve romanın bazı yerlerinde açık bir şekilde onun yapmaya çalıştığı zihniyet inkılâbının kesitlerini görülür. Mustafa Kemal Atatürk, inkılâpçıyı "Hakiki inkılâpçılar onlardır ki, terakki ve teceddüt inkılâbına sevk etmek istedikleri insanların ruh ve vicdanlarındaki hakiki temayüle nüfuz etmesini bilirler." şeklinde tarif eder. Şahin Bey, bir takım fikir buhranlarından geçerek kendi inkılâbını gerçekleştirir ve bir müddet sonra fikir inkılâbını gerçekleştirmek istediği Sarıova'yı uzaktan görünce "Bizim muharebe meydanı göründü" (Yeşil Gece,s,52) der.

Sarıova idadi Müdürü'ne "İhtilal propagandası yapacağım" demiyorum, der. Şahin Efendi, İdadi müdürüne bu sözleri bir maksatla söylemiş olabilir. Hareketin alt yapısı tamam oluncaya kadar fikirlerinden kimseyi kuşkuya düşürmemek. Sarıova'da yapmak istediği büyük inkılâbı tek başına gerçekleştiremeyecekti. Bunun için elbette yeni fikirli fen adamlarına, mühendislere, doktorlara, iyi tahsil görmüş memurlara, milliyetçi genç muallimlere ihtiyaç duyacaktı. Sarıova'ya gelir gelmez bu münevverleri arayıp bulmak, onları aynı maksat etrafında toplamaya çalışmak; programın başında yazılıydı. Bu gibi arkadaşların adetçe az olması da pek ehemmiyetli değildir. Ne istediğini bilen sekiz, on münevver insan; karanlık fikirlileri idare edebilirdi… İnkılâp yapmak ister adam için ihtiyatın hesabın fazlası da zararlı bir şeydir. Ne istediğimi, ne yapacağımı artık biliyorum… Şunun şurasında kafama uygun üç, beş arkadaş bulur da dilediğim, düşündüğüm gibi bir nesil yetiştirirsem işler kendiliğinden düzelir… Zaten kafaları değiştirmeden idareyi değiştirmek öyle pek tamah edilecek bir netice vermiyor. (Çalıkuşu,ss,60,61,62,63,64) Şahin Efendi, inkılâbın stratejisini ve amacını belirledikten sonra Deli Necip ve Komiser Kâzım Efendiyi kendi saflarına çekmeye muvaffak olur. Bütün bu çalışmalar sonucunda Şahin Efendi, tekke ve türbelerin kapatılması ve onların yerlerine çağdaşlığın yapıları olan sinema, müze ve kütüphane açmaya başarır. Bunun yanında medreseler kapatılır ve yerlerine yeni mektepler açılır. Dil ve kadın konusunda milletin anlayışı değiştirilir.

5.1.6.3. İdealist öğretmenler

Reşat Nuri'nin, Çalıkuşu romanında Feride, Yeşil Gece'de Ali Şahin ve Acımak romanındaki Zehra öğretmen idealist öğretmenlerdir. Feride ve Zehra'nın idealistliği Ali Şahin'inkinden farklılık gösterir.

Yeşil Gece'de Ali Şahin'in ideallerini şekillendiren temsil ettiği ideolojidir. İdeoloji kaynaklı bu idealleri birçok amaca yöneliktir. Bunlardan birisini Sarıova İdadi Müdürü'ne açıkça söyler. Ama burada bir noktayı da belirtmekte fayda var. Ali Şahin'in roman içerisinde yaşadığı dönem istibdat döneminin en zorlu günleridir ve her yerde hafiyeler kol gezmektedir. Dolayısıyla Ali Şahin'in idadi müdürüne söylediği bu sözler ve sonrasında hiçbir sorunla karşılaşmaması gerçeğe aykırı düşer. Çünkü II.Abdülhamit kurduğu bu teşkilat sayesinde imparatorluğun her yerinden düzenli olarak haber alabilmekteydi.

Ali Şahin'in Sarıova İdadi Müdürü'ne söylediği idealinin bir takım kusurları barındırdığı düşünülebilir. O, nitelikli öğrenci değil siyasi rejime adam yetiştirme kaygısı içerisindedir : "Zat-ı âliniz, şüphesiz, zemin ve zamanı müsait bulamadığınız için şimdilik din ve devlete sadık Meşrutiyetperver Osmanlılar yetiştirmek gayesiyle iktifa buyuruyorsunuz. Bendeniz bir derece daha ileri gitmek, millete, sadık Cumhuriyetperver Türkler yetiştirmek emelindeyim" (Yeşil Gece,s,60)diyerek bunu açıkça ifade eder.

Çalıkuşu'nda Feride, bir aşk ihaneti uğrayıncaya kadar öğretmenlik yapmayı düşünmemektedir. Ama yaptığı ve tanık olduğu olaylar onu bu tercihi yapmaya zorlar. Öğretmenlik yaptığı zamanlar içinde onda sevgi, iyilik ve şefkat merkezli bir idealizm oluşur. Onun için dünyada bir parça iyilik edebilmekten daha güzel bir şey yoktur.

Feride, öğretmenliği açlıktan ölmemek için kabul etmiştir ama bu hesabı doğru çıkmamıştır. "Ben, muallimliği açlıktan ölmemek için kabul etmiştim. Hesabım doğru çıkmadı. Bu meslek, bir gün açlıktan öldürebilir. Fakat ne ziyanı var? Değil mi ki, benim gönlümün şefkate olan açlığını doyuracak, kendi hayatını başkalarının saadetine vakfetmek tesellisini bana verebilecek." (Çalıkuşu,s,335)Bu tercihinin sonunda eline geçen tek şey başkalarını mutlu edebilmesidir.

Acımak'ta Zehra öğretmen de yeni geldiği taşra kasabasındaki mektebe adeta kendini vakfeder. Okulu görünüş ve kullanırlılık açısından daha güzel bir şekle sokmak için eşraftan yardım istemeye gider. Annesine türbe yaptırmayı düşünen zengin bir adamı ikna ederek parasını türbe yerine okul için kullanmasını sağlar. Okulu koyduğu kurallarla disipline sokar. Bütün bu çalışmalarından sonra bu mektep "Zehra Hanım Mektebi" (Acımak,s,8) olarak anılır. Kasabadaki herkesin ona karşı saygı ve sevgisi vardır. Herkesin derdine koşar ve birçok kişinin müşkülünü halleder. O, bu yaptıklarıyla "… tam bir kemal heykeli, ideal bir roman kahramanı…"dır.(Acımak,s,12)

5.1.6.4. İttihat ve terakki yanlısı olanlar

Yeşil Gece, romanında ittihat Terakki Partisi, Kâtibi Mesul olan Tikveşli Cabir Bey'in şahsında temsil edilir. Aynı şekilde Sarıova Muallim Cemiyetinde de taraftarları vardır. Bunları çoğu Balkan göçmenidir. "Bunlar, Cabir Bey'in küçük çapta modelleriydi… Kâtibi mesulün milleti uyandırmak için büyük meclislerde ve muallimler cemiyetinde anlattığı hikâyelerini dinler onlar da mekteplerde çocuklara tekrar ederlerdi." (Yeşil Gece,s,104)

Ali Şahin, bu partinin kendi fikirlerinin doğruluğundan başka hiçbir şeye inanmadıklarını, çok taşkın ve gürültücü olduklarını ve durmadan zalim düşmandan, mukaddes intikamdan, millet muhabbeti ve taassup düşmanlığından bahsederek milletin duygularını sömürmeye çalıştıklarını belirtir. Aynı zaman da bu partinin mensupları, fikir ve emellerini başkalarına teskin etmek için söz söylerler, kavga eder gibi bağırırlar, kızarlar, kızarırlar, dişlerini gıcırdatırlar, yumruklarını sıkarlar. Döktükleri hakikat cevherlerini birdenbire idrak ve kabul etmeyenler olursa dövecek gibi üstüne yürürler. "Değiştirelim gayrı bu kafaları. Atalım çöplüğe bu mütefessih zihniyetleri… Biz uyanıp değiştirmezsek bu kafaları, zalim Avrupa koparır onları armut gibi… diye ellerini uzatırlar, karşılarındakilerin eski kafalarını derhal büküp koparark yerine yenilerini takmak ister gibi hareketler yaparlardı." Yeşil Gece,s,104)

Görüldüğü Ali Şahin'in ağzından, yazarın, portresini çizdiği ittihat Terakki yanlıları tam da o devrin belirgin özelliklere sahip tiplerini temsil ederler. Onlara göre kendi fikirlerinin doğruluğuna şüphe yoktur ve hemen kabul edilmesini isterler. Bir coşkunluk hali içerisindedirler ve ne yaptıklarından kendilerinin de haberi yok gibidir.

5.1.6.5. Avrupa'nın değerlerini benimseyenler

Feride, Zeyniler Köyünde iken onu teftişe gelen Maarif Müdürü Reşit Bey "…hemen hemen elliye dayanmış bir köseydi. Durmadan kaşını, gözünü oynatıp, söylediği her kelime için kırış kırış yüzüne ayrı bir mana veren …" (Çalıkuşu,s,221) bir kişidir.

Maarif Müdürü'nün radikal olmak gibi bir Avrupalılık iddiası mevcuttur. Feride'yle konuşurken "monşer", "mizer", "grandiyöz" gibi kelimeler kullanır. Onun amacı her şeyi yıkıp yeniden yapmaktır. Feride'nin okulunu beğenmez. Buranın ancak ahır olarak kullanılabileceğini söyler. Vilayette kaldığı müddetçe ucuz fakat zarif, sıhhi, modern ve yeni mektepler yapacaktır.

O, yeniliği ve değişimi Avrupa'yı bilinçsizce taklit olarak algılamıştır. Bu taklitçilik hep yüzeysel olarak kalmıştır. Avrupa'nın eğitim sistemi ile ilgisi yoktur. Aslında zaten o bunlarla da ilgilenmez. Maarif Müdürünün söyledikleri bize onun düşünce dünyası hakkında

bilgi vermektedir: “Efendim, Avrupa'da güzel bir âdet vardır. Baba adını da ilave ediyorlar daha muvazzah bir isim olur. Siz muallimler bu yenilikleri tatbik edivermelisiniz. Faraza künye defterine talebenizi Melahat babası Ali Hoca diye yazacağınıza, Melahat Ali deyiverirsiniz, olur biter.” (Çalıkuşu,s,223)

Aynı şekilde Maarif müdürünün Feride B…'deki Maarif Müdürlüğüne gelince ona söylediği "Evet, efendim, geçenlerde mekteplere tamim gönderdim:" Muallime ve muallimler, mutlaka bir kartvizit bastırmalı. Kartsız olarak makama vuku bulacak müracaat kabul edilemez." dedim. Fakat kime anlatırsın" (Çalıkuşu,s,235) Bu ifadeler onun Avrupalılaşmak iddiasının yüzeysel ve şekilcilikten öteye geçmediğini göstermektedir.

Reşat Nuri Güntekin’in romanlarında yer alan öğretmenlerin hemen hemen hepsinin inandığı ve yaşamaya çalıştığı birtakım değerleri vardır. Onlar yaşamlarını da bu değerler doğrultusunda devam ettirme arzusu içerisindedirler. Feride ve Zehra’da bu duygular, okuyucuyu sarıp peşinden sürüklerken Ali Şahin’in sahip olduğu değerler aşırılıktan dolayı fazla gerçekçi ve samimi bulunmaz. Feride ve Zehra’da ise okuyucunun bir sıcaklık samimiyet bulması onların saf ideallerinden kaynaklanıyor olabilir. Bunların dışında kalan öğretmenlerde ise değerlere bağlılığın ittihat ve terakki mensuplarında kişisel çıkarlar Avrupalılaşmak isteyenlerde ise farklı olmak ve hâkim eğilimler tarafından belirlendiği söylenebilir.

ALTINCI BÖLÜM

6. REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARINDA TOPLUMUN ÖĞRETMEN ALGILAMASI

Aydın zümrenin bir temsilcisi olarak elbette öğretmenin görev yaptığı yerlerde halk ile uyuşmazlıkları olacaktır. Esasen böyle olması da normaldir. " Köye giden aydınlar, çoğu zaman köylülerce şüpheyle karşılanmışlardır. En tabiî hareketleri bile dikkat konusudur. Her iki taraf bakımından ortaya çıkan durum, genellikle değişik anlayışların çatışmasından başka bir şey değildir. Gerçi aydınların, köylülerle tam bir uyum içinde olmaları ne mümkündür, ne de şarttır. Ancak açıyı fazlaca açmamak kaydıyla. Çünkü köylüye yararlı olmak gibi bir düşünceyle köyde bulunuyorlarsa başarıları da, başarısızlıkları da buna bağlıdır."(Kaplan,1997, s,99) Öğretmenlerin köylülerle karşı karşıya gelmeleri onların taşıdığı özellikler ve temsil ettiği değerler sebebiyledir. Bunun yanında köy gibi küçük toplumsal birliklerde tutuculuk kuvvetli, yeniliğe ve değişikliğe açıklık kısıtlı olduğundan öğretmenlerin problemlerle karşılaşması normaldir.

İnceleme alanımıza giren bu dört romanda kahramanlarımızın girdiği taşra çevreleri ve ilişkide bulunduğu kişiler farklılık göstermektedir. Yer ve kişi çeşitliliği bakımından bu romanlar arasında en önde geleni Çalıkuşu'dur. Acımak'ta Zehra öğretmen hemen hemen halktan soyutlanmış gibidir. "Kan Davası" romanında öğretmen Ömer'in üzerine öğretmenlikten daha sıkı bir şekilde yapışan askerlik yaftası vardır. Romanda sorunların çözümüne öğretmenlik mesleğinin getirdiği çözümler de kısıtlıdır. Ömer'in gittiği Yukarı Sazan Köyü ve kan davasının sona erdiği bu süreç içerisinde herkes onu, fiziksel yapısının da tesiriyle, "Subay, Komutan" olarak algılamıştır. Yeşil Gece'de ise Ali Şahin, mücadeleye giriştiği softalar tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Bunun yanında softalar tarafından vatan hainliği ile suçlanır.

Romanlarda toplumun öğretmen algılaması ortak başlıklar altında belirlenmeye çalışılacaktır. İlk önce kadınlar ve erkekler şeklinde genel bir ayrıma gidilecek daha sonra dahil oldukları meslek gruplarına göre bir sınıflama yapılacak ve son olarak toplumun öğretmeni algılayış şekli ortak başlıklar altında incelenecektir. Ama kadınlar bölümünde meslek gruplarına göre bir sınıflandırma yapılmayacaktır. Çünkü romanların yazılış tarihleri göz önüne alınırsa o yıllarda kadınların, çok azının dışında, belirli meslek gruplarında çalışmadıkları görülebilir.

6.1.Kadınlar

Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu, Yeşil Gece, Acımak ve Kan Davası romanlarında ana kahramanların ilişki kurduğu kadınların sayısı farklılık göstermektedir. Çalıkuşu romanında Feride, görev yaptığı yerlerin çeşitliliği sebebiyle birçok kadınla ilişki kurar. Yeşil Gece'de ise Ali Şahin'in, Kan Davası'nda Ömer'in ilişki kurduğu kadınların sayısı son derece azdır. Acımak romanında ise Zehra'nın kadınlarla hemen hemen hiç ilişkisi yok gibidir.

6.1.1.Öğretmeni olumlu bir tip olarak görenler

Çalıkuşu romanının kahramanı Feride'nin köylüleri kendine ısındırmak için onların gurbette bulunan akrabalarına mektup yazmak ve köylülere entari biçip dikmek gibi yaptığı hizmetler, bazı kadınların ona bakış açısını değiştirir. Bunlardan biri muhtarın karısıdır. Feride hakkında şöyle der: "Ben onu ilk gördüğüm zaman pek gözüm tutmadıydı ama Allah için iyi kızmış. Hanım hanımcık oturuyor. Bir işi olursa bana haber versin."(Çalıkuşu,s,198) Feride'nin hareketleri ilk olumlu meyvesini verir.

Kan Davası'nda Ömer, köyün okulu için yanında muhtar, Fettah ve yakın arkadaşı Murat Bey'le öğrenci toplamaya çalıştığı sırada tarlalardan birinde bir kadınla karşılaşır. Bu kadın onda değişik duygular uyandırır. " Kadının tarla kenarına gelip dikildiğini gördüğüm zaman o eski Roma tarlalarına dikilen bekçi tanrı heykellerinden birini görüyorum sandım. Yukarı Sazan'ın başı da belki bu Döne Aba'dır.Eski Anadolu oymaklarının kuvvet ve kudret kaynağı ve bir nevi ocak tanrısı olan Abalardan biri.." (Kan Davası,s,143) olan bu kadın ilk önce tarlada çalıştırdığı torunlarını okula göndermek istemez. Çünkü bu çocuklar ücretsiz işçi demektir. Ama Ömer'in ikna çabaları sonuç verir ve Döne Aba, Ömer'in iyi niyetine inanarak çocukları okula göndermeye razı olur. " Öyleyse verivereyim geri kalan çocukları sana…" (Kan Davası,s,142) Daha sonra Murat Bey bu durumu şöyle ifade eder: " Döne Aba'nın bizi kulesine çağırmamasına arkamızdan gelmemesine aldırış etme… O da bizim klandandır artık." (Kan Davası,s,143) Böylece döne Aba elindeki iş gücünü kaybedecek olmasına rağmen Ömer'e güven duyduğundan çocukları okula göndermeye razı olur.

6.1.2. Öğretmeni gelinlik kız olarak görenler

Feride, güzel bir kızdır. Dolayısıyla çevresindeki kadınlar onun bu güzelliğine karşı kayıtsız kalamazlar. Feride, kendi çocukları için pekâlâ güzel bir gelin olabilir. Böyle düşüncelere sahip olan köyün ebesi Nazife Molla'dır. Nazife Molla'nın bir hafız oğlu vardır. Bu ramazan B…'ye cerre gitmiş ve kârlı bir iş bulmuş olacak ki daha dönmemiş. Eğer bu sene Allah nasip ederse hafızı evlendirmeyi düşünmektedir. " Kadıncağız, sırası düştükçe

hafızı methediyor, manalı manalı göz kırparak bana ümitler veriyor. Bazı kayıt ve şartlara riayet edersem Hafız Efendi'ye zevce olabilmek şerefine layık görüleceğimi anlıyorum. Hâsılı bu kadın beni epeyce eğlendiriyor." (Çalıkuşu,s,198,199) Feride'nin güzelliği gittiği her yerde başına iş açmaktadır.

6.1.3.Öğretmeni sırdaş ve arkadaş olarak görenler

Manastırlı olan bu kadın zengin bir ailenin kızıyken, belli başlı nüfuzlu kişilerin evlenme tekliflerine sırt çevirmiş, ille de kılıçlı zabite vereceğim diye turmuş, babası da onu kılıçtan başka bir serveti olmayan bir zabite vermiş. Kocası 31 Mart'ta Hareket Ordusu'yla İstanbul'a gittikten sonra hiçbir haberini alamamış sonunda kocasının B…' de bulunduğu ve yerlilerden bir kadınla evlendiğini öğrenmiş. Bu sebeple B…'ye gelmiş.

Feride bu kadının kocası için yaptıklarını duyunca zavallı kadına acır. Kadın, kocasını elde etmek için çalmadık büyücü hoca kapısı bırakmamış ve bu uğurda çocuklarının boğazından bile kesmiştir. Ama nafile, kocasından gördüğü karşılık iyi bir dayak olmuştur.

Çocukları uyuduktan sonra Feride'yi görmeye gelir ve Feride artık ezbere bildiği bu hikâyeyi dinlemekten yine de zevk alır. "Allah eksik etmesin, gündüzleri çoluk çocuk var. Haçan bu vakit olur, çocuklar uyurlar, bir kasvettir basar beni. Yalnızlık bir Allahü Teala'ya mahsustur. Öyle değil mi hemşireciğim? Efkârlan bre efkârlan; iç sigara, iç sigara, iç sigara, sabah ederim. Allah gönderdi sizi hemşireciğim iki lakırdı eder, açılırız" (Çalıkuşu,s,150,151)

Feride de yalnızlıktan sıkılmıştır. O da bu kadını dinlemekten zevk alır. "O günden beri odamın kapısı ara sıra gıcırdıyor, başımı çevirmeden anlıyorum ki odur.

— İşin var mı, hemşireciğim? Azıcık geleyim mi? " (Çalıkuşu,s,154)

Feride yalnızlıktan o kadar bunalmıştır ki, bu ses onu adeta sevindirir. Kalemimi bırakır, ağrıyan parmaklarımı birkaç kere sallar ve komşusunun artık ezberlediği sırnaşık aşkının hikâyesini zevkle dinlemeye hazırlanır.

6.1.4. Güç ve zor bir durum karşısında öğretmeni kurtarıcı gibi görenler

Ali Şahin'in, Sarıova'da yobazlarla karşı karşıya geldiği olaylardan birisi, Küçük yaşta hıfza çalıştırılan ve neticede bu süreç içerisinde gerek hocasının gerekse yeterli beslenememenin yol açtığı sebeplerden ötürü ölen Küçük Remzi meselesidir. Küçük Remzi'nin ölümü kasabada büyük bir gerginliğe yol açar. Özellikle Remzi'nin annesi bu durumu kabullenemez. Zamanla mahalledeki diğer kadınlar da bu durumu kendilerince sorgulamaya başlarlar. Bir müddet sonra Hafız Eyüp ve taraftarları Remzi'nin kardeşi Bedri'yi de babasının aracılığıyla Emir Dede Okulu'ndan almaya kalkarlar. Şahin Efendi

uzun uğraşlar sonunda Bedri'nin babasını ikna eder. Ama bu duruma Bedri'nin annesi daha fazla sevinir. Diğer oğlunu da kaybetmeyi istememektedir. Bir zaman sonra Şahin Efendi'ye teşekkür eder. " Muallim efendi, ben Bedri'nin anasıyım. Allah sizden razı olsun. Efendimi fikrinden döndürmek için çok gayret etmişsiniz. Fakir bir kadınım, size duadan başka elimden bir şey gelmez. Ne diyeyim, Allah tuttuğunuzu kolay getirsin. Ne muradınız varsa versin. Teşekkür ederim." (Yeşil Gece,s,128) Şahin Efendi, daha sonra mahallelinin Bedri'nin babasını kandırmaya çalıştıklarını duyar ve kasabadaki doktorlardan birinden Bedri'ye, hıfza uygun yaşta değildir, yazılı bir rapor alır ve bu işi sonuca kavuşturur.

6.2.Erkekler

Çalıkuşu, Yeşil Gece, Acımak ve Kan Davası romanlarında erkeklerin, öğretmenleri algılaması belirlenmeye çalışırken, bir bütünlük oluşturması açısından, meslek grupları altında ortak başlıklar oluşturulacaktır.

6.2.1. Halktan erkekler

Bu başlık altında bir meslek grubuna dahil olmayan erkeklerin öğretmeni algılayışı belirlenmeye çalışılacaktır.

6.2.1.1. Öğretmeni cinsel bir nesne olarak görenler

Zeyniler Köyü'nde Feride'yi teftişe gelen Maarif Müdürü'nün yanında bulunan Mümtaz Bey, Feride'nin yüzünü açtırmak için çareler arar. Gayet bozuk bir Fransızcayla Maarif Müdürüne ısrar eder. "-Aman azizim, bir bahane ile şunun yüzünü açtır, yüzünün rengi peçenin altında yangın gibi yanıyor. Nereden düşmüş buraya…" (Çalıkuşu,s,221)

Birol Emil'e göre Köylülerin Feride'ye karşı davranışları son derece insancıldır. Ama bu adamın davranışı onların hareketinin tam zıttıdır. Mühendisin bu davranışı "Türkiye'nin asırlık yazarlarından birini en çarpıcı şekilde ortaya koyar. Çalıkuşu romanının çok mühim sosyal motiflerinden biri budur." (Emil,1984,s,119)

Feride'nin, Ç…'de yine güzelliğinden dolayı başı derttedir. Çevresinde bir sürü erkek rahatsız edici bakışlarını onun üzerine yöneltir. Bunlar arasında "Akşamüstü kızlarını ve kardeşlerini almak için mektep kapısına gelen peder ve biraderler…" (Çalıkuşu,s,302) vardır. Aynı şekilde meyhaneden çıkıp, Feride'nin elinin değdiğini hayal ettikleri taşları "Ben duvardaki siyah taşa Gülbeşeker'in elini sürdüğünü gördüm. Allah hakkı için şu Hacer-i Esvedi bir öpelim" (Çalıkuşu,s,302)diyen sarhoşlar bile vardır.

Yine aynı şekilde alay imamı olan Hafız Kurban Efendi de Feride'yi durmadan gözetler. Karısı güzel ve gençtir ama Feride'yi imam adına istemeye gelecek kadar da saftır. Kocasına yalvarmış yakarmış "Ziyanı yok, o hanımı al, tek beni boşama. Biz, güzel güzel

geçiniriz. Ben sizin yemeğinizi pişiririm, hizmetinizi ederim." (Çalıkuşu,s,301) demiştir. Alay imamı bu evlilik için Feride'ye elli beşibiryerde vermeye razıdır.

6.2.1.2. Öğretmeni kusursuz bir kişi olarak görenler

Acımak romanında Zehra Hanım hemen hemen toplumdan soyutlanmış gibidir. Ancak yine Maarif müdürünün söylediklerinden anladığımıza göre halk onu adeta bir doğruluk abidesi gibi görmektedir ve bundan dolayı onun ağır sözleri karşısında bile sesini çıkarmamaktadır. "Bir günahımızı, bir zaafımızı yüzümüze vuran aynı günah ve zaaf ile malul olduğunu bildiğimiz bir insana çıldırıyoruz, isyan ediyoruz. Fakat İnfiallerimiz, kinlerimiz evvelki kadar kuvvetli olmuyor. Bu Zehra Hanım'ın acı bir lisan ile kabahatlerini yüzlerine vurduğu birçok insanlar bilirim ki başlarını mazlumane önlerine eğdiler. " (Acımak,s,11) Çünkü Zehra Hanım'ın hayatında ve ahlakında en küçük bir bozukluk görülememektedir. O, babasının ailesine sürdüğü lekeyi dosdoğru yaşayışıyla ve yaptığı çalışmalarla ortadan kaldırmaya çalışır.

6.2.1.3.Öğretmeni taşıdığı özellikler bakımından asker olarak görenler

Kan Davası'nın öğretmen kahramanı Ömer olağanüstü vasıflarla donatılmıştır. Onun bir çeşit dokunulmazlığı vardır ve bunu sağlayan da askerlik niteliğidir. Yazar roman kahramanı olarak bir öğretmeni seçmiştir ama koşullar onun öğretmenlik yapmasına izin vermemiştir. Halk ile ilişkilerinde belirleyici olan öğretmenliği değil askerliğidir. Leylekoğulları kalesinde öğretmenlik yaparken öğrencilerinin davranışlarını değiştiren ve düzenleyen de öğretmenliği değil sahip olduğu askerlik niteliğidir. Romanın birçok yerinde halkın Ömer'i algılayışı ile ilgili olarak kendi ağzından ve Murat Bey'in ağzından gerçekliği tartışılabilir sözler duyulabilir. "Aşağı Sazan'ın Osman'ı gibi ve herkes gibi Fettah da bana dargındır. Fakat ikimiz de askeriz; aynı kasttanız; Üniformamın artık üstümde olmamasından ne çıkar? Aşağı Sazan'ın Osman'ı gibi o da görür görmez beni tanımıştır ve 'subayım' diye konuşmuştur. Bu ikimizin de kanımızın, iliklerimizin içindedir." (Kan Davası,s,131) Muhtemelen Ömer bu sözleri onun yaşamında askerlikten başka bir şey olmadığı için söylemektedir.

Ömer, öğrencilerin kıtlık neticesinde çaldığı mısırı Hacı Rüstem'e geri verecektir. Öğrencilerinin yaptığı bu olay onun canını sıkar ve hava açınca Yukarı Sazan'dan ayrılmayı düşünür. Muhtar ona şöyle karşılık verir. "Seni bırakmayız subayım." (Kan Davası,s,208)Ömer'in ise bu söz üzerin düşünceleri ise şöyledir: "Zavallı adam, yüzünün yanığı ile silahını bırakalı elli seneden fazla olduğu halde, bunu söylerken kendisini hala 20

yaşındaki kur'a neferi; ben, ordudan alakamı kesmiş olduğum halde hala onun zabitiyim. Bu askerlik ne kuvvetli bir temel ve kilit taşı bu memleket için…" (Kan Davası,s,208) Görüldüğü gibi bütün bu ifadeler bize öğretmen Ömer'in halk tarafından nasıl algılandığı konusunda kaynaklık etmektedir.

6.2.2.Doktorlar

Doktorlarla ilişki kuran öğretmenler Feride, Ömer ve Ali Şahin'dir. Ama Yeşil Gece romanında doktorların, Ali Şahin ile ilgili düşüncelerine rastlayamayız. Acımak romanının kahramanı Zehra ise doktorlarla ilişki içerisine girmez.

6.2.2.1. Öğretmeni kendi çocuğu olarak görenler

Feride'nin romanda karşılaştığı tek Doktor Hayrullah Bey'dir. Zengindir. Aynı zamanda maaşının birkaç katını hastalarına ve muhtaçlara dağıtır. Kaba saba görünüşünün ürkütücü alay ve jestlerinin arkasında son derece yumuşak bir kalbe sahiptir. Ama son derece küfürbaz bir adamdır. Feride'nin sahip olduğu nitelikler onu o kadar etkiler ki Feride'ye atılan iftiraya göğüs gerer ve onun namusunu kurtarmak için Feride'yi nikâhı altına alır. Onun Feride' ye karşı olan sevgisi bir babanın kızına duyduğu sevgiden farksızdır. Amacı bütün ayrıntılarıyla bildiği ve Feride'ye sıkıntı ve keder veren aşk illetinden kurtarmaktır. " onu kendi çocuğum gibi tedavi etmek istiyordum. İnsanların fesadı, fitnesi buna da imkân vermedi." (Çalıkuşu,s,419)

6.2.2.2. Öğretmeni olağanüstü bir kişi olarak görenler

Yukarı Sazan'da ortaya çıkan salgın hastalık sebebiyle Toygar ilçesinin doktorunu almaya gelen Ömer, burada umulmadık bir durumla karşılaşır. Doktor, hastalarından birinden mikrop kapmıştı. Yollar kar sebebiyle kapalı olduğu için Bozova'ya inip gerekli müdahaleyi yaptırma şansı da yoktur. Ölümü beklemektedir. Bu durumda Ömer, askerlikte edindiği tecrübe sayesinde ona gerekli müdahaleyi yapar. Sonunda Yukarı Sazan'a gitmek istemeyen doktor iyileşir ve oraya gitmeye karar verir. " Kendimi sana bir paça beğendirebilmek için bir şeye, bir yeni adıma karar verdi. Yanımıza ilâç ve daha başka şeylerle yüklü iki katır alarak dağa çıkacağız… Böylece Yukarı Sazan köyüne ilk defa hükümet ayağı basmış olacak." (Kan Davası,s,11) Doktor daha sonra Ömer'e kim olduğunu sorar. Ömer'in verdiği cevapla ikna olmaz. Kendisi şöyle bir yorum yapar: " Sen başka türlü bir insansın… Gördüklerimin hiçbirine benzemiyorsun." (Kan Davası, s,11)

6.2.3.Avukatlar

Avukatlarla ilişkisi olan Yeşil Gece romanının kahramanı Ali Şahin'dir. Çünkü Ali Şahin, bir eylem adamıdır. Karşılaştığı problemleri hukuk ve kanunlar yoluyla çözüme kavuşturmayı amaçlar.

6.2.3.1.Öğretmenleri inandıkları değerlerin temsilcisi olarak görenler

Okulun Fransızca öğretmeni ve Ali Şahin'in arkadaşı Nihat Efendi, Kelami Baba türbesinin yakılması suçlamasıyla karşı karşıya kalır. Nihat Efendi biraz alkoliktir ama dürüst bir adamdır. Nihat Efendi tutuklanır. Nezarethaneye ailesi bile gelmez. Ama Ali Şahin devamlı onun yanındadır. Onu bu durumdan kurtarmak için kasabanın avukatlarıyla görüşür. Hiçbirisi bu davayı kabul etmez. Yalnız İhsan Bey bu davayı ister. Uzun mücadeleler sonunda davayı kazanırlar. Türbeyi yakanın antikacı bir Ermeni olduğu anlaşılır. Dava sonunda Ali Şahin'e bakarak bu davayı kazanmak " Yalnız Nihat Efendi'yi kurtarmak için değil; sizi, beni, kasabanın bütün yeni fikirlilerini ve şahıslarımızdan çok daha mühim olarak idealimizi ve teceddüt davamızı kurtarmak için kat'iyen vacip olmuştur." Birol Emil, bu avukatın "Günlerce süren davada sadece bir hak ve hakikat savunucusu olarak değil, müttefik bir ideoloji cephesinde fedakarca çarpışan bir dava adamı…" gibi göründüğünü söyler.

6.2.4. Subaylar

Çalıkuşu, Acımak, Yeşil Gece ve Kan Davası romanlarının kahramanlarından yalnızca Feride ve Ali Şahin subaylarla ilişkide bulunur.

6.2.4.1.Öğretmeni kötü emellerine alet edecekleri bir kadın gibi görenler

Feride'nin ilgi kurmak zorunda kaldığı subaylar genellikle Ç…'de karşımıza çıkarlar. Bunlar, Nazmiye'nin nişanlısı Feridun Bey, Binbaşı Burhanettin Bey ile Erkânıharp Yüzbaşısı İhsan Bey'dir.

Feridun Bey, Nazmiye'nin nişanlısıdır. Feride, onunla Nazmiye'nin kendisini davet ettiği bağ evinde tanışır. Feridun Bey'in amacı Binbaşı Burhanettin Bey'e yardım ederek Feride'yi tuzağa düşürmektir. Nazmiye ile Feridun Bey aileleri izin vermediği için ilişkilerini gizli tutarlar. Feride, onu "Küçüklüğümde büyükannem acayip bir kibrit kutusu alırdı. Bunların üstünde burma bıyıklı, çarpık omuzlu, kıvırcık saçlarının bir filozası gözünün üstüne kadar inen bir panayır palikaryası…" (Çalıkuşu,s,308)na benzetir. Feride'ye bu tip hiç emniyet telkin etmez.

Burhanettin Bey ise Feride'ye ilk görünüşte emniyet telkin eder ama daha sonra onun da niyetini anlar. Onların bütün kirli yüzünü Ç… Rüştiyesi'nin Müdiresi ortaya koyar. Ona

göre “Burhanettin Bey gibi azılı mirasyediler, senin gibi masum, saf, taze, güzel çocukları…” (Çalıkuşu,s,315) ele geçirmeye çalışan adi bir insandan farksızdırlar.

Müdire Hanım, devamla Burhanettin Bey ve yanındakilerin Feride’ye sahip olmak ve onun genç kızlık hayallerini söndürecek pis oyunu Feride’ye şöyle anlatır. “Feride, sana tertipledikleri planı ben tamamıyla anlıyorum. Bu Burhanettin Bey, babasından kalan serveti birçok kadınları iğfal etmek, birçok aile çocuklarını yakmak için israf etmiş ihtiyar bir çapkındır.” (Çalıkuşu,s,315)Onun bu sözleri ve ortaya çıkardığı bu kirli oyun, Feride’nin buradan da ayrılmasına sebep olur.

6.2.4.2. Öğretmeni ideal bir eş olarak görenler

Ç…’deki subaylar arasında olumluluğu ile göze çarpan tek tip İhsan Bey’dir. Son derece yakışıklı, kibar, vakarlı bir erkânıharp yüzbaşısıdır. Feride ile ciddi olarak evlenmek ister. Araya Neriman Hanım’ı koyarak onunla evlenme isteğini iletir. Neriman Hanım, Feride’ye “Sizi Allah’ın emriyle İhsan’a istiyorum. Sizi pek beğenmiş.” (Çalıkuşu,s,298)

Fakat Feride, bu teklifi nazikçe reddeder. İhsan Bey, Burhanettin Bey’in Feride’nin dedikodusunu yapmasına dayanamaz, ona bir tokat atacak ve sonunda divanı harbe verilmeyi göze alacak kadar onurlu bir insandır.

Feride, bir teşekkür ifadesi olarak Burhanettin Bey’in hatırasını da “… En temiz bir şey gibi …” (Çalıkuşu,s,318)kalbinde saklamaya söz verir.

6.2.4.3. Öğretmeni toplumsal bir güç olarak görenler

Sarıova’yı Yunan kuvvetleri işgal edine kasabadaki azınlıklar Müslüman ahaliyi rahatsız etmeye başlarlar. Sonunda bir sütçü ile oğlu öldürülür ve bir bekçi de yaralanır. Müslüman halk buna dayanamaz ve azınlıkların mahallesini basmak için toplanır. Şahin Efendi ise korkunç sonuçlara yol açabilecek bu olayı başına sarık sararak bastırır. Kalabalığı sağduyulu olmaya davet eder. Bu olay üzerine işgal subayları, İstirati Efendi aracılığıyla ona bir görev teklif ederler. “ Şahin Efendi’ye, halk üzerinde büyük bir nüfuz ve tesiri olduğunu ve Hristiyanlara karşı bir düşmanlık ve tecavüz hissi beslemediğini bir akşam evvel parlak bir misal ile ispat etmiş bir zat olduğu için mühim bir vazife veriliyormuş. Büyük camide ahaliye vaaz ve nasihat edecek. Yunan Devleti’nin Müslümanlar hakkında fena bir niyeti olmadığına ahaliyi inandırmak suretiyle onlarda yeni hükümete hürmet, muhabbet ve emniyet uyandırmaya çalışacakmış.” (Yeşil Gece,s,227) Şahin Efendi bu teklifi kabul etmek için uzun süre düşünür ve halka yardımcı olabileceğini düşünerek sonunda bu teklifi kabul eder.

6.2.5.Medreseliler ve taraftarları

Medrese hocaları ve taraftarlarıyla ilişki içine giren tek roman kahramanı Ali Şahin'dir. Çünkü Ali Şahin kasabada kurmaya çalıştığı yeni düzenin karşısında en büyük engel olarak medrese mensuplarını görür. Bunlar arasından da mücadele içine girdiği şahıs bütün olayların arkasındaki adam olan Hafız Eyüp'tür.

6.2.5.1. Öğretmeni tehdit olarak görenler

Şahin Efendi kasabaya geldiği günlerin başında, okul müdürü tarafından kasabanın ileri gelenlerinin bulunduğu bir ziyafete davet edilir. Bu toplantıda Şahin Efendi'nin karşılaştığı bir zat vardır ki Şahin Efendi bu "... Kılıksız softanın kasabanın en korkunç gizli kuvvetlerinden biri olduğunu derhal hissetmiştir." (Yeşil Gece,s,54)Bu kılıksız softa Hafız Eyüp'tür.

Kasabada olan bütün olaylarda parmağı olan Hafız Eyüp, kendini daima gölgede ve mesuliyetten uzak tutmasını bilmiştir. Onun, kasabadaki bütün olayları istediği gibi yönlendirebilmek için takip ettiği hassas bir denge politikası vardır. İttihat Terakki biraz öne çıkınca karşısına medreseyi, medrese biraz öne çıkınca partiyi kullanır.

Kasabadaki işleri için tehdit olabilecek Ali Şahin'e daha geldiğinin ilk gecesinde bir gözdağı vermeyi ihmal etmez. "Efendim, İstanbul'dan gelen yeni başmuallimimiz değil mi? Dedi. Mektebimizin başmuallimi, bizim başımızın tacı demektir. Bunu bizzat gözlerinizle de müşahede edip anlayacaksınız ya… Kasabamızda zengin, fakir, büyük, küçük farkı yoktur. İslamiyet'teki müsavat esasına kasabamız kadar riayet ve sadakat gösteren pek az memleket gösterilebilir. Selefiniz maalesef pek mazbut- ül ahlâk bir zat değildi. Müslüman mahallesinde salyangoz satılmaz mesele-i meşhurundan tegafül etti ve rızk-ı maksumunu başka bir yerde aramak mecburiyetinde kaldı. Pek arif ve müdebbir bir zat olduğunuzu haber aldık. Sizi değil, makamınızı tebrik ederiz." Yeşil Gece,s,54) Hafız Eyüp, Ali Şahin'in zamanla halk arasında sayılmasının ve ulema arasında önem kazanmaya başlamasının önüne geçemez. Kelâmi Baba Türbesinin yakılması, cinsel taciz oyunu, medresenin yıkılması ve Hafız Bedri'nin hıfzı ile ilgili olarak düzenlediği oyunlarla Ali Şahin'i sindirmeye çalışır ama başaramaz. Bununla beraber, Cumhuriyetten sonra yeni idareye onun Yunanlılarla işbirliği yaptığını ihbar ederek emeline ulaşır.

Birol Emil ise Hafız Eyüp kişiliğini ve işlevini şöyle açıklar. "Medresenin yetiştirdiği bu korkunç tipin asıl vasfı, her devrin ve idarenin, hatta bu düşman idaresi de olsa, adamı kalmayı bilmesidir. Abdülhamit devrinde tam bir hilafetçi, II. Meşrutiyet'te yenilikçi ve ittihatçı, Yunan işgalinde işgal komutanının en yakın dostu, Cumhuriyet'te yeni rejimin tıraşlı,

melon şapkalı, jaketataylı hâkim ve müessir adamıdır." (Emil,1984,s,333) Hafız Eyüp gibi adamlar gelişen şartlara ve olaylara bakarak her zaman ön planda kalmayı becerebilmektedirler.

6.2.5.2. Öğretmeni vatan haini gibi görenler

Yeşil Gece romanında Şahin Efendi, Hafız Eyüp ve taraftarları tarafından vatan hainliği ile suçlanır. Şahin Efendi, savaş sonrası Sarıova'ya gelir. Ama hiç beklemediği bir manzara ile karşılaşır. Eski softa yeni hükümet adamı Hafız Eyüp kasabanın önemli noktalarını ele geçirmiştir. Ayrıca kasabanın yeni maarif müdürünü de Şahin Efendi aleyhinde doldurmuştur. Maarif müdürü Şahin Efendi görev istemek için yanına gelince ona şöyle der:

" – Herhalde şu işgal zamanında sarık sararak Yunan hizmetine giren Şahin Hoca olamayacaksınız. Çünkü bu müfsit adam, ne kadar yüzsüz ve gabi de olsa Sarıova'ya ayak basamaz sanırım." (Yeşil Gece,s,248) Ama Şahin Hoca gerçekte böyle bir adam değildir. O aslında bir milli mücadele kahramanıdır.

Yeşil Gece de, "Şahin Efendi, vatan haini görünümü altında Milli Mücadeleye katılır." (Kıymaz,1999,s,40) Aslında Şahin Efendinin amacı memlekete faydalı olabilecek şuurlu, aydın öğrenciler yetiştirmektir. Kasaba işgal edildikten sonra, Yunan Kuvvetleri tarafından Şahin Efendi'ye görev verilir. Bu görevi işgal altındaki kasabada daha rahat edebilmek ve onlardanmış gibi görünebilmek, bu şekilde de vatanına daha çok hizmet edebilmek için kabul eder. Teklif edilen şey ona bir tiksinme verir. Fakat masanın üstünde duran bu damgalı kâğıt onun için ihmal edilemeyecek bir kuvvettir. Hiç değilse onun kasaba içinde serbest dolaşmasına istediği yere girip çıkmasına yarayacaktır. Zaten Sarıova'da kalmaktan maksadı düşman elinde kalan vatandaşlarına yardım etmektir. Elindeki kâğıt vasıtasıyla onlara bir faydası dokunacağı muhakkaktı.

Şahin Efendi, kendi tarafını belli etmemek için oldukça üzülmesine rağmen fikir ve dava arkadaşlarından Muallim Rasim'in ölüm haberi karşısında umursamaz bir tavır takınır. Kendine "Ne yapalım cezasıdır!" (Yeşil Gece,s,233) demek kuvvetini bulur.

Öğle namazlarından sonra Büyük Cami'de halka tevekkül ve sükûnet içerikli vaazlar veren Şahin Hoca gelen emir üzerine Yunan Kuvvetlerini de methe mecbur kalır. Ama o bu işi yaparken bile kendisinden iğrenecek kadar milliyetçidir. "Bu vaazlar esnasında bazen kendisinden o kadar iğreniyordu ki, kürsüsünde birdenbire isyan ve feryat etmek, etrafındaki halkı çıldırtmak cami kapısı önünde kendini Yunan polislerine kuduz bir köpek gibi tepelettirmek ihtiyacıyla yanar. Fakat ondan bir imdat umar, bir teselli bekler gibi etrafına

toplanan mazlum, dilsiz halka bakınca sükûnet bulur, açık kelimelerle söyleyemediği şeyleri hal diliyle, ses ve tavırlarında nihayetsiz şefkatle anlatmaya çalışır.” (Yeşil Gece,s,234)

Onun, Milli Mücadelede yüklendiği görev ağır, müşkül hatta tehlikelidir. Ama bu olumsuzluklara ve yaptığı işin fenalığına şu ifadeler niçin katlandığını gösterir. “… Gerçi çok iğrenç bir iş görüyorum, ama ne yapayım, kendim için değil ya… Bazı kimseler esir kardeşleri için servetlerini, bazıları canlarını feda ederler, ben de insanlığımı namusumu feda ediyorum.” (Yeşil Gece,s,234)diyerek halk için en mukaddes değerlerini bile feda etmekten çekinmez.

Bu “tiksinti” verici işbirliğinin diğer sebebi de muhtaç ailelere daha kolay yardım yapabilmesidir. Şahin Efendi, Yunanlılarla hoş geçinmek sayesinde üç masum aile babasını tevkifhaneden kurtarmıştır. Ara sıra fazla şımaran Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında olay çıktıkça müdahale ediyor, Yunan polislerine dert anlatmaya muvaffak oluyordu. Fakat Onun asıl hizmeti ilk çete hücumunda şehit düşen biçarelerin ailelerine oluyordu.

Bununla beraber Şahin Efendi, Milli Mücadele kuvvetleri için yine bu vaizlik görevinin kendisine verdiği imtiyaz sayesinde sahte vaizlik belgeleri düzenleyerek, Kuvay-ı Millîye’ye asker sevkıyatına muvaffak olur. Bir gün yunan kumandanlığına müracaat eder. Civardaki köylülerin cahil olup menfaatlerini koruyamadıklarından bahseder. Onların geride kalan eşkiyaların sözlerine kanarak Yunan hükümetine itaatten ayrıldıklarını ve neticede zarar gördüklerini belirterek bazı emniyetli vaizlerimizi civar kasabalara göndersek de ahaliye nasihat etseler, der.

“Sarıova’dan kaçmak isteyen genç Yüzbaşı, birkaç gün sonra sırtında bir cüppe, başında bir yeşil sarık, omzunda bir heybe ile yola çıkıyordu. Elinde “Sarıova Kumandanlığı’nın mührünü taşıyan sahte bir vaizlik ruhsatnamesi vardı ki, onu selametle istediği yere götürecekti.” (Yeşil Gece,s,242)

Reşat Nuri Güntekin, Şahin Efendi’nin vatan hainliği görünümü altında onun vatanperverliğine dikkati şöyle çeker. “Şahin Efendi, işgalden sonra Sarıova’da ki gizli ve sinsi mücadelesine on dört ay devam etmişti. Kendinden ziyade Sarıova’da ki kimsesiz Türkleri düşündüğü için o kadar ihtiyat ve kurnazlıkla hareket etmişti ki, Yunanlılar onun oyununu bir türlü anlayamamışlardı.” (Yeşil Gece,s,244) Şahin Efendi geride kalan Türklere işte bu yolla yardım etmeye çalışmıştır. Bu amacına ulaştığı da söylenebilir.

SONUÇ

Bu çalışmayla Reşat Nuri'nin dört romanında (Çalıkuşu, Acımak, Yeşil Gece, Kan Davası) öğretmen tipleri ve toplumun öğretmen algılaması değişen mekân, zaman, şart ve koşullarda ele alınarak belirlenmeye çalışıldı. Konular altı ana bölüm altında incelendi.

Birinci bölümde problemin durumu, alt problemler, sayıltılar, sınırlılıklar tespit edilmeye çalışılırken ayrıca eğitime ilgili tanımlara yer verildi. Konuyla ilgili yapılan araştırmalardan bahsedildi.

İkinci bölümde eğitim, öğretim kavramlarının birbirinin yerine kullanıldığı belirtildikten sonra bu kavramlara açıklık getirilmeye çalışıldı. Eğitimin okul dışında da bir hayat boyu devam ettiği, öğretimin, öğretim kurumlarıyla sınırlı kaldığı belirlendi. Ayrıca öğretim sürecinde öğretmenin benimsediği tutumların öğrenmeye etkisi olduğu ve demokratik tutumu benimseyen öğretmenlerin sınıflarında öğrenmenin amacına uygun davranışları benimsedikleri görüldü. Bunun yanında sınıf yönetimi modellerine de değinildi. Öğretmenin sınıf yönetimi becerisinin büyük ölçüde öğrenme öğretme sürecine katkı yaptığı anlaşıldı.

Üçüncü bölümde araştırmanın modeli, verilerin nereden ve nasıl sağlandığı, evren ve örneklem belirtildi.

Dördüncü bölümde Reşat Nuri'nin romancılığına kısaca değinildi. Onun edebiyatta benimsediği görüş ve teşkil ettiği yer tespit edildi. Böylelikle romanlarını hangi amaçla yazdığı ve dönemin siyasi anlayışıyla ilişkisi ortaya koyuldu.

Beşinci bölümde İnceleme esnasında detaylarını veremediğimiz bazı konuların daha anlaşılır olması için dört romanların bir bütün olarak verilen özeti ile başlanmış ve öğretmen tiplerinin tespitine geçilmiştir. Öğretmen tiplerini belirlerken yetiştikleri okullar, öğretmenliği kabul ediş amaçları, eğitimde kullandıkları yöntemler, inandıkları değerler, öğretmenler arası ilişkiler, öğrencileri ile olan ilişkileri göz önüne alınmıştır.

Altıncı bölümde ise toplumun öğretmen algılaması belirlenmeye çalışıldı. Sözü edilen romanlarda toplumun öğretmen algılaması ilgili olarak dikkati çeken roman Çalıkuşu'dur. Diğer romanlarda halkın öğretmen algılaması tek yönlüdür. Bunun sebebi ise kahramanların sahip oldukları bir vasfın diğer özelliklerini gölgede bırakması olarak düşünülebilir. Bunlar Kan Davası'nda askerlik, Yeşil Gece'de ise inkılâpçılıktır. Acımak'ta Zehra öğretmen ise hemen hemen halktan soyutlanmış gibidir.

Bu çalışmada Reşat Nuri Güntekin'in dört romanı kullanıldı. Bu romanların basım yıllarının olmadığı görüldü. Bu romanlar dikkatli ve titiz bir incelemeye tabi tutularak

öğretmen tipleri ve toplumun öğretmen algılamasıyla ilgili görüşler eğitimcilerin görüşleri ve romandan alınan örnek cümlelerle desteklendi.

Öğretmen tipleri ile ilgili olarak incelenen romanlarda pedagojik açıdan en yetkin öğretmenin Feride olduğu görüldü. Feride sınıf yönetimi ile ilgili davranışlarında, öğrencilerle olan ilişkilerinde sergilediği davranışlarla, olaylar karşısındaki tavrı ve hayat görüşüyle de yeni bir öğretmen tipidir. Feride kadınlar tarafından oğullarıyla evlendirilebilecek ve gelin alınabilecek özelliklere sahip güzelliğin timsali olarak görülmüştür. Erkekler ise genellikle Feride'yi bir "aşk ikonu" olarak algılamıştır. Aynı zamanda onu kendi kızı gibi gören bir doktor ve onun evlenilebilecek ideal bir eş olduğunu düşünen bir subay vardır.

Yeşil Gece'de ise ideolojik bir tutumun yön verdiği Ali Şahin kişiliği ise inkılâpçılık etrafında şekillenir. Çoğunluğunu yobaz ve softaların oluşturduğu roman kişileri tarafından da bir tehdit unsuru ve vatan haini olarak algılanır. Avukatlardan bazıları onu, yeniliğin ve değişimin temsilcisi olarak görürler.

Acımak romanında Zehra öğretmenin kişiliği ise ahlakçı bir tutum tarafından şekillendirilir. Romanda Zehra halkla doğrudan temas kurmaz. Onun bütün hayatı kendini adadığı okulda geçer. Onun halk tarafından nasıl görüldüğünü ise Maarif Müdürü'nün sözlerinden anlarız. Halka göre o hususi hayatında en küçük leke bulunmayan ideal bir kişidir.

Kan Davası'nın kahramanı Ömer'in ise 'askerlik vasfı ve fiziği' öğretmen kimliğini gölgede bırakır. Romanda herkes onu "Subayım, komutanım" diye çağırır. Zaten kendisi de romanın muhtelif yerlerinde askerliğin önemine ve birleştirici unsur olarak değerine atıfta bulunur. Ayrıca bir doktor, onu, kendisinin içinde sönmüş ideal ateşini yeniden parlatan ve mesleğe yeni başlarken duyduğu hisleri tekrar duymasını sağladığı için onu adeta insan dışı olağanüstü bir varlığa benzetir.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, Kamile Ün, Etkili Öğrenme ve Öğretme, Eğitim Dünyası Yayınları, İzmir, 2005

Akyüz, Kenan, Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, 1860–1923, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

Alangu, Tahir, 100 Ünlü Türk Eseri, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1974.

Arthur I. Gates and others, Eğitim Psikolojisi, 2. Baskı Çeviren: Necmi Sarı, MEB Basımevi, İstanbul, 1975,

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, C.II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997.

Başar, Hüseyin, Sınıf Yönetimi, Pegem Yayınları, Dördüncü Basım, Ankara, 2000.

Başaran, İbrahim Ethem, Eğitim Psikolojisi, Gül Yayınevi, Ankara,1978.

Baydar, Mehmet Nuri, Edebiyatçılarımız Konuşuyor, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1953.

Binbaşıoğlu, Cavit, Aile ve Okulda Eğitim Sorunları, MEB Yayınları, İstanbul, 2004.

Büyükkaragöz, S.Savaş ve Diğerleri, Öğretmenlik Mesleğine Giriş, Mikro Yayınları, Konya, 1998.

Çelik, Hüseyin, Reşat Nuri'nin Romanlarında Sosyal Tenkit, YKB., Ankara, 2000.

Demirel, Özcan ve Zeki Kaya,(Ed.). Eğitim Bilimine Giriş, PegemA Yayıncılık, Ankara, 2006.

Demirel, Özcan, Öğretimde Planlama ve Değerlendirme Sanatı, 8.Baskı, PegemA Yayıncılık, 2005.

Emil, Birol, Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası I. İÜEF Yayınları, İstanbul, 1984.

----------, Türk Kültür ve Edebiyatından Şahsiyetler, Akçağ Yayınları, Ankara,

Ertürk, Selahattin, Eğitimde Program Geliştirme, 8.Baskı Yelkentepe Yayınları, Ankara, 1994.

Fidan, Nurettin, Eğitim Psikolojisi: Okulda Öğrenme ve Öğretme, Alkım Yayınevi, Ankara, 1996.

Güntekin, Reşat Nuri, Acımak, İnkılâp Kitabevi, 38. Baskı, İstanbul, 1928.

----------, Çalıkuşu, İnkılâp Kitabevi, 55. baskı, İstanbul, 1922.

----------, Kan Davası, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 1960.

----------, Yeşil Gece, İnkılâp Kitabevi, 28 Baskı, İstanbul, 1928.

Gürsel, Musa, (Edt.) ve diğerleri, Sınıf Yönetimi, Eğitim Yayınevi, Ankara, 2005.
[Kalpakçıoğlu], Fethi Naci, Reşat Nuri'nin Romancılığı, YKY, İstanbul, 2003.
Kaplan, Ramazan, Türk Romanında Köy, 3.Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.

Karakaya, Şerafettin, Öğretimde Sınıf Yönetimi Faaliyetleri, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2003, s.

Kardaş, Rıza, Gelişme ve Öğrenme Bakımından Eğitim Psikolojisi, Balıkesir, TDK Matbaası, 1965.

Karip, Emin (Ed.). ve diğerleri, Sınıf Yönetimi, PegemA Yayıncılık, Ankara, 2000.

Kaya, Zeki, (Ed.). Sınıf Yönetimi, 5. Baskı, PegemA Yayıncılık, Ankara, 2005.

Kıymaz, Ahmet, Romanda Milli Mücadele (1918–1928), Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.

Korkmaz, Ramazan,(Ed.). ve diğerleri, Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı,(1839–2000), Genişletilmiş 2. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005.

Kösemihal, Nurettin Şazi, "Edebiyat Sosyolojisine Giriş", *Sosyoloji Dergisi,* sayı: 19-20, İstanbul, 1964-1966.

Kudret, Cevdet, Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1987.

Küçükahmet, Leyla,(Edt.) ve diğerleri, Sınıf Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar, Nobel Yayınları, Ankara, 2003,

Oğuzkan, Ferhan, Eğitim Terimleri Sözlüğü, TDK. Yayınları, Ankara, 1981,
Oktay, Ahmet, Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı (1923-1950), KBY, Ankara, 1993.
Önertoy, Olcay, Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1984.

Özdemir, Emin, Türk ve Dünya Edebiyatı(Kavram-Dönem- Yönelimler), YKB., Ankara, 1994.

Özoğlu, Prof. Dr. Süleyman Çetin, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Sosyal Bilimler", *TÜBA,* Ankara, 1999.

Parlatır, İsmail, " Türk Romanında Tipler: Feride", *Türk Dili*, (Mayıs 1986).

Özyürek, Mehmet Sınıf Yönetimi, Karatepe Yayınları, Ankara, 2001.

Sakaoğlu, Necdet, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul,1992

Savard, C. Çağdaş Pedagojiden Seçmeler, Çeviren: Nejat Yüzbaşıoğulları, MEB Basımevi, İstanbul, 1976, s.

Sezal, İhsan, Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar, Birlik Yayınları, Ankara, 1981

Sınar, Alev, Hikâye ve Romanımızda Çocuk,(1852–1950), Alfa Yayınları, İstanbul, 1997.

Tanpınar, Ahmet, Hamdi, Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1995.

Ünlü, Mahir-Ömer ÖZCAN, 20 yy. Türk Edebiyatı, İnkılâp Kitabevi, İst., 1988.

Varış, Fatma, Eğitimde Program Geliştirme, Alkım Yayınları, Ankara, 1996.

----------, Eğitim Bilimine Giriş, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1991

Yücebaş, Hilmi, Bütün Cepheleriyle Reşat Nuri, Yeni Matbaa, İstanbul, 1987.

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında Balıkesir'in Kepsut ilçesinde dünyaya geldi. İlkokul ve ortaokulu Kepsut'un Hotaşlar Köyü'nde, liseyi Balıkesir'de okudu. 1998 yılında Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü'nü kazandı. 2002 yılında buradan mezun oldu. Aynı yıl Türkçe Öğretmeni olarak Erzurum'un Karayazı ilçesi Ulucanlar Köyü İlköğretim Okulu'nda göreve başladı. Yüksek lisans öğrenimi sebebiyle naklen Erzurum merkezine atandı. Hala Palandöken İlköğretim Okulu'nda Türkçe Öğretmeni olarak çalışmaktadır.